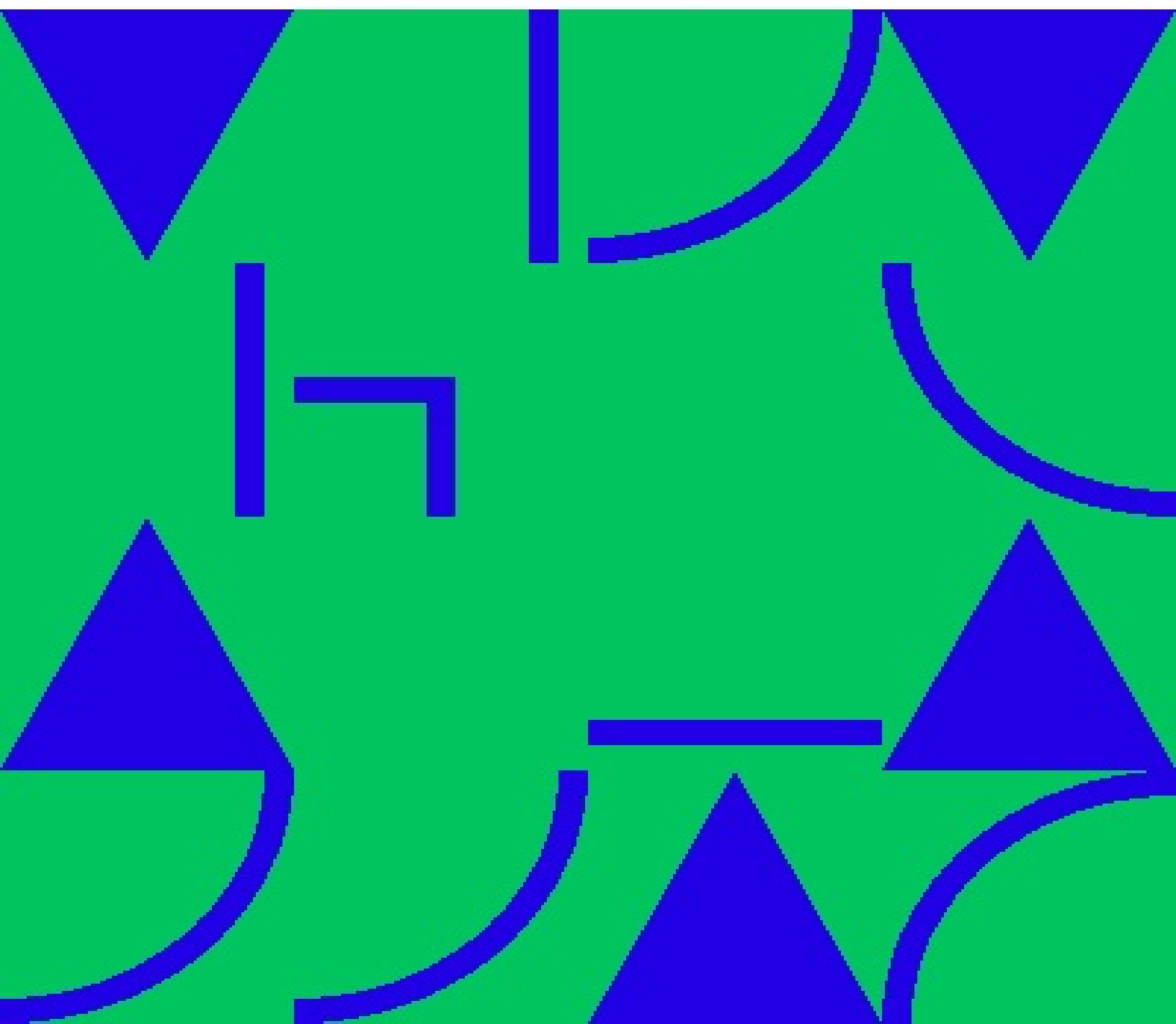

Syksyä ja rakkautta

\$b Kertomuksia Kautisista ja Kulhiasta

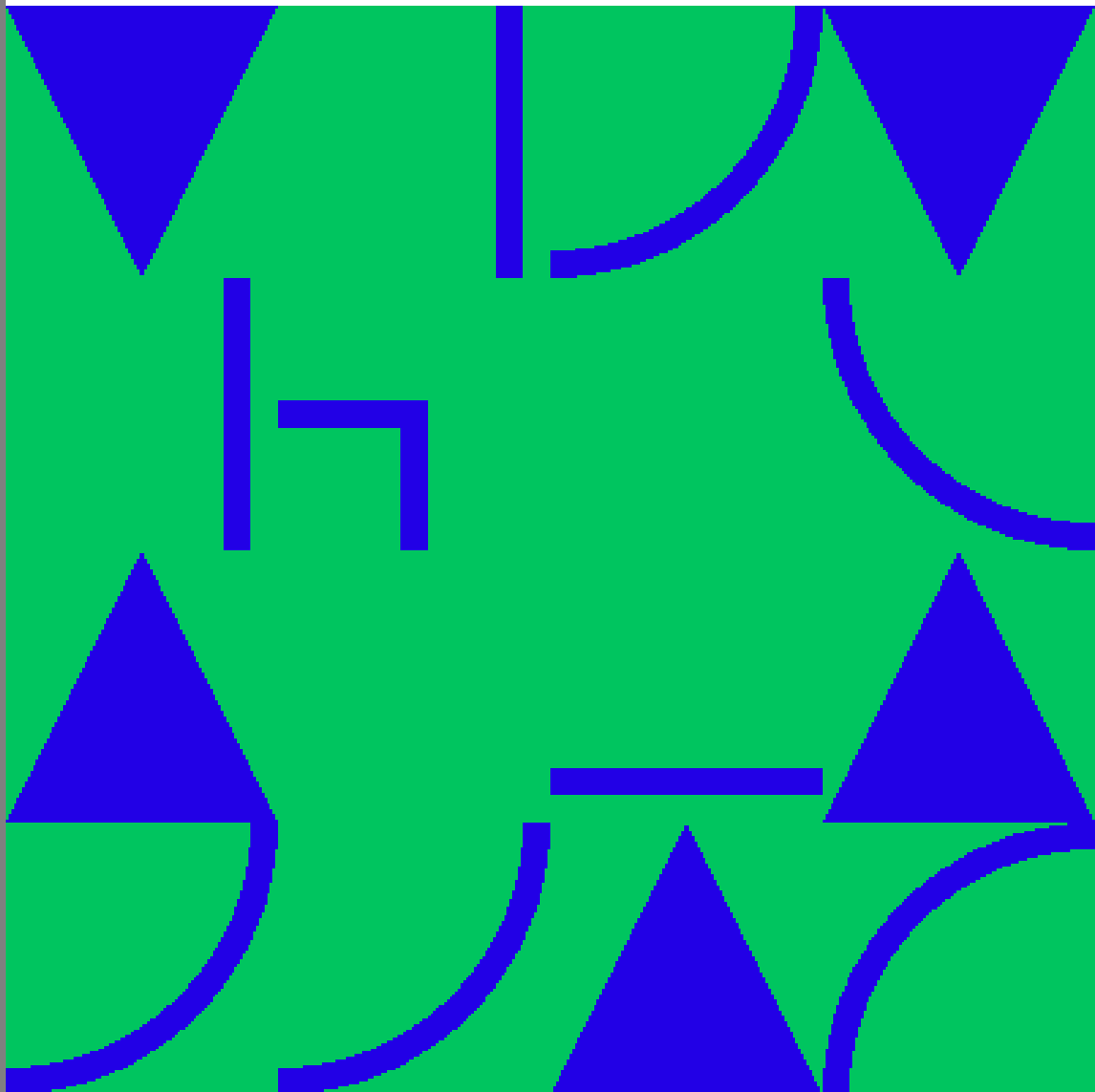
Juho Koskimaa

Syksyä ja rakkautta

\$b Kertomuksia Kautisista ja Kulhiasta

Juho Koskimaa

Rights for this book: [Public domain in the USA](#).

This edition is published by Project Gutenberg.

Originally [issued by Project Gutenberg](#) on 2024-04-08. To support the work of Project Gutenberg, visit their [Donation Page](#).

This free ebook has been produced by [GITenberg](#), a program of the [Free Ebook Foundation](#). If you have corrections or improvements to make to this ebook, or you want to use the source files for this ebook, visit [the book's github repository](#). You can support the work of the Free Ebook Foundation at their [Contributors Page](#).

**The Project Gutenberg eBook of Syksyä ja rakkautta :
Kertomuksia Kautisista ja Kulhiasta**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Syksyä ja rakkautta : Kertomuksia Kautisista ja Kulhiasta

Creator: Juho Koskimaa

Release date: January 1, 1 [eBook #73361]

Most recently updated: April 22, 2024

Language: English

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SYKSYä
JA RAKKAUTTA : KERTOMUKSIA KAUTISISTA JA KULHIASTA

SYKSYÄ JA RAKKAUTTA

Kertomuksia Kautisista ja Kulhiasta

Kirj.

JUHO KOSKIMAA

Jyväskylässä, K.J. Gummerus Osakeyhtiö, 1925.

SISÄLLYS:

Kautisten neuvos
Kulhian patruunan menneisyys
Kulhian patruuna auttaa ihmistä
Tehdas
Syksyinen Pan
Kruununvouti
Viimeinen harha-askele
Kulhian tytär
Kauppakirja
Kolmenlaista matkustamista
Kulhian patruuna lähtee
Syksyn miehet
Uusi aika

Kautisten neuvos

Kun Kautisten neuvoksettarelle vasta tuodaan aamutee, on neuvos jo kauan aikaa ollut ylhäällä. Hän on juonut kahvinsa, pukeutunut, peseytynyt, lukenut tärkeimmät uutiset lehdistä ja tutkinut postia. Jos ilma on siedettävä, on hän lisäksi pistäytynyt ulkosalla, seisahtunut keskelle pihaa ja

katsellut joka suunnalle ikäänkuin ennustaakseen ilmaa, vaikkei hän osaa sitä tehdä; ja jos isännöitsijä on sattunut paikoille, niinkuin hän tavallisesti sattuu, kun neuvos on liikkeellä, on hän muutaman minuutin keskustellut hänen kanssaan maanviljelyksestä, karjataloudesta ja sen sellaisesta, myöskin ne asioita, joista hän ei ymmärrä mitään. Mutta isännöitsijä kuuntelee häntä hartaasti ja kunnioituksella, ja voi käydä, että neuvos pistäytyy navetassa, jolloin karjapiiat eivät tiedä kuinka olisivat, ja tallissa, jolloin tallirenkien innokas juttelu taukoaa.

Talvet Kautisten neuvos asuu kaupungissa tai ulkomailla, usein on hän sangen pitkät ajat kesästäkin poissa, ja pitäjällä tiedetään, että hän neuvoksettarensa kanssa on käynyt Egyptissä asti. Eikä tila ole neuvoksen aikana tuottanut erinomaisempia tuloja ellei menojakaan. Joskus neuvos on tästä huomauttanut tilanhoitajaa, mutta tällä ovat aina olleet painavat syynsä. Ja mitäpäsiitä, onhan neuvoksella tuloja muutenkin, on omista perimistään ja on neuvoksettaren perimistä.

Kun ilma on kaunis, kun puutarha ja puisto ja sen monet koivut tuoksuvat, ulottaa neuvos kävelynsä kauemmaksikin. Milloin hän kävelee havupuiden reunustamaa tietä asemalle päin, milloin Kulhian suunnalle, siihen asti, missä Kulhian alati levenevät vainiot alkavat. Tilusten rajalla hän pysähtyy, ottaa hatun päästänsä ja pyyhkäisee nenäliinallaan otsaansa. Sitten hän palaa takaisin mietteissään heilutellen hopeakahvaista keppiänsä, mutta kun hän tulee Kautisten pihamaalle, on hän tavallista äreämpi, ja hänen lempeässä, melkein anteeksipyytävässä äänessään on terävä sivusointi, kun hän kääntää kääntä isännöitsijän puheilleen.

"Voitteko te sanoa minulle", kysyy hän, "mikä on syynä siihen, että Kulhia tuottaa yhdeksän kertaa enemmän kuin Kautinen."

"Kulhian peltoala on sata tai puolitoistakinsataa tynnyrinalaa suurempi."

"Se ei selitä asiaa."

"Sitten Kulhian patruunalla on se pryki."

Kautisten neuvos kumartaa päätään ikäänkuin paremmin kuullakseen.

"Mikä?" kysyy hän tarkkaavaisesti.

"Pryki".

"Sanotaan oluttehdas tai -panimo eikä pryki. — Ei, sen minä olen erikseen ottanut huomioon."

"Sitten Kulhiassa lienevät paremmat maat."

"Lorua!" sanoo neuvos muualle katsellen. Ja vähän ajan kuluttua hän keppiään ajatuksissaan heilutellen jatkaa: "Minä tiedän kyllä, että varastatte minulta, mutta tehkää sitä edes kohtuullisesti."

Isännöitsijä punastuu, vaikka auringonpaahde onkin kova.

"Herra hovioikeudenneuvos", sanoo hän arvokkaasti, "jos tässä nyt olisi todistajia, niin, suvaitkaa minun sanoa, tiedätte oikein hyvin, että..."

"Että mitä?"

"Että voisin vaatia... hm, pyytää... herra neuvosta oikeudessa selittämään syytöksensä tarkemmin."

Kautisten neuvos naurahtaa.

"Sitä te ette varmaankaan tekisi", päättää hän. "Mutta jos se teitä erikoisesti huvittaa, niin voinhan toistaa sanani parin todistajan läsnäollessa."

Eikä neuvos jää odottamaan, olisiko toisella mahdollisesti jotakin lisättävää, vaan menee hitain askelin päärakennusta kohden. Sen edustalla hän hetkeksi pysähtyy ja pitää pienen tarkastuksen. Vanhalta Kautisten kartano näyttää, mutta vanhahan se itse asiassa onkin eikä vielä ole korjaamisen tarpeessa. Tähän loppupäätökseen Kautisten neuvos on tullut joka kesä, kun hän paahtavassa auringon helteessä tarkastelee kartanoansa.

Tänä aamuna neuvos viipyy tavallista kauemmin ulkona. Hän on ohimennen tullut ajatelleeksi, että jos hän möisi kartanon, niin korot nousisivat suuremmaksi sitä summaa, minkä kartano nyt viljeltynä tuottaa. Sillä itsekseen hän myöntää, ettei hän saa kartanoa sen kummemmaksi kuin mitä se on, ja poika sitten — ei hänkään. Kautinen on heille vain hankaluutena, mutta hän oli kerran — ja hän oli silloin jo asessori — isävainajalleen luvannut, että hän pitää Kautisen kaikkien mahdollisuuksien varalta, sillä ihmiselämästä ei tiedä, kuinka siinä käy. Ja hän tahtoo myös lupauksensa pitää.

On jo aamiaisaika ja aamiaispöytä on katettu. Neuvoksetar on jo noussut ja istuu miehensä työhuoneessa.

"Hyvää huomenta, Werner", tervehtii hän. "Katsoppas, täällä on sinulla joukko avaamattomia kirjeitäkin."

"Hyvää huomenta, Sigrid. Niin näkyy, kas, kun en sitä huomannut. Viivähdin hiukan ulkosalla." Sitten hän ottaa kirjeet, avaa ne varovaisesti ja verkalleen ja lukee ne hitaasti läpi. Hän aikoo sanoa puolisolleen, että ulkona on nyt kaunis ilma ja että heidän nyt sopisi hiukan kävellä ulkosalla ja katsella tiluksia. Tai voitaisiinhan ajellakin. "Se tekisi sinulle niin hyvää, Sigrid". Mutta hän ei kuitenkaan sano, sillä hän tietää, ettei se johtaisi mihinkään tuloksiin. Neuvoksettaren on kylmä, hänen on alati kylmä, ja nytkin, auringonpaisteisena kesä-aamuna, hän istuu shaali hartioillaan. Laiha ja valkea ja kivuloinen hän on, tämä Kautisten neuvoksetar, ja aina

ulkomaiden ja lääkärien tarpeessa. Mutta ihana hän on ollut näöltään ja ylhäinen synnyltään, niin ylhäinen, että hän koko ikänsä on pysynyt vieraana pitäjäläisille. Silloin kun hän otti Kautisten neuvoksen, teki suuri runoniekka heistä runon, mutta ne ajat olivat nyt niin kaukana, ah, niin kaukana. Ja senjälkeen kun heidän ainoa poikansa, vanhin ja ainoa eloonjäänyt, rupesi melkein herkeämättä oleskelemaan ulkomailla, on neuvoksetar lakkaamatta sairastellut.

Kautisten neuvos lukee edelleenkin kirjeitään eikä lihaskaan hänen kasvoillaan värähdä. Eikähän siihen syytä olekaan, sillä neuvokselle ei koskaan tule ikäviä kirjeitä. Mutta häneen on mennyt pelko, että niitä joskus alkaisi tulla, vaikkei voi aavistaa, mistä.

"Onko erikoisempia?" kysyy neuvoksetar.

"Täällä on kutsu Wierelmään kuudenneksi. Mutta lue itse."

"Oh, en minä välitä. Tunnen nuo kutsut ulkoa. Ja Wierelmään! Junamatka, laivamatka, hevosmatka, — me kuolisimme, vanhat ihmiset, sillä taipaleella. Werner, sinä saat kirjoittaa anteeksipyytävän kiellon."

"No niin sitten."

"Eikö ole mitään Einarilta?"

"Näkyä olevan yksi, jossa on Brysselin postileima. Mutta malta mielesi, Sigrid, paras tulee aina viimeiseksi."

Kautisten neuvos hymyilee. Jokin vaisto hänessä sanoo, että hänellä ehkä olisi syytä hymyillä vähemmän, kun pojasta on kyse. Kolme- tai neljäkymmentä vuotta sitten neuvos hymyili vain asiasta: hän oli isänsä poika, ankara, täsmällinen, työteliäs. Mutta hän rakasti neuvoksetarta ja neuvoksetar opetti hänet hymyilemään. Ja se hymy tuli jatkuvaksi.

Kautisten neuvoksen luonteen pääpiirteisiin tuli kuulumaan hymyilevä eristäytyminen, ainainen laupeus kodin piirissä ja välinpitämättömyys.

"No, lue nyt", pyytää neuvoksetar.

Vaan neuvos oli jo kirjeen lukenut.

"Se oli hyvin pian tehty", vastaa hän. "Pyytää rahaa".

"Tietysti sinä lähetät."

"Tietysti. Eihän hän ilman rahaa voi tulla toimeen."

"Eikö hän kirjoita mitään kotiintulostaan?"

"Ei. Mutta tietysti se tapahtuu syksyllä kuten aina ennenkin."

Kun neuvoksetar ei vastaa tähän mitään, jatkaa hänen miehensä:

"Ja uudelleen lähtö talven tullen."

Tähänkään ei neuvoksetar vastaa mitään ja aamiainen syödään hiljaisuuden vallitessa. Kumpainenkin ajattelee sitä, joka heidät kerran tulee perimään, mutta joka nyt on kaukana poissa.

"Luuletko, luuletko sinä", kysyy neuvoksetar viimein, "että hänellä kenties siellä ulkona olisi jotakin?"

"Tarkoitatko jotakin sellaista, jota hän ei voisi tai tahtoisi meille kertoa."

"Niin, jotakin sen tapaista."

Kautisten neuvos on joskus peläten ajatellut samaa.

"Ajattele, että hän esimerkiksi joisi?" sanoo neuvoksetar. "Sitä hän voisi tehdä kotona Suomessakin."

"Tai pelaisi."

"Myöskin sitä. Mutta siihen hänen rahansa eivät riitä, ja velkaan hän ei tahdo kenellekään jäädä."

Neuvoksettaren on selvästikin paha olla. Mutta sitten hänen kasvonsa kirkastuvat.

"Sitten on jälellä vain se mahdollisuus, että hän on rakastunut."

Nyt on Kautisten neuvoksen vuoro naurahtaa.

"Sellaista en usko. Ensinnäkään, mikäli ymmärrän, Einar ei ole erikoisen herkkä rakastumaan ja toiseksi hän siitä kyllä ilmoittaisi meille, — niin, todellakin ilmoittaisi, olipa objekti kuka tahansa."

"Aivan niin, mutta — onnettomasti."

"Onnettomasti?"

Kautisten neuvos miettii ja ajattelee omaa varhaisinta nuoruuttansa. Viimein hän vastaa:

"Mutta ymmärräthän, Sigrid, ettei meidän poikamme voi rakastua sellaiseen, jota hän syystä tai toisesta ei voi saada."

Neuvoksetar vavahtaa, sillä hän kuulee kaiun omasta äänestään ja omasta ajatustavastaan. Myöskin neuvos vavahtaa, sillä hän huomaa vastanneensa kuin itsensä ulkopuolelta. Mutta lievittääkseen äskeisiä sanojansa hän jatkaa:

"Muuten, minun nähdäkseni, olisikin hyvä, että hän rakastuisi onnellisesti tai onnettomasti, miten vaan."

Tähän ei Kautisten neuvoksetar kuitenkaan enää vastaa.

* * * * *

Helteinen päivä päättyy rankkasateeseen ja ukkoseen. Pilvet nousevat Kulhian takaa, kulkevat Kautisten yli ja painuvat asemalle päin. Tällaisilla ilmoilla vanha Kautinen oikeastaan parhaiten esiintyykin edukseen syrjästäkatselijan mielestä. Harmajanvihertävä kartano näyttää hukkuvan usvaan ja vesipisaroihin, kukaan ei ehdi huomata sen irtaantuneita kattopäreitä eikä muutakaan ikää ja pientä rappeutuneisuutta, näkee vain sen valtavat ääriiviivat ja tulee ajatelleeksi sitä mahtia, mikä sillä on ollut ja ehkä vieläkin on.

Kautisten neuvos seisoo ikkunan luona ja katselee rajuilmaa. Silloin hänen mieleensä muistuu jotakin. Hän muistaa, että hänen äänetön poikansa useimmiten on ulkona myrskyllä ja rajusäässä, että hän suorastaan hakee niitä.

Ja tällöin hän tulee ajatelleeksi, että tässä ehkä ovat ylivoimaiset syyt, että pojan järjessä kenties on jotakin kaukaa tullutta, jolle hän ei voi mitään.

Niin ollen on parempi, että pysyy siellä, missä on.

Kulhian patruunan menneisyys

Ei Kulhian patruuna ole selvillä siitä, auttaako Niemen maisteria Jumala, vai onko auttaja se toinen. Pikemminkin se voi olla se toinen, sillä Luoja kai

kyllä mieltii toisenkin kerran ennenkuin menee pistämään sormiaan Niemen maisterin asioihin.

Kuinka moneen kertaan onkaan Niemen säteri ollut menossa ja hänkin, Kulhian patruuna, tiedustellut pankista, voivatko ne sen ja sen ajan kuluessa hankkia niin ja niin paljon. Mutta aina ovat Niemen maisterilla vaan rahat riittäneet eikä kukaan tiedä, mistä ne tulevat.

Vaan maisteri ei vain ota viisastuakseen. Eipä hän juuri Niemestä pitäjälle liiku, mutta huseeraa kotonaan ja sitäkin enemmän kaupungissa muitten maisterien, vanhojen toverien ja sotaherrain kanssa. Ja autonkin hän on itselleen hankkinut, että pääsee nopeasti liikkeelle ja ettei asemalla tiedettäisi, koska hän tulee ja koska menee. Niinkuin ei tuosta törinästä kuultaisi.

Laiha ja veretön hän on, tuo maisteri, ja tukkakin aivan harmaja, mutta varsi on kylläkin salskea ja puhetapa kipakkaa. Hyvä on, että on järvien takana koko Niemi, tuskin siitä olisikaan samaan naapuruuteen Kulhian ja Kautisten kanssa.

Muistetaanpa tuokin Linnan lokomobiili, jonka Linnan patruuna rahanhimossaan möi huutokaupalla. Olisi sille ollut paljonkin tarvitsijoita, Kauhajärvien isäntä olisi sen tarvinnut, Saarenpään taloustirehtöörikin sitä havitteli ja myöskin hän, Kulhian patruuna oli aikonut sen ostaa Porrasta varten, jonne hyvinkin olisi vanha käytetty rukki kelvannut. No niin, he päättävät kolmin miehin mennä huutamaan kilpaa.

Ja huutokauppa on juuri käynnissä ja hän, Kulhian patruuna, on tehnyt korkeimman tarjouksen. Eikös Niemen maisteri juuri silloin ilmestynyt sinne automobiilinsa kanssa ja pehtoori istuu ajajan vieressä. Nousematta edes koneestaan alkaa hän korottaa huutoja ja kun lyönti paukahtaa hänen kohdalleen ärähtää hän vain pehtorilleen:

"Käy maksamassa!"

Sillä aikaa kuin pehtori oli huutoa maksanut, oli hän, Kulhian patruuna, veljellisesti käynyt maisterille sanomassa:

"Ettes nyt parempaa sijoituspaikkaa rahoilles keksinyt."

"Itse tiedän", oli Niemen maisteri tokaissut.

"Niin aina. Vaan kun et sä tällä kertaa mitään lokomobiiliä tarvitse."

"Saattepahan te panna muutaman tuhannen lisää kun ostate uuden."

Silloin oli jo hänkin, Kulhian patruuna, kivahtanut ja tiuskaissut:

"No, samapa se sille. Kyllä meidän värkit sen kestävätkin."

"Ja meidän myöskin", oli Niemen maisteri vastannut.

Sitten olikin jo pehtori tullut takaisin ja auto oli lähtenyt turisemaan sinnepäin, mistä oli tullutkin. Vaan että piti sivistyneen miehen ja herrasmiehen tehdä tuollainen kiusa. Ja siellä virui lokomobiili vieläkin käyttämättömänä Linnan puuvajan vieressä, siellä töröttänyt kuin mikäkin rekaali jo kolmatta vuotta.

* * * * *

Kulhian patruuna sylkäisee harmistuneena ja jatkaa kulkuaan. Varhaissyksyn haaleus laskeutuu yli seudun ja koivuissa on jo kellastuneita lehtiä havaittavissa. Pelloilla on leikkuu käynnissä ja kulkiessaan Kulhian patruuna pysähtyy tarkastelemaan kuhilaita, joista ei varmuudella voi mennä sanomaan mikä niissä on lupausta ja mitä ne lopuksi antavat.

Mutta taas hänen ajatuksensa menevät Niemen maisteriin, koska hän nyt on sitäkin puolta asiassa, — niinkuin sanotaan, — ruvennut ajattelemaan. Ei hän tiedä mikä siinä on, että hän melkein säpsähtää joka kerta kun Niemen maisteri tulee vastaan, että hänelle, suoraan sanoen, tulee halu mennä toiselle puolen maantietä aivan niinkuin olisi tehnyt hänelle jotakin vääryyttä. Eikä hän kuitenkaan tiedä tehneensä mitään, tuskin edes puhuneensa, korkeinkaan hän on jotakin ajatellut.

* * * * *

Miten tämä maisteri tuli Niemeen?

Kulhian patruuna muistaa sen ajan oikein hyvin, antaa olla, että siitä on jo yli neljännesvuosisadan ja että hänen oma avioliittonsa on nuorempi kuin maisterin. Se oli kuitenkin sitä aikaa.

Hänkin oli silloin nuori ja sitäpaitsi Kulhian ainoa poika. Siskokin oli juuri naitu Linnaan. Ja isävainaja oli ollut tyyni ja järkähtämätön mies vaikka omistikin paitsi tätä Kulhiaa ja Porrasta, oluttehtaan ja vielä osingoita yhdessä viina- ja yhdessä liinatehtaassa.

"Öh", oli isä usein kesken kaikkea hänelle, pojalleen, sanonut, "mitäs siinä murjottaa ja möllistelee Niemen suunnalle kun kerran Linnaan päin on katsottava".

Silloin hän oli säikähtänyt niinkuin pahanteosta yllätettynä ja sanaa puhumatta taas ryhtynyt työhönsä.

Se oli, isävainaja, ollut sellainen, millaiseksi hänet Luoja alkujaan lienee aikonutkin. Kerrankin hän oli kuullut sen muille suurille isännille juttelevan:

"Älkää tulko mulle selittelemään. Kyllä minä nämä nykyajan nuoret miehet tunnen ja omani varsinkin. Aikansa kulkevat, kenen luona sattuvat, noin niinkuin itseään tunnustellakseen ja kokeillakseen, mutta kun oikea aika tulee, niin — öhöm, sanokaa minun sanoneeni."

Ja toiset olivat tietenkin nyökytelleet ja myönnelleet, että oikeassa Kulhia tietenkin on nyt niinkuin aina ennenkin, mikäpäsi siinä... Eikä kuitenkaan hän, Kulhian patruuna, ollut aikonutkaan kulkea kenenkään luona.

Se oli se asia, mutta Niemen juttu oli toinen.

* * * * *

Kulhian patruuna on huomaamattaan tullut kauas kartanonsa alueen ulkopuolelle ja miltei säikähtää nähdessään edessään kruununvoudin talon ja heti sen takana kirkon. Kuinka hän nyt näin, huomaamattaan... Alkaa iltakin jo tässä hämärällä ja voi tulla kruununvoutikin juttelemaan, että mitä pirua hän näiden rästien kanssa kans tekee, kun ihmiset kernaasti maksaisivat, muttei ole eikä hän suotta niitä ahdistelisi. Myöhemmin illalla se sitten soittelisi pianolla ja hän, Kulhian patruuna, kuuntelisi torkkuen ja avaisi silmänsä aina kun kappale loppuu.

Niin, se Niemen juttu. Hän on aikonut joskus ottaa puheeksi sen vaimonsa kanssa, mutta on tullut siihen johtopäätökseen, ettei se kannata. Kun siinä kaiken lopuksi ei mitään puhumista ole.

Sitä on niin lapsellinen nuorena. Kas, hän oli vain kirkonpenkissä katsellut Niemen Elviiraa, tätä maisterin rouvaa, kun tämä isänsä, herra luutnantin kanssa pääkäytävää asteli Kautisten senaattorivainajan ja hänen rouvansa viereen. Se oli silloin niin, että vaikka toinen olikin senaattori ja toinen luutnantti, niin ne täällä maalla kuuluivat kuin yhteen joukkoon.

Vasta paljon myöhemmin oli Kulhian patruuna tullut oivaltamaan, mikä ero on senaattorin ja luutnantin välillä.

Niin, hän oli vain katsellut ja kai ajatellut jotenkin siihen suuntaan, että enkeli taivaasta oli Elviiran muodossa astunut alas heidän kirkkoonsa kuuntelemaan, miten rovasti ja ritari saarnaa. Niin hän oli joka pyhä kulkenut kirkkoon ja isä oli jo kerran hänelle sanonut, että "ettes sinä vain ole tullut sellaiseksi pietistiksi".

Mutta miksikään pietistiksi hän ei ollut tullut ja tuskinpa hän mitään saarnasta oli kuullutkaan, hänhän olikin tullut vain katsomaan. Ja kerran hän huomasi, että neiti Elviira katsahti häneen pitkään ja kysyvästi ja punastui. Hän oli tuntenut jotakin sentapaista kuin taivas olisi hänelle auennut, mutta samalla hän olisi toivonut olevansa poissa koko kirkkokansan näkyvistä.

Se kerta ei jäänyt ainoaksi. Hän kulkee ajatuksissaan Niemen suunnalle ja kerran hän on törmätä pahki puutarhanaitaan. Silloin hän oli kuin herännyt ja melkein juoksujalkaa kiiruhtanut kotiin.

Mitä tämä nyt sitten oli ollut?

Hän näkee tytön tuon tuostakin, tämä punastelee ja kuin salavihkaa nyökäyttää hänelle päätään.

Vaan kerran täytyy puhelemisenkin tapahtua. Hän on tulossa Linnasta siskoa katsomasta ja kohtaakin äkkiä neidin kaupan kohdalla. Mikä auttaa, täytyy tönäistä lakkiaan. Ja tämä tulee juttelemaan, ehkä vielä ujompana kuin hän itse.

"Tehän... teidän olette Kulhian... tuota... nuori herra?"

"Joo", oli hän kömpelösti ja typerästi vastannut, vaikka asiaan olisi kuulunut sanoa: "Palvelukseksenne".

"Minä aavistin sitä. Sehän on sellainen iso paikka."

"On, onhan se isonlainen", oli hän totuudenmukaisesti vastannut.

"Olen kuullut. Ja teillä on paljon hevosia?"

"Kyllä niitä on..."

Neiti oli tullut kirkolle ja valitettavasti väsynyt. Ehkä hän saisi vaivata herra Kulhiaa kyyditsemään häntä Niemeen. Hän kyllä odottaisi täällä sen aikaa. Ja hän, Kulhian patruuna, olisi heti ammahtanut hakemaan hevosta, mutta sitten neiti olikin ajatellut, että on yhtä hyvä, jos herra Kulhia viitsii saattaa hänet kotiin.

Miksei hän olisi sitä tehnyt. Hän kulkee tuon pitkän matkan Niemeen ja kantaa koko matkan jotakin väskyä tai nesessääriä. Eihän siinä mitään kantamista ollut, mutta nyt, nyt hän tajuaa, miksi nuoret miehet ovat valmiita kiikuttamaan vielä pienempiä kappaleita virstottain ja peninkulmittain. Ja minkähänlainen sekin kulkue oli mahtanut olla? Ei sanaa vaihdeta, kuljetaan vain ja hän puolestaan toivoo, että Niemen kartano juoksisi heidän edellään eivätkä he sitä koskaan tavoittaisi.

Mutta se kulkue ei enää uusiinnu. Syksyllä kulhialaiset kutsutaan Niemeen häihin. Sinne on tullut vävyksi tämä maisteri, joka on korea nimeltään, suuri opiltaan ja rikas suvultaan.

Häntä Kulhian patruunaa, oli vihlaissut, mutta sitten hän oli vain naurahnut: mitä tämä nyt oikein on. Ja häissä hän ensi kerran oli ryypännyt niin, että se oli mennyt päähän, lyönyt maisteria toverillisesti olalle ja sanonut:

"Kun olet saanut, niin pidä hyvänä kans."

Maisteri oli ensin muljauttanut häneen vihaisesti, mutta sitten purskahtanut helisevään nauruun.

Eikä hän Kulhian patruuna, koko kolmen päivän kuluessa ollut saanut puhutella morsianta kuin yhden ainoan kerran. Morsian oli ollut vähän hämmästyneen näköinen ja sanonut vain:

"Näin se nyt kävi."

Eikä mitään muuta. Ja vieläkö hän ei ymmärtänyt mitä se merkitsi.

Mitä siinä sen pitempiä sitten onkaan. Eräänä päivänä hän menee isänsä kanssa Linnaan.

"Kun Linna ottaa meiltä ja me Linnasta", oli ukko päätellyt, "niin siinä ei kummallakaan puolella ole mitään vaatimisia ja syrjäinen saa pitää suunsa kiinni."

Ja vuotta myöhemmin oli maisteri vuorostaan saanut lyödä häntä olalle:

"No, patruunan-alku, kun olet saanut, niin pidä hyvänä myöskin."

Kulhian patruuna pysähtyy keskelle tietä.

Piruako hän näitä mieltii? Hänellä puolestaan ei ollut syytä valittamiseen. Ketä muuta hän olisi rakastanut kuin Linnan Sofiaa. Eikä heillä koskaan ollut sananharkkaakaan tai pienintäkään erimielisyyttä ollut.

Mutta kai se tuli siitä, että Niemen rouva aina oli niin kuihtuneen ja väsyneen näköinen. Tuli kyllä ja jutteli hyvinkin hauskesti ja kyseli kuulumisia, mutta kasvoista näkyi, että ajatukset olivat jossain maallisen yläpuolella.

Ja kuitenkin ei kukaan Niemestä tiennyt mitään, ei hyvää eikä pahaa. Siellä elettiin kuin haudassa, oltiin kohteliaita, milloin vieraita tuli, harvoin sydämellisiä, kun itse käytiin vieraisilla. Mutta jotakin siinä täytyi olla.

* * * * *

Kas, siinä se nyt oli!

Auto tulee takaapäin, on sivuuttamaisillaan Kulhian patruunan, mutta pysähtyykin kohdalle.

"Kas sinäpä se olet", sanoo Niemen maisteri. "Nouse vaunuun, niin vien sinut ohikulkiessani porraspäähän."

"Tiedä, onko vaaratonta tuollaiseen nousta."

Kulhian patruuna nousee kuitenkin maisterin viereen ja maisterista huomaa selvästi, että hän tulee suoraan kaupungista.

"Sinulla on se tytär... Esterihän hänen nimensä oli?" kysyy Niemen maisteri.

"Niin. Mitä sitten?"

"Ajattelin tässä vain itsekseni... Olen joskus häntä tarkastellut, näyttää niin kovin hentooveriseltä ja poissaolevalta. Kuule, ethän pidä pahana jos enemmän elämää nähneenä ja jonkunverran lukeneempana miehenä sanon sinulle erään asian."

"Mitäpä minä, sano vaan."

"Niin, en tahdo antaa sinulle neuvoja. Mutta kun hänen aikansa tulee — ymmärräthän? — niin älä sekaannu hänen asioihinsa, vaan anna hänen tehdä kuinka itse tahtoo. Se on onnellisinta. Katsoppas, Kulhian patruuna,

tämä mainen vaelluksemme vaatii ollakseen edes suhteellisen onnellista hiukan muutakin kuin rahaa."

Auto tekee kauniin kaaren Kulhian porrassäädssä ja kiittää sitten taas puistokujaa pitkin maantielle patruunan ehtimättä edes pyytää maisteria pistäytymään sisällä tai kiittää kyydistä.

Siinä hän seisoo kuin viskattuna omassa porrassäädssään ja oman ällistyksensä varassa. Hän miettii, mutta mihinkään johtopäätökseen hän ei pääse. Viimein hän kuitenkin luulee keksineensä jonkun salaisuuden ja hänen olonsa tuntuu tukalalta, kun hän nousee portaita ylös.

Kulhian patruuna auttaa ihmistä

Kulhian patruuna kuljeskelee rouvansa ja tyttärensä kanssa kaupungin pääkatua ja silmäilee varrelle sattuvia taloja.

"Neljäkymmentäyhdeksänhän se oli", sanoo hän vaimolleen. "Eikö se niin ollut?"

"Niin, niin kai se oli", vastaa rouva hajamielisesti. Sitten hän muistaa jotakin ja jatkaa melkein vihaisesti:

"Sinä nyt kanssa olet... Käyt niinkin usein kaupungissa etkä tiedä oman serkkusi taloa."

"Katsos kun on oltu niin vähän tekemisissä", myöntää Kulhian patruuna hiljaisesti, "niin, ei oikeastaan missään tekemisissä ennenkuin nyt vasta. Kas, kun sentään muisti minutkin."

Syyskuun auringossa on vielä lämpöä, mutta syksyn tuntu ikäänkuin väreilee ilmassa, ja puiden lehdet kellastuvat hitaasti, mutta varmasti. Ah, miten se syksy aina tuleeikin odottamatta, varkein ja yllättäen. Vaikka, sen puolesta, pitäisihän se tietää. Kulhiassa on leikattu ja leikataan parhaillaan eloa.

Torin kulmassa patruuna tapansa mukaan hetkeksi seisahtuu. Hän on tuon aamupäiväisen väen vilskeen, metelin ja liikkeen nähnyt vähintään sata kertaa aikaisemminkin, mutta aina se on hänestä uutta ja mielenkiintoista. Siinä tulee torin yli parvittain koululaisia, joilla vielä loman jälkeen on väriä naamassaan. Niihin se tuo tytärkin, Esteri, kuului vielä joku vuosi sitten, mutta lieneekö hänellä milloinkaan ollut tuollainen kiire ja noin rusoittavat posket. Olisi sekin saanut lukea eteenpäin aina vaan niinkuin Kelhon tytärkin ja sitten hankkia itselleen nimikortteja ja painattaa niihin nimen alle, että "fil.maist." ja lähettää niitä sitten ihmisille. Kun Kelhon isäntä tai emäntä joskus saattoivat tytärtä asemalle, niin näkipä sen jo heidän nenänsäkin päästä, että siinä se nyt istua touhottaa vieressä, se fil.maist. "Kyllä se on Jumalan onni ja siunaus, että on varaa antaa lapsilleen oppia ja sivistystä", saarnaavat jokaiselle, joka viitsii kuunnella. "Se on kalleinta, mitä voi antaa." — No niin, saahan sitä, kun on sitten antamista muutakin kuin oppia ja sivistystä.

Kulhian patruuna heittää äkäisesti sammuneen sikarinpätkän maahan ja sytyttää uuden. Näkyypä joku tuttukin naama joukossa. Tuolla on Linnan vihannes- ja juurikaskuorma. Niillä on hallissakin joku kaupantapainen. Pitäisi oikeastaan mennä kysymään, kannattaako se. Ja tuossahan tulee Saarenpään taloustirehtööri, — aivan päissään tietenkin. Mistä se nyt aamupäivällä on itsensä noin täyteen saanut. Paras, kun laittaa tästä itsensä tiehensä, saa taas muuten poiketa lähimpään kahvilaan kraapustamaan nimensä vekseliin.

"Joo", päättelee Kulhian patruuna ja kääntyy vaimonsa ja tyttärensä puoleen. "Menkäähän te nyt asioillenne, minä tässä vähän menen torin yli pankkiin asioimaan. Tavataan sitten jossakin, vaikkapa tuossa ravintolassa."

* * * * *

Kulhian patruuna, kuten sanottu, käy usein kaupungissa, mutta koskaan hän ei lakkaa katselemasta eikä ihmettelemästä. Tämäkin ihmispaljous, — mihin sillä oikein on kiire, millä se elää ja mitä se toimittaa. Ja palkkojensa pienuutta narisevat kaikki, poikkeuksetta. Jos ne nyt veisi maalle ja jokaiselle osoittaisi tarpeellisen kokoisen palstan, niin tietenkään ne eivät eläisi sielläkään, koskeivät ole syntyneet maanviljelijöiksi.

Annappahan tuo Antti-serkkukin, tai oikeastaanhan se on vain vähäserkku äidin puolelta. Mies on ison talon ainoa poika ja tuomariksi lukenut. Onpa lisäksi hyvän piirin vallesmannikin, mutta eikös, eikös vain pidäkin heittää vallesmannin virka pois, myydä juhlallinen talo, ja muuttaa kaupungin virkamieheksi ja ostaa kivitalo. Ja joutua vaikeuksiin. Siinä on nyt sitten, Kelhon äijä, sinun kouluviisautesi. Vaikka kyllä sitä meidänkin tyttären pää olisi kestänyt saman kuin sinunkin tyttösi, jos vain olisi tahtonut. Yhtä paljon ja enemmänkin eikä olisi kukkaron pohja alkanut paistaa eikä olisi tarvinnut virkaa ottaa. Se, kunhan olisi vain muuten tiennyt paljon asioita ja kertonut vanhemmilleenkin. Vaan eipä se, Esteri.

Niin, se Antti. Eikö se silloin kun oltiin poikasia, sanonut, että hänellä, Kulhian patruunalla, on pää täynnä sahajauhoja ja sammalia. Että hän suoraan puhuen on vähän yksinkertainen ja tyhmä. Ja vielä myöhemminkin sitä usein toistanut. Mutta niilläpä sahajauhoilla sitä on tultu toimeen, vaikkei olekaan tehty afäärejä eikä nautittu opetusta viisaudessa.

Niinpähän tämä Antti sitten jonakin päivänä viime viikolla ilmestyy Kulhiaan. Eivät ole miehen asiat oikein, sen hän, Kulhian patruuna, näkee

jo heti naamastakin. Ja käy heti suoralta kädeltä asioihin käsiksi. Kulhian patruunan pitäisi ostaa toinen puoli hänen kivimuuristaan.

"Miksi?" oli hän, patruuna, kysynyt.

"Se olisi hyvä sijoitus."

"Mitäpäsinä minun sijoituksistani. Itse sijoitan sen pienen, mitä on sijoittamistani."

"Mutta sinä et ole koskaan osannut oikein valvoa omia etujasi."

Kulhian patruunan oli täytynyt naurahtaa.

"En minä tiedä kuinka heitä olen valvonut", oli hän vastannut. "Mutta kyllä minä hyvin olen elänyt."

"Niin, mutta olisit voinut hankkia suuret voitotkin."

"Samapa. En minä niitä tarvitse. Niitä tavoitellessa voivat mennä entisetkin."

Sitten hänen oli täytynyt ruveta oikein vakavaksi.

"Kuule nyt, Antti", oli hän sanonut, "heitä pois tuo. Tiedäthän, että kaupassa täytyy toisen voittaa ja toisen hävitä. Miksi sinä tulet minulle kauppaamaan talosi puolikasta? Tiedäthän sinä, etten sitä tarvitse".

"Tekisit hyvän sijoituksen."

"Saattaisihan olla niinkin. Mutta minä kun en tarvitse. Sano suoraan, ovatko asiasi huonosti?"

Siihen se sitten oli jäänyt. Antti tarvitsi rahoja. Mutta hän vaati puolesta taloa saman hinnan, minkä itse oli maksanut koko talosta.

"Rahan arvo on laskenut, mutta talojen arvo noussut", oli Antti sanonut. "Sinä tiedät sen kyllä".

Kyllä sillä pojalla oli päässään vähän muutakin kuin sahajauhoja ja sammalia. Kulhian patruuna oli luvannut miettiä asiaa. Viikon vain, ei sen enempää.

"Käy nyt muulloinkin, paitsi milloin sinulla on taloja myytävänä", oli hän sanonut.

Vaan hänestä näytti siltä kuin olisi Antin ilmeessä ollut jotakin pyytävää ja säikähtynyttä, kun hän nousi kieseihin ajaakseen asemalle.

* * * * *

Kulhian patruuna on jo vanhemmalla puolen ikää ja käveleminen on hänelle raskasta. Voisihan hän hyvin ottaa ajurinkin, mutta tuoreessa syysilmassa liikkuu sentään kernaasti ja katselee vastaantulevia.

Hän on nyt ottanut selvän siitä talosta ja tullut siihen vakaumukseen, että kauppa kannattaa. Jos tätä menoa menee, niin saattaa voittaakin. On ihmeellistä, miten Antti on saanut asiansa tälle mallille ja miten se keksi kääntyä juuri hänen puoleensa. Luulisihan sellaisella miehellä olevan tuttavien kaupunki täynnä. Vaan jospa sillä on asioita muuallakin. Olkoon, eivät ne häntä liikuta. Talojuttu ainakin on selvä. Kulhian patruuna istahtaa hetkiseksi puiston penkille. Kun siihen kauppaan nyt ryhtyy, niin tuhottomasti siihen menee rahaa. Mutta tekevähän ne muutkin kauppa tänä aikana, tekevätpä vielä velaksikin, niinkuin Saarenpään taloustirehtööri. Mitenhän senkin miehen oikein siunatuksi lopuksi käy?

Kovin liikkuu suurissa asioissa eivätkä ole erinomaiset entuudestakaan. Hän on ainoita miehiä, joille Kulhian patruunan on täytynyt sanottaa, ettei ole kotona, vaikka hyvinkin on ollut ja valehdella, ettei ole rahaa, vaikka on ollut. On niin kovin vaikea kieltää ihmisiltä.

Patruuna lähtee taas liikkeelle. Vai tässä se nyt on, se neljäkymmentäyhdeksän! Onhan hän toki sen ennenkin huomannut, vaikkei ole tullut aavistaneeksi, että tulisi sen kanssa mihinkään lähempiin tekemisiin. Ja Kulhian patruuna menee kadun toiselle puolelle ja toteaa, että onhan se talon näköinen ja kerroksiakin on kolme, mutta paljon, hm, se maksaakin.

Sitten Kulhian patruuna menee sisäänkäytävään ja huomaa siellä kipsiin valettuja äijänpäitä katonrajassa olevassa syvennyksessä. Mitähän nekin siellä oikein pyhittävät? Niinkuin ei tässä osattaisi kulkea ilmankin. On hänelläkin kotona Lönnrot ja Snellman ja Esterillä on pronssinen Topelius, ainakin se on pronssinvärinen, ja puistossa sitäpaitsi valkoinen, marmorinen poika, jolla on siivet selässä. Mikähän sekin oikein lienee? Liian virnaileva ja maallisen näköinen se on enkeliksikin, ja nuoletkin sillä on kädessä. Kun niiden pitääkin aina veistää ne sellaiset alastomina kaahottamaan, panematta riepuakaan ylle. Vaikka korealtahan se sen puolesta näyttää vihreyttä vastaan. Talveksi tytär sen aina korjaa pois. Mitenkähän on, taitavat nuo äijänpäätkin maksaa koko paljon ja korottaa talon hintaa!

Tästä Kulhian patruuna taas muistaa varsinaisen asiansa ja kiipeää portaita ylöspäin. Kuinka se Anttikin nyt sille mallille... jaha, tässä se onkin. Hän painaa nappia.

* * * * *

Puolihämärä, hiukan tuoksuava etehinen, josta ovi saliin on auki.

"Onkohan tuomari kotosalla?"

"Kyllä se on. Odottakaa!"

Mikähän tolsisko sekin oli piiaksi. Jättää siihen vain seisomaan kuin... Eikö se osaa eroittaa ihmistä kulkijasta.

Mutta pianpa siinä on Anttikin ja Kulhian patruunasta näyttää, kuin ei säikähtynyt, kysyvä ilme hänen kasvoiltaan vieläkään olisi hävinnyt. Punastele siinä nyt vain, piika, ja auttele vanhanaikaista palttoota yltä.

"Kas, sinäkö se olitkin. Oli oikein hyvä, että tulit. Tervetuloa ja käy sisään, käy sisään!"

Eipä se enään olekaan se entinen itsevarma Antti, jolla on päässä vähän muutakin kuin sahajauhoja ja sammalia. Tämä on hermostunut ja kalpeaksi käynyt, ja sen touhukkaisuudessa on jotakin alistuvaa ja mielistelevää, joka Kulhian patruunaa ellottaa ja tekee hänetkin miltei araksi. Ja henkikin tulee väkeville kirkkaana aamupäivänä niinkuin Saarenpään tirehtöörillä. Eivät taida asiat olla erinomaisesti!

"Istahdapas tuohon sohvaan ja ole iloisen näköinen. Tässä on sitten vaimoni, — niin, teidän tunnette jo entuudestaan toisenne, — ja vanhin poikani, toisen vuoden ylioppilas, ja tyttäreni... noin monta niitä on, katsopas, — kuusi."

Antin rouvalla on kova ja käskevä katse, mutta Kulhian patruunasta näyttää, kuin kaiken takaa kuultaisi suru. Hän tervehtii rouvaa ja koko lapsilaumaa ja tuntee itsensä vähän kömpelöksi ja saamattomaksi eikä tiedä, mitä oikein sanoisi.

"Onpa niitä sinulle siunautunut. Minulla ei ole kuin yksi... se voi olla vanhimman poikasi ikäinen."

"Onhan niitä. Ja niiden kouluutuksen takia minä etupäässä muutinkin kaupunkiin. Mutta taisi se tilanmyynti lopultakin olla hiukan hätiköity juttu".

"En osaa sanoa. Mutta en minä ainakaan osaisi mennä myymään."

"Niin, no. Istuhan nyt ja puhellaan asioista. Ehkäpä tässä jotakin saadaankin, kun jaksetaan rauhassa odottaa."

Kulhian patruuna katselee kaikkea sitä komeutta, mikä Anttia ympäröi, nahan ja plyyshin paljoutta, kirjoja, seinätauluja ja mattoja ja hän ajattelee, että mikähän senkin miehen niin panee hätäytymään ja saa liikkeelle. Onko se vain pelkkä väärä laskelma, vai olisiko siinä muuta alla? Onhan hän kuullut, että Antti on korttimies ja vielä viinaan menevä, olisikohan sattunut joku harhapisto. — Eikä hänellä ole mitään syytä olla Antille kiitollinen: ensinnäkin se puhe niistä sahajauhoista ja sammalista ja toiseksi se ajoi torpparien väärää asiaa häntä pikkuserkkuansa, Kulhian patruunaa vastaan. Hävinnythän se sen kyllä oli, mutta ei ollut malttanut olla oikeuden eteishuoneessa nauraa räkättämättä:

"Häviöhän siinä tuli, tiesin sen jo edeltäpäin, mutta taisipa serkku-poika olla hermostunut."

Johon Kulhian patruuna oli tiuskaissut:

"Piruakos sitten ajat sellaista asiaa ja kynit köyhiltä torppareilta heidän ainoat rahansa. Taisivat sinulle vielä velkaantuakin."

Tämä kaikki on hiukan kaivellut Kulhian patruunaa ja hän oli ajatellut Anttia vähän koukutakin, että "kuinkas nyt löysit Kulhian". Mutta rouvan ja lasten näkeminen on hänet häkellyttänyt. Voi olla vaara hyvinkin suuri ja

syyttömiähän nuo ovat, rouva ja alaikäiset lapset. Sitten lisäksi: mitä se turha koukkuileminen hyödyttää, on siinä Antilla muutenkin tekemistä.

"Se on sillä tavalla", selittää Antti-serkku, "että viikon kuluttua tarvitsen seitsemänkymmentäviisi, muuten on piru irti".

Kulhian patruuna kohauttaa kulmakarvojansa: miten niin irti? Hän aikoo sitä kysäistä, mutta peruuttaa samalla päätöksensä. Mitä häneen toisen asiat koskevat, parempikin, kun ei tiedä.

"Niin että jos sinä kauppaan suostut", jatkaa sukulainen, "riittää kun maksat heti kolmanneksen. Loput sitten sopimuksen mukaan."

Eipä tämä niin vaarallista näy olevankaan. Mutta Kulhian patruuna on otattanut asioista selvän ja tietää, että kauppa kannattaa.

"Jos maksan, niin kerralla maksan koko homman", sanoo hän yksitoikkoisesti.

Nyt Antti rehahtaa nauruun.

"Sinäpä olet", nauroi hän, "sinunhan pitäisi sitten saada jonkunlainen alennus".

Kulhian patruuna suutahtaa, nyt se jo taas sai rämisevän itsevarmuutensa. Hän aikoo sanoa, että sillä ehdolla maksan, ettet enää puhukaan sahajauhoista ja herkeät ajamasta vääriä asioita. Mutta mitäpä hän! Ja sanookin vain:

"En minä alennuksia tarvitse. En minä siinä kaupassa aio hävitä."

Toisen varmuus tyrmistyttää sukulaismiestä ja hän tulee aivan totiseksi.

"Niinhän se on, että kauppa on kauppa", myöntää hän hiljaisesti. "Mutta kyllä sinä autoit minut pahasta pulasta."

* * * * *

Vasta paikallisjunassa Kulhian patruuna tapaa vaimonsa ja tyttärensä. Hän on kävelemisestä ja kauppakirjain teosta väsynyt ja hän huohottaa astuessaan vaunuosastoonsa.

"Nyt on sitten niin, Esteri", sanoo hän tyttärelleen, "että kun äidistä ja minusta aika jättää, on sinulla talo kaupungissa ja maalla."

Juna nytkähtää ja lähtee liikkeelle.

"Mitä, mitä sinä oikein tarkoitat?" kysyy hänen rouvansa. "Me istumme ja vahtaamme sinua tuntikausia ja sinä vain juokset talokauppoja tekemässä."

"Antilta ostin puolet hänen kivimuuristaan."

"Herrajess sentään! Ethän sinä niitä asioita ymmärrä."

Mutta Kulhian patruuna ei huoli vastata. Hän on väsynyt ja hän nojaa päänsä sohvan kulmaan. Silmäluomet painuvat itsestään umpeen ja pian hän alkaa kuorsata. Siinäpä hän sitten, väliin havahtuen, vuoroin torkkuu, vuoroin nukkuu tämän vajaan tunnin matkan, nukkuu niinkuin mies, jolla on omatunto suurin piirtein reilassa.

Tehdas

"Neuvos käski sanoa terveisiä ja pyytää, että jos patruunan ja patrunessan sopisi, niin sitten illalla seitsemän aikana... Siellä on nyt nuori herrakin kotosalla..."

Kulhian patruuna pyyhkäisee kämmenellään paksuja, harmahtavia viiksiänsä, ja raskaat silmäluomet rävähtävät. On aivan kuin ei hän Kautisten palvelijaa huomaisikaan, vaan koko ajan ajattelisi muita asioita. Ja kuitenkin hän on kuullut jok'ainoan sanan, jopa niitä tarkasti punninnut ja harkinnutkin.

Mutta hänellä on niin paljon muuta mietittävää. Tuollakin nyt, jossakin kamarissa, kuuluu istuvan pitäjän emäntiä, ja kappalaisen rouva on joukossa. Ja hänelle niillä kuuluu olevan asioita. Eiköhän vaan taas liene jotakin siitä olutpruukista, ainaisesta vaivasta. No niin, pääsee siitä. Elleivät osaa kohtuudella juoda, olkoot ilman.

"Niin että millaisen vastauksen minä saan viedä neuvokselle?"

Jaha — vastauksen, aivan oikein. Aivan yhtäkkiä patruunan mieleen juolahtaa, ettei ole pitkä aika, ei monta vuosikymmentä, siitä kuin Kulhian isännät kunnioittavasti ja paljastetuin päin puhuttelivat Kautisten herroja. Ja samalla hän johtuu ajattelemaan, kuinka voi olla mahdollista, että neuvos talvikaudet ja melkein vuodet ympäriinsä asustaa milloin kaupungissa, milloin ulkomailla, ja inspehtuurit, ne hyväkkäät, sill'aikaa pruukaavat maata miten parhaaksi näkevät. Eivät kai nekään vanhan senaattorivainajan jättämät rahat iankaikkisesti mahtane riittää.

"Niin että millainen vastaus minulla on kunnia..."

"Kuinka siellä Kautisissa oikein jaksetaan?" keskeyttää Kulhian patruuna.

"Kiitos kysymästä, herra patruuna, minun nähdäkseni oikein hyvin."

"Jaha — jaha. Joo. Sanokaa nyt sitten neuvokselle, että kyllähän me, kyllähän me, sano, koetamme tulla. Seitsemän aikanako se oli?"

"Seitsemän."

"Hyvä on. Tullaan."

Eikä Kulhian patruuna vähän ajan kuluttua muista Kautisten neuvosta eikä kello seitsemää. Hänen on nyt järjestettävä ne ämmät siellä jossakin kamarissa. Saavat jotakin ompeluseuroissaan päähänsä ja sitten juoksevat tänne lähetystönsä kanssa. Ja sitten istutaan kamarin loukossa ja juodaan kahvia. Ja ollaan kristillismielisiä ja raittiita.

"Päivää vain, rouvat", tervehtii patruuna.

Siinä on isojen talojen emäntiä, Joutsjärveä ja Puotinentä, on siinä pari torpan muijaakin ja kaiken kruununa pastuurska.

"Hyvää päivää, patruuna", vastaa pastuurska.

Emännät ovat häkeltyneen näköisiä ja patruunessa silittelee pukuaan.

"Tässä on Sivusen ja Portaan torppien emännät sieltä meidän maalta", esittelee hän muijat.

"Vai niin, jaha, kylläpä tunnen, kun tarkemmin katselen. Kai teille tuotiin ne uudet lattiavärkit?"

"Tuotiin. Kiitoksia vaan hyvin paljon, patruuna", vastaavat muijat kerkeästi ja yhteen ääneen.

"No, niin pästä sitten."

Pöydällä on kahvivehkeet ja viinilasit, ja pastuurska miettii, kuinka hän nyt alkaisi puhua patruunalle.

"Etkös sinä ota, isä?" kysyy patruunessa.

"Enpä tiedä, jospa nyt lasin viiniä."

"Me tulimme nyt taas niinkuin lähetystönä patruunan luo", aloittaa pastuurska. "Siitä vanhasta asiasta."

"Jaa, ettäkö sulkea pruuki."

"Niin, kun siitä on niin paljon kirousta pitäjälle."

Kulhian patruuna miettii. Tätä samaa laulua on hän kuunnellut jo melkein kymmenen vuotta. Kaikissa asioissa pitäjäläiset voivat olla erimielisiä, mutta yhdessä asiassa he pitävät yhtä: oluttehtaan sulkemisessa. Ei suinkaan raittiuden vuoksi, vaan siksi, että pelkäävät hänen voittavan.

"Jos niinä suljen", vastasi hän, "niin tuovat ne kuitenkin kaupungista."

"Eihän se sitten tule patruunan omalletunnolle", väittää pastuurska sanavalmiisti.

"Onhan se kyllä niinkin. Mutta minä kun en kauppaa tavaraani kenellekään. Ja mestarille olen antanut sellaisen määräyksen, ettei köyhille eikä juupoille saa myydä pulloakaan."

"Siinä patruuna on tehnyt oikein. Mutta saavat ne kiertotietä ja muitten avulla."

Nyt patruunan täytyy hymyillä.

"Mutta kuinkas nyt, pastuurska", sanoo hän, "minä huomaan, että te siinä ja te kaikki, luvalla sanoen, istutte viinilasit edessänne. Ja lisäksi tyhjät lasit. Täytäpä, äiti."

"Mutta sehän onkin aivan eri asia, patruuna. Lasi tai pari hyvässä seurassa kiitollisuudella ja kaikella kohtuudella nautittuna. Vaan kun ei osaa pitää rajaa ja köyhiltä menevät kaikki rahat, — kyllä patruuna tietää, älkää väittäkökään vastaan."

"No niin, no. Olenhan minä kuullut."

Marraskuinen päivä on jo mennyt sivu puolen ja huone on tumma ja totinen. Silloin Kulhian tytär tulee huoneeseen hiljaisena ja vaaleana, tulee ja istuutuu isänsä taakse.

"Joko se nyt taas on siitä pruukista?" kysyy hän.

"Siitä, siitäpä aina."

"Ja siitä me sitten saamme joka vuosi niinkuin joululahjaksi."

Se on tämän Kulhian tyttären ääni niinkuin kellonsoittoa eivätkä sanat ole kohdistetut oikeastaan kenellekään. Naiset istuvat hiljaa ja vilkuilevat häntä vähän niinkuin ihailleen, mutta toiselta puolen kysyenkin. Ilmestyy vain siihen ja lieneekö edes tervehtinyt tullessaan. Ja lieneekö tuo edes oikein tervekään? Ei näy missään, ei liiku kotiporttia ulommaksi, käyneekö edes kirkossa? Pastuurska ei todellakaan muista nähneensä häntä muualla kuin Linnan ristiäisissä, missä hän muiden mukana seiso i kummina kruununvoudin kanssa. Merkillisen valkea ja väritön tyttö.

"Sulje vaan, isä", sanoo tytär. "Sillähän siitä pääsette."

Pastuurska tarttuu oitis asiaan ja emäntien silmät välähtävät.

"Kuulkaapa nyt, patruuna, mitä neitikin sanoo."

"Niin no", ratkaisee Kulhian patruuna hiljaisesti. "Mitäpä minä sitä käytän, jos siitä on haittaa ihmisille. Sanokaa nyt sitten terveisiä, että ensi vuoden alusta saavat ihmiset tuottaa oluensa kaupungista, kun eivät osanneet pitää rajaansa."

* * * * *

Tämän päätöksen teko ei lainkaan tuota Kulhian patruunalle edes jälkimietteitä. Kun ihmiset koreasti pyytävät ja niin vähällä voi olla heille avuksi, niin miksei sitä sitten olisi. Toinen asia olisi, jos se tuottaisi taloudellisia vaikeuksia, rahanpuutetta ja sen sellaista, mutta oli kai tuolla jo tarpeeksi voitettukin. Eikähän hän toisekseen välitä noista saksalaisista ja tanskalaisista panimomestareistakaan. Joka kuukausi vain pitäisi palkkaa lisätä, ja sittenkin tahtovat olla tietäväisempiä kuin herra itse. Niinkuin tämä nykyinenkin, Olaussen, — tulee muutamana päivänä ja sanoo, että hänellä pitäisi tehtaan puolesta olla vaunut. Vaunut! Perhana, — ei hänkään, Kulhian patruuna, ollut edes koskaan *ajatellut* vaunuja.

Kulkiessaan tallilta navetalle Kulhian patruuna lauhduttaa mietteensä mitä vaunuihin tuli. Kun kesään päästään, niin eikö pitäne hänenkin tosiaankin hankkia vaunut. Äiti on tahtonut tulla huonokulkuiseksi ja hänellä itselläänkin käy tuo hengenahdistus ja sydämentykytys... ovathan ne vaunut kaikin puolin mukavammat. Mutta vain yhden hevosen, — tai pitäisikö olla kahden. Saattaa olla liian ankaraa yhdelle hevoselle, eikä patruuna halua, että eläimiä vaivataan.

Nyt ei Kulhian patruuna enää ollenkaan muista tehdastaan. Ei hän tule ajatelleeksi, että hän olisi voinut koettaa myydä sen toiselle ja pestä kätensä. Ei hän edes muista, että sitä monesti on pyydetty häneltä ostaa. Hän on vain

päättänyt sulkea sen. Ja sillä hyvä. On mukavaa katsella, rupeaako juopuneita nyt sitten näkymään vähemmän.

Yhtäkkiä hän sitten muistaa kutsun Kautisiin ja menee sisään.

* * * * *

"Niin, me kai menemme sitten, äiti", sanoo hän sisälle tultuaan.

"Eiköhän", myöntää patruunessa. "Tiedätkö, onko Linnan väki kutsuttu."

"Ei minulle ainakaan mitään mainittu. Mutta eiköhän. Se nuori herrakin kuuluu muuten olevan kotosalla."

"No sekin... Ja mitähän se oikein hommaa?"

"Mitäpä se meihin kuuluu", murahtaa patruuna väsyneesti, mutta huutaa sitten toiseen huoneeseen:

"Esteri!"

Siellä on jo valo sytytetty ja tytär istuu käsityön ääressä.

"Niin", vastaa hän.

"Tulepas tänne", huudahtaa patruunessa tiukasti. "Meillä on sinulle asiaa."

"Meitä on kutsuttu Kautisiin seitsemältä", selittää hän sitten. "Isä tahtoo, että sinä lähdet mukaan."

"Niin", jatkaa Kulhian patruuna. "Olisi kai epäkohteliasta, ellet tulisi. Siellä on nuori herrakin kotosalla."

Viipyy ennenkuin Kulhian tytär vastaa. Mutta sitten hän sanoo:

"Minä en välittäisi koko Kautisista, en sen herrasväestä enkä heidän nuoresta herrastaan."

"Et! Mutta tokko ketään heistä edes kunnollisesti tunnetkaan!"

"En, mutta minä näen joka päivä heidän päätynsä kamarini ikkunaan. Se on harmahtava ja vihertävä ja ränstynyt. Ja aina kun sen näen, tulee minun paha olla."

"Se on tyttö", mutisi Kulhian patruuna. "Mitä nyt sanomme neuvokselle?"

"Sanokaa, että voin huonosti."

"Kuule, Esteri", keskeytti hänen äitinsä. "Ennen sinä et ole narrannut."

"Sanokaa sitten suoraan, etten halunnut tulla."

"Yhä hullumpaa!"

Mutta Kulhian patruuna on arka tyttärensä suhteen, ja hän nousee mennäkseen muuttamaan pukuansa. Pientä mutinaa hän kyllä pitää itseksensä, mutta "kun et tule, niin pysy poissa".

Eikä hän myöskään välitä vaivata hevosta tälle viheliäisen lyhyelle matkalle. Eikö juuri ole satanut puhdasta, kaunista lunta? Ja eikö terveydekseen kävele niitä paria tai kolmea kilometriä, jotka erottavat Kautisten tienhaaran Kulhian puistokujasta! Tulee muutenkin niin vähän liikutuksi. Tulkoon renki sitten hakemaan, sanotaan nyt kymmenen vaiheilla. Voidaanhan kävellä hiljaa, ei tee mitään vaikka myöhästyykin muutaman minuutin, sitähän vallasväet pitävät hienona ja "fiininä". Myöhästyvät ne muutkin, — jos nyt Kautisiin tänä iltana muita ylimalkaan on käskettykään.

Kulhian patruuna ajattelee, että hän samalla kertaa voi katsella vainioitaan, miten ne alkavat peittyä lumeen. Jonkunlaisella nautinnolla hän muistelee, miten hänen peltonsa ulottuvat melkein Kautisten porttipylväisiin asti ja miten vasta sitten alkavat Kautisten pitkät, hoitamattomat sarat ja mustat, perkaamattomat metsät. Kun ei Kautisten neuvos tuon paremmin asu kartanoansa ja ellei hän siitä kovin ylettömiä vaatisi, niin ehkäpä hän, Kulhian patruuna... Tähän asti on patruuna monesti ennenkin ajatellut ja tällä kohtaa säännöllisesti ajatuksensa peruuttanut. Sillä mitäpä hän Kautisilla tekisi, hän, jolla jo entuudestaan oli liiaksikin maata ja jolla oli vain yksi ainoa perillinen. Mitäpä hän sillä tekee, ja hänen perillisensä, tämä hiljainen ja vaalea Kulhian tytär, tulee kyllä elämänsä toimeen.

Kun patruuna sitten puolisonsa kanssa hiljaksen tallustelee puistokujaa myöten maantietä kohden, ajattelee hän, tokko hänen tyttärtään on tätä maista elämää varten luotukaan. Siinä on jotakin niin kalpeaa ja poissaolevaa, että patruuna joskus melkein pelkää puhutella häntä. Hän aikoo huomauttaa tästä vaimolleenkin, mutta muuttaakin sitten mielensä ja sanoo ainoastaan:

"Mitä sinä oikein Esteristä ajattelet? Eikö häntä pitäisi toimittaa ulkomaille tai jonnekin, että hän saisi vähän puhtia itseensä?"

"Niin, kun se aina istua jurottaa kotona ja puuhaa niitä omiaan. Kävisi edes jossakin."

"Kuka sitä pakottamaan. Tekee mitä tahtoo. Se minun äitivainajani, — en häntä paljon muistakaan, — kuuluu olleen samaan suuntaan. Istui vain ja nökötti. Ja mikäs oli istuessa."

Eikä Kulhian patruuna sen enempää haastele. Heikko kuunvalo lankeaa maantielle, ja tämän tuostakin patruuna menee tien syrjään ja koettelee

aitaa. Kulhian patruuna on sellaisia miehiä, joiden paikkojen pitää olla kunnossa. Ovathan nämä aidat jo ennen koetellut, mutta hän ei ole koskaan luottanut näihin kilometrin pituisiin säleaitoihin. Joku pylväs pettää ja siinä sitten makaa koko homma.

Niin kuluu sitten matka, askel askeleelta. Joku ajaa ohi, toinen tulee vastaan ja Liutun torpparikylästä kuuluu juopuneitten laulua.

"Taitaa olla hyvä, että tulee tehdas suljetuksi", sanoo patruuna kuin ajatuksissaan.

Hänen vaimollaan ei tähän ole mitään vastaamista. Hän ajattelee, että tulot nyt pienenevät muutamilla tuhansilla, ehkäpä oikein kymmenilläkin tuhansilla, mutta enemmän hän ajattelee sitä seikkaa, että tässä nyt mennään Kautisiin ja jalkaisin. Eikä hän jaksaa ymmärtää miehensä päähänpistoja. Hyvä että edes käski tulla perimään.

Mutta kansakoulun vaiheilla heitä vastaan horjuu juopunut mies, ja patruuna tulee toistamiseen ajatelleeksi tehdastaan.

"Hyvää iltaa, patruuna!" tervehtii mies kohdalle tultuaan.

Se on solakka, nuorehko mies, joka tulee hajuvedelle ja väkeville.

"Iltaa", vastaa Kulhian patruuna tympeytyneesti ja väistää saadakseen jatkaa matkaansa.

Mutta mies on hellittämätön ja asettuu keskelle tietä.

"Herra patruuna ei taida tunteakaan minua", jatkaa mies. "Minä olen juuri tulossa herrasväkeä vastaan. Katsokaa, koko Kautinen on juhhlavalaistuksessa."

Kautisten toisen kerroksen ikkunoista kumottavat todellakin tulet, ja Kulhian patruuna rouvineen pysähtyy neuvottomana.

"Te kai olette sitten Kautisten nuori herra."

"Se sama. Kävin tuolla läänissä katselemassa, — en tiedä, onko se Kulhian vaiko Kautisten, Liutulla se joka tapauksessa oli..."

"Kyllä se on meidän."

"Sen parempi sitten. Kävin siellä katsomassa, miten ne pojat siellä oikein elävät. Ja kyllä ne elävät suoraan sanoen kuin sorsat. Joka mies päissään ja anteliaalla tuulella vierastakin kohtaan, niinkuin näette."

"Vai niin."

"Niin olivat. Ja onhan nyt sitäpaitsi lauantai-ilta. Ei kukaan lyönyt nyrkkiä pöytään. Sitten tuli kotoa sana, että te tulette meille, ja minä päätin lähteä vastuulle. Eikö se ollut ylevä ja juhlallinen teko?"

"Kieltämättä. Vaikka tässä tapauksessa olisi ehken ollut parempi, että olisitte pysynyt Liutussa."

"Kenties. Mutta lähtiessäni löin minä niinkuin patruuna Sintram ennen... Kai tunnette hänet?"

"Ei, en minä tunne herra Sintramia."

"No, se onkin vain kirjoissa. Minä löin siis muutaman satasen pöytään, kaksi tai kolme, ja sanoin: 'Kas siinä, miehet ja raatajat. Lähettäkää nyt maanantaina mies kaupunkiin ja ostakaa itsellenne viinaa!' Ajattelin, että köyhälle kansalle pitää olla heidän muntrationinsa."

"Perkele!" pääsi Kulhian patruunalta. Ja sitä sanaa hän ei vuosikausiin viljellyt.

Vaan mitäpäs Kautisten poika siitä. Hän vain jatkaa selittämistään eikä huomaa aikaa eikä paikkaa.

"Entä neiti?" kysyy hän. "Kymmeniä vuosia olen kuullut, että teillä on tytär, mutta yhtään kertaa en ole häntä nähnyt."

"Hän ei tullut", vastaa Kulhian patruuna yksinkertaisesti.

"Ei tullut, ei tullut", toisti Kautisten poika itsekseen. "Ehkä se olikin parempi. Miksei hän tullut?"

Kulhian patruuna mietti ja rykäisi ennenkuin vastasi.

"Hän ei vaan tahtonut tulla", virkkoi hän sitten lyhyesti.

"Niinkö? No niin sitten."

Ja nyt Kautisten poika on melkein kuin selvinnyt.

"En minä täällä kyllä pitkä-aikainen olekaan. Viikon tai pari ja siinä kaikki. Katsokaa, herra patruuna, tämä ilmasto ei sovi minulle. Minulle pitää olla enemmän tummuutta ja enemmän vihreyttäkin. Mutta olisin hyvin kernaasti hänet nähnyt. Isäni..."

"Hyvästi nyt, nuori herra", keskeytti Kulhian patruuna, "hyvästi ja tervehtikää isääne. Varmasti hän ilostuu enemmän saadessaan teidät kotiin kuin jos me sinne kaikin yhdessä menisimme."

Enempää siinä ei sitten enää puhuttu. Ja mitäpä sanottavaa enää olikaan. Kautisten poika jäi seisomaan maantielle ja Kulhian patruuna rouvineen palasi saman tien, jota oli tullutkin. Mutta päivä oli hänelle kieltämättä ollut

erittäin tapausrikas. Luopua ensin kokonaisen omaisuuden koroista, tulla sitten kutsutuksi vieraisille ja saada lopuksi eteensä juopporaukka, joka saa parhaimmankin vireen pilalle. Vaimolleenkaan hänellä ei ollut mitään sanomista, kulki vain ja ähki itsekseen.

"Nytkö sieltä jo palattiin?" kysyy tytär.

"Nyt."

"Ja hauskaa oli?"

"Ulkoilma virkistää aina. Sinäkin saisit enemmän olla ulkosalla."

"Ainahan sitä ehtii. Ja hyvänä pidettiin?"

"Koko kartano juhlavalaistuksessa."

"Näin sen kyllä ikkunasta. Sehän oli hauskaa."

"Oikein hauskaa. Mutta se poika, nuori herra, sitä en olisi uskonut — juo kuin naakka."

"Se nyt ei kylläkään ollut mielenkiintoista kuultavaa."

Ja sitten Kulhian patruuna menee huoneeseensa. Mutta kun hän illalla kaataa itselleen pienen tuikun, ajattelee hän, että maailma on sellainen kuin se on, eikä hän, yksinkertainen maalaispatruuna, ole oikea mies sitä kohentelemaan. Hoitakoon kukin omat asiansa parhaan omantuntonsa ja valistuneen harkintansa mukaan.

Syksyinen Pan

Niinpä siis syksy on saapunut pitäjään ja syksyn mukana Kautisten "hullu poika". Tämä on rumaa ja toivotonta syksyä: sataa ja tuulee, tuulee ja sataa vuorotellen. Puistot riistyvät paljaksi, kellastuneet koivunlehdet ajelehtivat pitkin kujia, ja maantiet ovat lätäköitä täynnä. Siellä täällä käydä jyskyttelevät puimakoneet tai kuuluu riihistä varstojen jynkytys; ihmiset ovat harmaan, likaisen ja alakuloisen näköisiä.

Harmaalta ja likaiselta tuntuu myös järvien äsken niin siintävä vesi ja harmailta ja likaisilta järvien rannalle sijoittuneet, alastomien puiden takaa pilkistelevät valkoiset kartanot ja punaiset talot, alastomalta näyttää kuuluisa Kulhia ja autiolta suuri Kautinen. Ja iltaisin tuikkii tuli Kautisten ylimmästä kerroksesta, sillä siellä on se hullu poika; omistajat ovat jo siirtyneet eteläisemmille maille, ja kartanoa vallitsee isännöitsijän väki.

Niin on siis tullut se vuodenaika, jolloin luonto levittelee ja jakaa runsaimmat rikkautensa, mutta ihmiset näyttävät asiallisuudessaan köyhemmiltä ja surkeammilta kuin milloinkaan ennen. Kaikki ilo on kuin poisvarissut ja kiteytynyt kiitäviin, kellastuneisiin koivunlehtiin ja kirvelevään tuuleen, eikä illan tullen Mervin takamailta kuuluva iloisuuteen pyrkivä hanurinrenkutus pysty särkemään vallitsevaa tunnelmaa.

"Se on tullut jo, se hullu poika", sanovat ihmiset.

"Niin on. Me näimme sen eilen kirkonkylällä."

Se on merkki siitä, että on tullut peruuttamaton, totinen syksy, ilman elvyttävää auringonpaistetta ja ilman jälkikesän mahdollisuuksia.

On pitäjällä tunnettu tosiseikka, ettei Kautisten poika ole hullu, vaikka hänellä on sellainen nimi. Hän vain tulee syksyn tullen ja menee ensimmäisen lumen mukana, istuskelee yläkerran autioissa kamareissa ja välttelee ihmisiä. Hän on joskus lapsuudessaan ollut sairas, ja senjälkeen

hän kuuluu tulleen sellaiseksi, umpimieliseksi ja ihmisaraksi. Hän kuuluu muuten niihin ihmisiin, joista puhutaan vähän ja kuiskailemalla. Eikä kukaan voi kuvailla hänen ajatustensa kulkua eikä kertoa hänestä hyvää eikä pahaa.

Nyt on siis syksy, ja Kautisten poika kulkee kirkolta kotiansa sadetakin kaulus ylösnostettuna ja kädet syvällä taskuissa. Hän viheltelee itseksensä eikä pidä kiirettä; on kuin hän nauttisi siitä, että saa kulkea hitaasti, jalkaisin, ja että hänen ympärillään vallitsee suuri yksinäisyys, tuuli ja sade. Maantien vettynyt hiekka narskahtelee hänen jalkainsa alla, putoavat oksat risahtelevat metsissä; nyt ei tosiaankaan ole mikään laitaihminen kävelyilma.

Mutta Kautisten poika kävelee, kävelee ja viheltelee, kunnes hän Kulhian kartanoon erkautuvan puistokujan kohdalla äkkiä lakkaa viheltelemästä. Nainen, joka Kulhian kujalta kääntyy maantielle, näyttää säpsähtävän nähdessään odottamattoman kulkijan, mutta maltaa sitten mielensä ja menee toiselle puolelle tietä. Se on vain Kulhian ainoa tytär, vaalea kuin auringonpaiste ja solakka kuin nuori koivu, joka ensi kerran kuraisella maantiellä tapasi Kautisten hullun pojan ja pelästyi. Mutta, kuten sanottu, hän maltaa mielensä ja jatkaa matkaa asiaa sen enempää ajattelematta. Korkeintaan vain: "Siinä oli se Kautisten hullu poika." Sinä iltana ei Kautisten hullu poika paljoa viheltele, ellei tee muutakaan. Istuu ja tuijottaa ja pitää tulta pesässä, ja kun isännöitsijän vaimo tulee pyytämään häntä illalliselle, vastaa hän katkaisevasti:

"En."

Mutta seuraavana päivänä hän taas kohtaa Kulhian tyttären, ja nyt se tapahtuu Vehkoon kohdalla. Kautisten poika kulkee ja viheltelee, ja nyt on sellainen ilmakin, ettei ihmisen luulisi raatsivan käskeä edes koiraansa ulkosalle. Saa kulkea ja vihelteellä eikä ole pelkoa siitä, että suuret talokkaat

ja kartanonherrat tulevat ja sanovat: "Kas vain, nuori herrakin on jo tullut paikkakunnalle. Terve tuloa, terve tuloa!" Ja seisovat sitten neuvottoman näköisinä, kun eivät tiedä, miten jatkaisivat, ja menevät kiiruusti tiehensä.

Kulhian tytär on kaunis ja hiukan uskonnollisuuteen taipuva, ja ohikulkiessaan hän luo uteliaan katseen Kautisten poikaan, mutta tämä katselee suoraan eteensä, niinkuin hänen tavakseen on tullut.

Illan tullen hän antaa taas tulen loimuta, istuskelee vihellellen keinutuolissa ja katselee ilmeettömin katsein pääkallon ja sääriluun kuvilla varustettuja lääkepullojaan. Kun hän menee levolle, on hän tyytymättömän näköinen. Kulhiassa saa kyllä olla tytär, mutta tuollainen hänen ei tarvitsisi olla.

Syyssateet jatkuvat, ja kuoleman tunnelma käy voittavammaksi. Kun Kautisten poika seuraavana päivänä kävelee sateessa, ei hän viheltele, mutta päivää myöhemmin hän jo viheltelee, sillä mitään odottamatonta vastaan tulemista ei ole tapahtunut maantiellä. Ja niin hän kulkee tavallisen matkansa huomenna ja ylihuomennakin, eikä Kulhian tytärtä näy hänen näköpiirissään. Se on hyvä asia, vaikkei Kautisten poika häntä sen syvemmin ajattelekaan.

Mutta jo lauantaina hänen alituinen vihellyksensä kuoleutuu huulille. Sillä tuo tavallinen kohtaaminen uudistuu taas. Ja samoin sunnuntaina ja maanantaina.

Nyt Kautisten hullu poika ryhtyy ajattelemaan Kulhian valoisaa tytärtä. Ja kuta pitemmälti hän ajattelee, sitä rauhattomammaksi hän käy. Kun ilta hämärtyy, niin hän seisoo ikkunassa ja katselee sinne, mistä Kulhian vaaleanruskea pääty häämöttää.

Että kaikkea pitää sattuakin hänen, Kautisten pojan, kohdalle. Mutta hän kiristää hampaitaan ja käy levolle.

Seuraavana päivänä hän menee maantielle asiata tehden. Kun se on ruvennut menemään, niin menköön nyt sitten, piru vieköön, ajattelee hän. Ja kun sitten Kulhian tytär Karhumäen vaiheilla tulee häntä vastaan, nostaa hän hattuaan kohteliaasti ja asiallisesti, niinkuin esiintymään tottuneen miehen tulee ja sopii. Ollaanhan samasta pitäjästä, Herra nähköön, toinen suuresta Kautisesta ja toinen kuuluisasta Kulhiasta. Hän hymyilee, ja Kulhian tytär hymyilee myöskin, mutta laimeasti, hiukan hämmentyneesti ja punastuen.

Illalla Kautisten poika muistaa Kulhian tyttären hymyn, ja häntä värähdyttää, mutta samalla häntä myöskin itkettää. Se on nyt sillä tavalla hänen kohdallaan, mutta siitä huolimatta hän päättää seuraavanakin päivänä lujasti mennä maantielle ja kohdata Kulhian tyttären.

Siitä kohtaamisesta ei kuitenkaan tule mitään, ei sinä päivänä, ei seuraavana eikä koko viikolla. Mutta Kautisten poika ei tiedä, että merensininen silmäpari taukoamatta Kulhian päätyikkunoista tähtää sitä kumpua, millä Kautisten vanhuuttaan vihertävä kartano ylenee raiskatun puistonsa keskellä. Ja Kautisten poika tuskailee, kulkee ja kirahduttaa yhteen hampaitaan, ja hänessä herää jotakin esi-isistä ja nuoruudesta, joka vielä ympäröi hänet, mutta joka hänen kohdaltaan oikeastaan on mennyt.

Hän ei siis ole tavannut Kulhian tytärtä, ja hän voivottaa ja valittaa sitä itseksensä.

Silloin hän muistaa, että Vehkoossa on illalla pidot. Miks'ei hän voisi mennä sinne. Hän on joskus viheriäisimmässä lapsuudessaan tuntenut Vehkoon pojan. Eläköön poika tai ei, hän menee sinne kumminkin. Valjastuttakoon isännöitsijä hevosensa, hän ajaa Vehkooseen. Tällöin hän ei

tule ajatelleeksi, että hän mahdollisesti saa koko Vehkoon pitotunnelman pilalle, sillä hänessä asuu vain kiihkeä toimintahalu ja tarve olla jossakin muualla kuin Kautisten jylhässä yksinäisyydessä. Mutta perilletultua on mieliala kuin poispuhallettu ja hän istuu vain nuoruutensa toverin kanssa ja juttelee, harvaan, harkitusti ja seikkaperäisesti. Mitä varten pidot? Nämä ovat elonleikkuupidot, tavanmukaiset. Vai niin, aivan oikein, minä muistan.

"Ja mitä sinä nyt?" kysyy nuoruuden toveri, joka vielä on nuori.

"No, minä noin vaan", vastaa Kautisten poika ja tekee epämääräisen liikkeen kädellään. Hulluhan hän ei ole, mutta jotakin hänessä on vialla. Hän ei ole halukas tekemään selkoa puuhistaan, hän on — noin vaan.

Aamupuolella juodaan muutamia maljoja. Siinä on joku vuodentulolle, muutamia työlle, isänmaalle ja niin edespäin. Kautisten poika ottaa niihin kaikkiin osaa tyynesti ja asiantuntemuksella. Sen verran hän on talonväelle velkaa, koska on kerran tänne tullut. Mutta ajatukset kiertävät edelleenkin Kulhian tytärtä. Hämäränä aamuhetkenä hän mahdollisesti tuoksahtaa hiukan, mutta ajatukset ovat selvät ja kirkkaat ja suuntaviivat varmat.

"Nyt minä lähden", sanoo hän ja kiittelee kestityksestä. Vellikellot soittavat silloin väkeä aamiaiselle, ja kello on kahdeksan.

Hän on päättänyt puhutella Kulhian tytärtä ja hän ajaa suoraan kartanoon. Se on Kautisten haltijain vanha tapa. Aamuhetki on tosin vielä varhainen, mutta Kulhian patruuna on jo ylhäällä, ja Kautisten poika, kuten todettiin, tuoksahtaa hiukan. Mutta patruuna on hieno mies ja oivaltaa, ettei tässä käy liikoja tarkasteleminen, ja käskee sisään.

"Kiitoksia. Minulla olisi asiaa vain neidille."

Nyt patruunan katse lentää nopeasti varpaista päälakeen, sitten hän poistuu eikä palaa enää.

Mutta Kautisten poika ei tule levottomaksi, hän seisoo paikallaan kuin naulittu ja viimein hän istahtaa. Eteisessä nakuttelee suuri kaappikello, ja kolme entistä Kulhian omistajaa katselee häntä sisälle johtavien ovien päältä. On tämä hiukan toista kuin kuolleessa Kautisessa.

Ja vihdoinkin tulee Kulhian tytär. Kalpenee, punastuu ja katselee neuvottomana odottajaa. Kautisten pojassa alkaa käydä, mutta hän pysyttelee tyynenä ja harkitsevana.

"Minä tulin vain hakemaan neitiä ajelemaan", sanoo hän.

"Hyvä. Haen vaan päällysvaatteeni", vastaa Kulhian tytär.

Näin hän ajelee ensimmäisen kerran Kulhian tyttären kanssa. Hän ei tunne tarvetta sanoa mitään, vaikka ihmiset pysähtyvät katselemaan heitä; hänestä on paras niinkuin on. Mitäpä hänellä oikeastaan olisikaan sanottavaa. Niin he kiertävät harjun ja ajavat Kirkkojärven ympäri. Sitten hän kysyy, joko olisi aika mennä kotiin.

"En tiedä. Tehkää kuten itse haluatte."

Kautisten poika ei aja vielä kotiin. Hän ajaa Linnan tiluksille, jotka ovat pitäjän vanhimmat. Kun kierretään kartanon puistoa, huomaa hän, että Kulhian tyttären sormessa kiiluu sormus.

"Minä olen kihloissa kruununvoudin kanssa", sanoo Kulhian tytär.

"Vai niin", vastaa Kautisten poika, mutta syrjäinen ei saata huomata, kuinka hänessä alkaa käydä ja jyskyttää. Sitten hän ehdottaa, että ajettaisiin kotiin.

"Sehän on kokonaan teidän vallassanne", virkahtaa Kulhian tytär.
"Muuten: meidän häämme ovat jouluaattona."

"Vai niin. Siihen on siis vielä neljättä kuukautta."

Hevonen on käynyt kuinka on tahtonut, mutta nyt se yllytetään raviin ja se tekee komean kaaren Kulhian porraspäässä.

"Annattehan anteeksi, että vaivasin teitä?" kysyy Kautisten poika.

"Totta kai."

Tämä oli siis heidän ensimmäinen tapaamisensa.

Kun Kautisten poika tulee kotiin, on hän raukea ja väsynyt, ja hänen ajatuskoneistonsa on todella jollakin tavoin joutunut epäkuntoon. Hän heittäytyy pitkäkseen, tuijottaa kattoon eikä saa kiinni yhdestäkään järjellisestä ajatuksesta.

"Hän sanoo olevansa kihloissa kruununvoudin kanssa", puhelee hän itsekseen, ja sitten hän nousee ja menee ikkunaan, mutta näkee vain syysmyrskyn raivoavan.

Sateet heittäytyvätkin tänä vuonna tavattoman pitkällisiksi, eikä yhtään täysin kirkasta päivää näy välillä. Syyskuun lopulla ovat jo puut aivan paljaina, kynnetyt pellot vellinä ja metsät uhoavat kosteutta ja kylmyyttä. On melkein kuin marras- ja lokakuun rajamailla toisinaan. Ja Kautisten poika viettää pitkiä, kuumeisia päiviä. Niinpä hän taas eräänä päivänä ajelee Kulhian tyttären kanssa. Tällä kertaa hänet on vastaanottanut Kulhian rouva ja luonut häneen pitkän, kysyvän, puoleksi moittivan katseen.

"Ettekö käy istumaan?" oli Kulhian rouva kysynyt.

"Kiitos en. Minä odotan vain neitiä lyhyelle ajeluretkelle."

Mutta Kulhian rouva on tarmokas nainen ja tottunut puhumaan suunsa puhtaaksi. Hänen mahtava olentonsa täyttää koko oviaukon.

"Tiedättekö", sanoo hän, "minä en ollenkaan kannata teidän ajeluretkiänne. Minusta tuntuu, kuin koko kartanon rauha olisi häiriintynyt, ja tyttäreni on sitäpaitsi kihloissa."

Ulkona piiskaa vihmasade viheliäistä maata, mutta Kautisten pojan silmät kirkastuvat ja hymy leviää pian yli kasvojen.

"Niin, kruununvoudin kanssa", vastaa hän. "Minä tiedän sen kyllä."

Koskaan Kulhian rouva ei ollut uskonut, että Kautisten väki osaisi hymyillä tuolla tavoin.

Nyt ajelevat sitten Kulhian tytär ja Kautisten poika toisen kerran. Tällä kertaa Kautisten poika tuntee itsensä hiukan saamattomaksi ja neuvottomaksi, hänen pitäisi kaiken todennäköisyyden ja hyvien tapojen mukaan edes nyt puhua jotakin, mutta hän ei keksi sanoja. Ja hän tekee taas entisen kierroksen, kiertää Linnan kartanon puiston, harjun ja Kirkkojärven ja miettiessään hän kiiruhtaa hevostaan yhä nopeampaan juoksuun. Eihän hänellä tosin nytkään ole erikoista esilletuotavaa, mutta on outoa hakea jo toinen kerta vieras nainen ajelemaan kanssaan eikä millään tavalla perustella sitä.

"Nyt on kaunis ilma", sanoo hän vihdoinkin tuulen ja vihasateen piestessä kasvoja.

Kulhian tytär naurahtaa lyhyesti ja ohimenevästi, ja Kautisten poika nykäisee vaistomaisesti suitsista.

"Tarkoitan, että tämä on onnellinen tilanne", oikaisee hän ja antaa hevosen juosta kuinka tahtoo.

Nyt Kulhian tyttären silmäluomet värähtävät hermostuneesti eikä hän vastaa mitään, katselee vain kylmästi ja tunteettomasti harmahtavaa avaruutta.

"Ehkä ajamme kotiin jo", sanoo hän vihdoin.

"Kulhiaanko?" kysyy Kautisten poika ajatuksettomasta

"Niin, Kulhiaan. Luonnollisesti. Sehän on minun kotini."

Ajeluretki oli kestänyt kolme tuntia, ja nämä olivat ainoat sanat, jotka heidän välillään vaihdettiin.

Mutta tällaisista tilanteista yltyvät niin sanoaksemme runolliset mielikuvat. Ja Kautisten poika paloi kuin kuumeessa. Silloin hän ei muistanut, mitä suuri tohtori Wernitz Saksanmaalla seitsemän vuotta sitten oli sanonut. Proosaahan hän oli sanonut, totisinta proosaa, mutta sitä ei Kautisten poika muistanut. Hän vain kulki, silmäluomet polttavina, ja tähtäsi sinnepäin, mistä Kulhian vaaleanruskea pääty kohosi. Kulki, katsoi, mietteissään rakenteli ja ajatteli Kulhian tytärtä.

Toisin Kulhian tytär. Häneen oli tullut ikäänkuin suurta alistuvaisuutta, ja veret poskipäillä olivat kenties hiukan kalvenneet. Mutta nenän kaarevuus oli käynyt huomattavammaksi ja sierainten värähtely herkemmäksi, alahuuli oli käynyt esiinpiستävämmäksi, ja silmät, jotka ennen olivat loistaneet kuin pohjaton meri, olivat kuin yön vanha jää. Hän oli luopunut kamarielämästään ja tullut toimelliseksi ja asialliseksi, mutta iltaisin kostuttivat kyyneleet hänen päänalaisensa ja hän katseli Kautisten yläkerrasta tuikkivia tulia.

Niin kuluu viikko ja niin kuluu toinenkin, ja muutamana päivänä he taas kohtaavat toisensa Karhumäen tienoilla.

"Minä en enää ole kihloissa kruununvoudin kanssa", sanoo Kulhian tytär.

"Vai niin", vastaa Kautisten poika, säpsähtää ja kalpenee. "Ehkä teitte ajattelemattomasti", jatkaa hän tovin kuluttua.

"Voi olla", myöntää toinen tunteettomasti. "Minä en kuitenkaan tahtonut, ja vanhempani surevat sitä kovin."

Nuori, lämmin veri läikähtelee Kautisten pojan rinnassa ja taitaa läikähdellä toisenkin. Tällä kertaa he kulkevat jalkaisin vettyneellä, kuraisella maantiellä ja tuntevat jossakin määrin olevansa poissaolevia ja — uskaltaisimmeko sanoa — onnellisia. Kautisten pojan silmät loistavat, ja Kulhian tyttären hienosti piirtynyt, punainen suu on hymyssä.

— Hän ei ole enää kruununvoudin kihlattu, — ajattelee Kautisten poika riemuiten.

Ja hetken hän tahtoisi hypätä ilmaan ilosta, mutta hillitsee itsensä ja puree hampaansa yhteen. Se johtuu Kautisten haltijain vanhasta tavasta eikä siitä, että hän muistaisi, mitä suuri tohtori Wernitz seitsemän vuotta sitten oli sanonut.

Eikä syrjäinen saata huomata mitään. Maailman jokapäiväisiin ilmiöihin kuuluu, että kihlauksia puretaan. Niistä puhutaan aikansa, selitellään puolin ja toisin, ja kun ei uutta sytykettä löydetä, niin vaietaan. Kulhian tytär on talousaskareissa päivisin, kylmänä ja tunteettomana, ja nyyhkyttelee öisin. Joskus he tapaavat toisensa maantiellä. Mitä se syrjäisiin kuuluu. Heidän mielipiteensä ja arvostelunsa eivät ulotu Kautisiin eivätkä Kulhiaan.

Niin elävät he molemmat, Kautisten poika ja Kulhian tytär, kumpikin tahollaan korkeinta aikaansa, tapaavat toisensa joskus maantiellä, mutta hetken tunnelmat eivät pukeudu sanoiksi. Elävät kumpikin tahollaan kahden virstan päässä toisistaan ja ajattelevat toisiaan taukoamatta ja kiihkoisasti. Ja jossakin kirkonkylän seuduilla astelee herra kruununvouti taskussaan sormus, jonka hän aikoinaan suurin toivein oli ostanut, ja Kulhian patruuna katselee kulmiensa alta tyttärtään ja tokaisee tyytymättömänä:

"Ihme, ettet sinä jo rupea tekemään runoja."

Sillä — luvalla puhuen — eihän kukaan lähelläoleva enää saata olla epätietoinen siitä, että Kautisten hullu poika rakastaa Kulhian kaunista tyttärtä ja päinvastoin.

Mutta Kulhian tyttären korkein aika ei pukeudu runomuotoon. Hän valvoo ja nyyhkii, mutta on ensimmäinen kylmässä asiallisuudessa ja toimellisuudessa, ja kun marraskuu sataa ensimmäisen lumen, panee hän lähetin viemään kirjelippua Kautisiin.

"Sanokaa, mitä Te minusta tahdotte?" lukee Kautisten poika kirjelipusta eikä mitään muuta.

Ja silloin Kautisten poika ikäänkuin heräsi unesta, johon oli pitkäksi, pitkäksi aikaa nukahtanut.

Hän muisti ne vuodet kahdeksan, yhdeksän vuotta sitten ja olonsa Saksanmaalla ja suuren tohtori Wernitzin. Mutta lähetti seisoi alakerran eteisessä ja odotti vastausta.

Hänet valtasi suuri ja pyhä kauhu, kylmä hiki virtaili pitkin hänen ruumistaan, ja hän kieriskeli vuoteella ja vaikeroi. Edessään hän näki oman

itsensä kaksoisolentona, entisen ja nykyisen, ja se entinen oli kokonaan tuhonnut nykyisen.

— Kas vain, tämän piti tuleman, ja siinä sinä nyt kieriskelet, Kautisten poika. Edestä syömätön löytyy, löytyy kuin löytyykin.

Mutta kun lähetti aikansa turhaan oli odottanut, lähti hän tiehensä ja jätti Kautisten pojan kieriskelemään ja tekemään tiliä oman minänsä kanssa. Niin valvottiin kahdella taholla, Kulhiassa ja Kautisissa, toisessa värähdellen ja odottaen, toisessa tuskaillen, hammasta purren ja hikeä valuen. Ja kummallakin taholla rakastettiin.

Kolmantena päivänä Kautisten poika voitti itsensä. Hänen huulensa olivat polttavat ja kuivat, hänen silmiensä ympärillä oli sinertävät renkaat, ja koko hänen olemuksensa vapisi ja hytkähteli, mutta ajatukset juoksivat suorina ja määrätietoisina. Sitä voi vaatiakin Kautisten pojalta.

Hevonen oli valmiina viemään häntä asemalle, ja hänellä oli jo päällysvaatteet yllään, kun hän kirjoitti seuraavan vastauksen:

"Minä rakastin Teitä, niinkuin silloin kun ensi kerran rakastetaan: intohimoisesti, mutta kauniisti myöskin. Ja Teidän takianne unohdin, mitä suuri lääkäri Saksanmaalla minulle seitsemän vuotta sitten sanoi. Hän sanoi: 'Ja tästä eteenpäin, nuori ystäväni, te ette enää koskaan ettekä missään mielessä katsele naista. Ette katso häneen ettekä kajoa häneen. Siinä on rangaistusta yllinkyllin.' — Siitä ymmärrätte, ettei minulla ole oikeutta tahtoa Teiltä mitään. Antakaa anteeksi koko olemassaoloni, sillä minä rakastin Teitä liian paljon. Ja nyt minä lähden."

Hän sulki kirjeen huolellisesti ja pani lähetin viemään sitä Kulhian kartanoon. Sitten hän astui rekeen, ja hetkistä myöhemmin kiidätti vauhko hevonen häntä asemalle.

Kautisten poika oli ollut tavoilleen uskollinen, sillä maa oli ensi kertaa yltyleensä valkoisen, puhtaan lumen peitossa.

Kruununvouti

Herra kruununvouti on siivo mies ja hiljainen mies, mutta hän ei pidä siitä, että häntä kutsutaan herra kruununvoudiksi. Häntä on puhuteltava herra kapteeniksi, sillä hän on ollut luutnanttina hajoitetussa tarkka-ampujapataljoonassa ja joutunut lakkautuspalkalle alikapteenin arvolla. Sotaherra on aina sotaherra. Ja nyt hän muun lisäksi on vielä suorittanut tuomarintutkinnon.

Mutta mitäpä kihlakunta siitä. Sen mielestä kruununvouti on kruununvouti. Eikä herra kapteeni siitä sen enempää välitä, hän antaa asian olla silläan.

Aikoinaan herra kruununvouti on pitäjän herrain kanssa keskustellut muun muassa kysymyksestä, voiko naisten läsnäollessa kirotta.

"Ei", sanoivat pitäjän herrat, "naisten läsnäollessa ei voi kirotta".

"Kyllä", sanoi herra kruununvouti, "naisten läsnäollessa voi kirotta yhtä hyvin kuin muulloinkin. Mutta naiset eivät pidä siitä. Sitäpaitsi sitä ei katsota sivistyneeksi".

Näin puhui sotaherra, jonka entiseen ammattiin kiroamisen katsottiin kuuluvan oleellisena osana. Siitä oli kulunut pitkän aikaa, siitä sellaisesta keskustelusta, ainakin hänestä siltä tuntui, vaikkei siitä suinkaan ollut kuin vuosi vain. Tuskinpa niinkään pitkä aika.

Olihan sekin ollut aikaa, hiljaista ja varovaista kortinpeluuta, iltatuntia milloin täällä, milloin tuolla, ja todinjuontia. Mutta siitä alkaen kuin herra kruununvouti joutui kihloihin Kulhian patruunan tyttären kanssa, on hän jollakin tavalla pitäjän herroista vieraantunut. Eivät he enää jytisevin vaunuin tai nykyvin kiesein aja kruununvoudin talolle, vaan pitävät ilonsa keskenään.

"Kuinka se on mahdollista", kysyivät he toisiltaan, "kuinka hän Kulhian tyttären oikein sai?"

Eivätkä he löydä vastausta kysymykselleen, ja jos heillä olisi rohkeutta kysyä herra kruununvoudilta itseltään, niin ei hänkään varmaankaan osaisi siihen vastata. Hän on kihloissa Kulhian tyttären kanssa, sillä hyvä, siihen saa tyytyä. Miten hän siihen on joutunut, sitä hän ei osaa selittää.

Herra kruununvoudin talo on siis pantu uudelleen kuntoon, vanha tomu ja noki on poistettu ja paikat on kiilloitettu, putsattu ja puleerattu. Katsokaa messinkisiä, kiiltäviä käsipuita ja ison salin lattiaa, joka on ruotsalaista parkettia. Sellaisia ei ole kuin Kautisissa, jos lie sielläkään. Kuka tietää.

Kautisissa, niin. Muutamana päivänä kerrotaan herra kruununvoudille, että äsken näkyi Kulhian tytär kulkevan sateisella, syyskuraisella maantiellä sen Kautisten puolihullun pojan kanssa.

"Vai niin", vastaa herra kruununvouti.

Sillä asia ei liikuta häntä. Hän on kyllä kihloissa, mutta Kulhian tytär on sittenkin hänelle kaunis ja kaukainen kuin uni, hänet voi nähdä ja häntä voi muistella, mutta häneen ei voi koskea.

Ja herra kruununvouti alkaa soittaa, mitäpä hän muutakaan voi tehdä. Hänen musta tukkansa alkaa ohimoilla saada harmaita hiuksia, mutta —

hän tietää sen — tuli hänen silmistään ei ole hetikään sammunut ja hänen käyntinsä on joustava kuin nuorukaisen. Epäilemättä Kulhian tytär itse parhaiten tietää, mitä tekee.

Kuitenkin hän eräänä iltana ajaa Kulhiaan. Ei tänä vuonna arvatenkaan lunta tulekaan, syksyinen tuuli vain tuivertelee ja ilma on läpipääsemättömän musta. Tulet tuikkivat Linnan kartanosta, kirkkaat ja itsetietoisien näköiset tulet niinkuin rikkailla ainakin, mutta mökkiryhmän valkeat ovat himmeät ja vaivaisen näköiset.

"Minä ajattelen", sanoo herra kruununvouti, "että häät pidettäisiin juhlien vaiheilla, ehkäpä jouluaattona."

Kulhian patruuna katselee sikariaan.

"Kuinka vain", vastaa hän. "Mutta jouluaattona... eikös pappien silloin, ymmärtääkseni, pidä valmistautua juhliin. Mutta kuinka tahdotte, en osaa siihen sanoa sinne, en tänne."

Patruuna on kodikas mies ja luo katseensa vaimoonsa ikäänkuin kysyäkseen, että "kuinkasta sinä, äiti, olet tämän asian itse tykönäsi harkinnut." Mutta Kulhian patruunessa on iso ja leveä ja käskemään tottunut, hän pyörittelee vain lihavia, valkeita käsiään eikä vastaa mitään; hyvä on, että asia tulee järjestykseen ja hyvä on, että kartanoon saadaan kunnollinen vävy.

"Vaikka", jatkaa herra kruununvouti, "eihän tämä asia yksinomaan minusta riipu eikä teistäkään."

Eivätkö Kulhian tyttären silmät, jotka ovat olleet kuin tyven, selittämätön meri pilvisäällä, eivätkö ne hetkeksi välähdä niinkuin järvenpinta silloin,

kun aurinko haihtuvaksi tuokioksi heittää sille säteensä ja eikö tummaan, verhottuun ääneen ole tullut kuin helähdys salatusta ilosta.

"Miten vain tahdot, kruununvouti", vastaa hän. Ja sitten: "Sanoitko jouluaattona? Olkoon sitten jouluaattona."

Mutta ei herra kruununvouti ole sen iloisempi, kun hän syyspimeän läpi ajaa kotiinsa, eikä hänen mielensä tule sen valoisammaksi, vaikka hän käskee sytyttää valot kaikkiin huoneisiinsa ja antaa pianon soida.

Herra kruununvouti on yksinäinen, hänellä on virkansa, pienet rikkautensa ja suuri, laaja huoneustonsa eikä mitään muuta. Muutamana iltana oli hän puhunut siitä Kulhian tyttärelle ja Kulhian tytär nyökäyttää vaaleaa päätään ja luo häneen pitkän katseen sinisistä silmistään.

"Hyvä on", sanoo hän, "tiedän, mihin aiotte tulla. Minä rupean toveriksenne teidän yksinäisyyteenne".

Sellaista se oli ollut. Oliko se kenties jonkunlaista sääliä? Herra kruununvouti lyö loppuakordit ja huoahtaa. Sotaherrana hänen oikeastaan pitäisi kirotta.

Seuraavana aamuna, varsin varhain, hän saa vieraan. Se vieras on hieno mies, vaikka tuoksahtaa hiukan väkeville. Mutta muuten kai hän ei voisi puhua. Jos herra kruununvoudilta jälkeinpäin tiedusteltaisiin, minkä näköinen kävijä oli, niin hän ei voisi antaa tyhjentävää selvitystä. Jotakin tummaa siinä vain oli ja jotakin niinkuin erämaasta.

"Istukaa", sanoo herra kruununvouti.

"Kiitos", vastaa vieras, muttei istuudu. "Minä olen Kautisten kartanosta, tiedättehän."

"Tiedän", sanoo herra kruununvouti, muttei saa terästetyksi katsettaan.

"Ja minä tulin vain katsomaan, minkä näköinen te olette", jatkaa vieras.
"Sitä ette panne pahaksenne".

"En."

"Lisäksi minä tahdoin sanoa teille, että kyllä kai te nyt olette onnellinen."

Herra kruununvouti nousee seisomaan. Hän ojentautuu koko pituuteensa. Pitääkö hänen sanoa: "Tuossa on ovi, herra". Mutta mies ei ole tullut pilkalla, nyt hän jo nähtävästikin ajattelee jotakin muuta ja kääntyy lähteäkseen.

"Tämän minä vain tahdoin sanoa teille, kruununvouti", lopettaa hän.
"Hyvästi".

"Hyvästi", vastaa herra kruununvouti soinnuttomasti.

Sen päivän ehtoolla ei kruununvoudin talo ole valaistu eikä piano soi. Hän istuu työhuoneessaan ja joskus hän nousee ja kävelee läpi pimeitten huoneitten rakennuksen päästä päähän.

"Illallinen olisi katettu", sanoo emännöitsijä.

Herra kruununvouti herää kuin jostakin unesta.

"Kiitoksia", vastaa hän, "mutta minä en syö illallista tänään".

"Onpa tämä kummallista", ajattelee vanha ja kokenut emännöitsijä.
"Ensin käy Kautisten nuori herra, sitten kapteeni kuljeskelee pimeässä eikä syö illallista. Alkaakohan totisakki pian taas kokoontua?"

Mutta totisakki ei ala kokoontua, ei ainakaan vielä. Herra kruununvouti ajattelee vain, että hänestä on viime aikoina tuntunut siltä kuin aurinko olisi paistanut yölläkin ja kuin aavistettava, tuskin huomattavissa oleva pilvi nyt juuri olisi vetäytynyt sen eteen. Mutta kun hän tulee kauemmaksi ajatuksissaan, naurahtaa hän niille itsekseen. Aurinko, mikä helvetin aurinko yöllä paistaisi tälle pallonpuoliskolle! Tähti se on, joka on tuikkinut, kirkas ja välkehtelevä tähti, joka juuri senvuoksi näyttää niin kauniilta, että se on niin kaukana ja korkealla.

Sitten hän aikoo sekoittaa itselleen grogin, mutta lopultakaan hän ei sitä tee. Miksi hän ottaisi grogin? Hänhän voisi menettää miehekkään tasapainonsa ja kirjoittaa tunteellisen kirjeen. Eikä se sovi hänelle.

Ja hän menee taas pimeään huoneen ikkunan luo, jonne tulet paljaaksi riistetyn puiston läpi tuikkivat kylältä ja Linnan kartanosta. Mutta vaikka hän kuinka vetää kulmakarvansa ryppyyn ja puristaa huulensa yhteen, ei hän voi olla itsekseen huoahdamatta:

"Miksikä tämän teit, Kulhian valkoinen tytär?"

* * * * *

Vaikka eihän Kulhian vaalea, äänetön tyttö ole hänelle mitään tehnyt. Hänen omatuntonsa saattaa kyllä hyvinkin kestää tarkastuksen.

Mutta eräänä aamuna se tulee. Herra kruununvouti on juuri silloin asettunut pöytänsä ääreen virkatoimiinsa ja on syrjäisestä hyvinkin juhlallinen nähdä. Ulkona on sateista ja harmajaa ja ikkunat valuvat vettä, mutta työhuoneessa on lämmintä ja viihtyisää ja uunissa palaa tuli. Ja herra kruununvouti istuu ja kirjoittaa.

Silloin Kulhian renki vääntyy sisälle.

"Täällä olisi muuan pieni paketti", sanoo hän, "ja kirje. Patruuna lähetti."

"Patruunako lähetti"? kysyy herra kruununvouti varmuuden vuoksi ja tuntee piston rinnassaan.

"Niin, patruuna."

"Sanoiko hän, tuleeko vastausta."

"Ei se siitä puhunut mitään."

"Hyvä on. Pankaa ne tuohon pöydälle."

Sitten mies saa mennä.

Herra kruununvouti kirjoittaa virkakirjeensä loppuun, kirjoittaa uhallakin. Hän juontaa kasvonsa koviksi ja tunteettomiksi, mikä on mennyt, se on mennyt. Hänhän on antanut parhaan ikänsä mennä työssä ja asiallisessa toiminnassa, miksi hän nyt rupesikaan...

Sorein kynänvedoin herra kruununvouti allekirjoittaa virkakirjeensä, panee sen laskoksille ja sulkee kellertävään kuoreen. Mutta sydäntä vihlaisee, niinkuin hän muistelee joskus nuorempana tapahtuneen.

Vaikk'eihän hän vielä tiedä, mitä Kulhian lähetys sisältääkään. Ohimennen, kuin varkain, ottaa hän kirjeen ja paketin pöydältä ja menee sisähuoneisiin. Varovaisesti leikkaa hän kuoren auki ja ottaa esille kirjeen, joka on Kulhian patruunan hiukan kankeaa käsialaa. Eikä se pitkä olekaan.

"Tyttäreni pyynnöstä lähetän tämän. En minä ollenkaan ymmärrä, mistä tämä nyt tuli. Mutta minä toivon hartaasti, että aika tasoittaa sen. mitä mahdollisesti on ollut välissä. Käykää talossa."

Herra kruununvouti hymähtää, mutta hän ei tiedä, että veret samalla pakenevat hänen kasvoiltaan. Turhaan Kulhian patruuna kirjoittaa melkein kuin anteeksipyytäen, — Kautisten poika, se puolihupsu, tuli ja vei. Siinä ei ole sen enempää puhumista.

Polkaistako jalkaa, kirahtaako! Se kannattaisi, mutta se ei parantaisi tapahtunutta tosiseikkaa. Onko hän rakastanut? On, omalla hiljaisella tavallaan, itsekseen, toiselle sitä näyttämättä. Ja se kai oli päivä päivältä kasvanut hänen itsensä siitä tietämättä.

Tuliko hän tunteelliseksi, eikö hänestä tuntunut kuin jokin hänen sisässään itkisi. Häntähän tukehdutti ja pakahdutti. Pois se, hän ei ollut enää niitä miehiä, jotka poimivat lähtiä taivaalta. Sitä tehdäkseen täytyy olla runoilija, runoilija millä tavalla tahansa.

Mitä hän viitsii avata käärröä. Hän tietää, että sileä, kultainen sormus sieltä pyörähtää lattialle. Mutta hän avaa sen kuitenkin.

"Tässä se siis on", sanoo hän ja hänen ensi ajatuksensa on viskata se jonnekin.

Sitten hän alkaa katsella omaa kiiltävää sormustaan.

"Minun kai olisi lähetettävä tämä takaisin", ajattelee hän ja ottaa sen jo sormestaan, mutta asettaa sen taas entiselle paikalleen.

"Ruoka olisi pöydässä", ilmoittaa emännöitsijä.

Herra kruununvouti ei sitä kuule. Hän istuu tunti tunnin jälkeen ja tarkastelee sormuksia ajattelematta mitään, mutta joka hermollaan tuntien. Alkaa jo hämärtää.

"Nyt olisi jo päivällisen aika", ilmoittaa emännöitsijä toistamiseen.

"Pankaa puita pesään, minulla on kylmä", sanoo herra kruununvouti.

Häntä palelee todellakin, sillä ulkona sataa ja kylmä viima tulee järveltä käsin. Mutta kun emännöitsijä tuo puita, sanoo hän uskotun palvelijan suulaudella:

"Kulhian tytär ja Kautisten poika siellä taas näkyivät ajelevan Linnasta käsin."

"Vai niin", vastaa herra kruununvouti hiljaisesti.

"Kun tarkenevatkin tällaisella jumalanilmalla".

"Hm", sanoo herra kruununvouti.

Ja hän tarkastelee edelleenkin välkkyviä sormuksia.

"Kun Kautisten poikaa ei sinulla enää ole", sanoo hän itsekseen, "niin tule silloin hakemaan omasi, minun omani tai molemmat. Yön uni, tähden lento, — mikä meni, se meni, mutta toivomasta ei kukaan kiellä."

Mutta kun herra kruununvouti asettaa molemmat sormukset laatikkoon, eivät taivaankannella kimmeltele tähdet. Sade piiskaa ikkunaruutuja ja pimeys on läpäisemätön eikä kruununvoudin talosta kuulu pianonsoitto, vaan ikkunat ovat mustat ja pimeät ja kahlekoira ulvoo koppinsa edustalla, mutta muuten on talossa autiota ja yksinäistä niin kuin asuisi siellä suru.

Viimeinen harha-askele

Vieras maa ja vieraat ihmiset ja vieraat, oudot rakennukset ympärillä. Monessa maassa ja monessa kaupungissa hän on käynyt, muttei milloinkaan tässä. Ja monia, monia vieraita ihmisiä hän on nähnyt, muttei milloinkaan näitä.

Kirkkojen kellot soivat ja sade putoaa maahan, lempeä ja lämmin sade, ja Kautisten poika kulkee kadulta kadulle ja puistosta puistoon.

Sateisena sunnuntaipäivänä, valkenipa tuo päivä missä tahansa, elämä aivan kuin hetkeksi seisahtuu. Mietitään sitä mikä on mennyt tai ei mietitä mitään, jotkut ovat tehdyn tai teeskentelemättömän hartaita ja ajattelevat pelolla, että joskus on itsekunkin kuoltava. Ilman sitä pelkoa ei ylimalkaan mitään hartautta olisikaan, ei tehtyä eikä teeskentelemätöntä.

"Mikä päivä nyt on?" kysyy Kautisten poika ensimmäiseltä vastaantulijalta.

"Saastattoman sikiämisen."

"Hm, kiitos", murahtaa Kautisten poika ja koettaa palautella mieleensä jotakin. Mutta sellaista päivää hän ei muista, sellainen ei kuulu meidän uskontoomme.

Ja hän kulkee taas eteenpäin ja sairaus polttaa suonissa. Hän ei tahdo miettiä eikä hän tahdo ajatella sitä, mikä on saavuttamatonta, hän tahtoo vain mennä eteenpäin ja unohtaa.

Ja kirkkojen kellot soivat.

Mitä on ylimalkaan tämä mainen vaelluksemme. Me synnymme kuollaksemme, siinä vanha totuus. Toiselta elämä sujuu raskaammin, toiselta helpommin, mutta vaikka miten suuria puuhaisimme, ei maailma siitä muutu ja hauta on edessä joka tapauksessa.

"Niin vainkin, Kautisten vanhin ja ainoa poika."

Hän painaa hatun syvemmälle päähänsä ja jouduttaa askeleitaan. Eteenpäin hänen täytyy.

Me synnymme kuollaksemme, ja siinä Kautisten ja Kulhian rajamailla syntyi myöskin jotakin kuollakseen. Sikisi ja syntyi saastattomasti. Ja kuoli, koska se oli kuollakseen syntynytkin. Se täytyi tietää ja ymmärtää edeltäpäin.

Sade hellittää hetkeksi, aurinko pilkahtaa esiin ja Kautisten poika tuntee itsensä synkäksi ja kuin kaikkien katselemaksi. Mutta pian alkaa taas sataa. Kunhan päivä nyt vain menisi ja tulisi pimeys.

Vaan se ei mene. Vain harmaus, sade ja raskaus antavat aavistaa pimeyden, joka on tuleva, tähdettömän pimeyden. Ihmiset kulkevat ohitse ja joku luo häneen ohimennessään välinpitämättömän katseen.

Ei Kautisten poika muista hänen nimeänsäkään, lieneekö hän sitä milloinkaan kuullutkaan. Hän muistaa vain totisen metsän, maantien ja jotakin sinistä ja ihmeellisen vaaleaa.

Oliko hän silloin, tämän ihmeellisen vaaleuden kohdatessaan kenties jotakin tietoisesti tai tiedottomasti suunnitellut, jotakin, joka ehkä oli tekemisissä edessäpäin olevan elämän kanssa? Ei hän tiennyt, ei tiennyt, mutta sen hän tiesi, ettei hänellä siihen ollut oikeutta ja ettei hän ainakaan ollut siitä mitään puhunut. Tuskin he olivat puhuneet muuta kuin hyvää päivää ja hyvästi. Hänen velvollisuuksiinsa kuului antaa ihmisten olla rauhassa. Vieläkin enemmän: parempi oli, ettei hän heitä lähestynytäkään.

Kautisten poika puree yhteen hampaitaan ja kiroilee itseään nyt niinkuin monesti ennenkin. Kulhia on siellä kaukana ja vanhemmat myöskin ja hän

itse täällä. Mutta oma syy, oma syy, älä yritä vierittää sitä kenenkään toisen niskoille. Kävele vain täällä ja odota välttämättömästi tulevaa.

Ja Kautisten poika huokaisee ja huomaa, että hänen on enää suotta kirotta itseään. Että hän jo muutamia aikoja sitten on kirottu. Että pimeyteen tuomitut voivat katsella tähtiä vain kaukaa. Ja että se, mikä oli tapahtunut Kautisten ja Kulhian rajamailla, oli ollut vain tähden katselemista.

"Hyvä on", koettaa hän tynesti ja paatuneesti ajatella, "mikä on mennyt, se ei tule takaisin. Kastuukin tässä. Pitäisi mennä ravintolaan lämmittelemään ja syömään."

Liput satamassa riippuvat märkinä ja surkeina pitkin tankoja eikä Kautisten poika löydä mitään sopivaa ravintolaa.

Hän paaduttaa vieläkin mieltänsä.

"On tämäkin merkillinen kaupunki", sanoo hän itsekseen. "Vain yhtä juhlaa ja hymistystä."

Näin hän sanoo, mutta koko ajan hän ajattelee jotakin Kautisten ja Kulhian rajamailta, ajattelee kaukaisesti, taltutellen ja vältellen. Ja vilunpuistatukset yltyvät.

Kautisten poika hymähtää ja kohauttaa olkapäitään. Kirkkoon kai tässä on mentävä, se näkyy kuuluvan tämän kaupungin tapoihin.

Mutta kirkko on miltei tyhjä. Taustalla kukitetut alttarit ja sivuilla mustaverhoiset rippituolit, siellä täällä joku rukoileva, ja kaiken yllä, kuin avaruudesta kuuluvana, hiljainen urkujenhyminä. Kautisten poika ottaa hattunsa ja aikoo lähteä.

"Jos tahdotte rukoilla, on täällä oikeus viipyä. Ja kyllä muutenkin."

"Anteeksi, mutta minä en kuulu tähän uskontokuntaan", vastaa Kautisten poika ja pyörittelee hattuaan. "Olen vain muuten katselemassa."

"Tuolla ylhäällä", sanoo mies lempeästi, "eivät uskontokunnat mitään merkitse."

"Aivan oikein", myöntää Kautisten poika asiallisesti, "se on hyvinkin mahdollista. En ole sitä asiaa tarkemmin harkinnut. Mutta mitä te minusta oikein tahdotte?"

Hän tuntee olonsa rauhallisemmaksi ja viihtyisämmäksi kuin pitkään aikaan, ja itsestään hän tulee ajatelleeksi, että pelkurit ja raukat viimeisillä hetkillään turvautuvat uskontoon. Hän ajattelisi eteenpäin, muttei ehdi, kun toinen hänet keskeyttää.

"En halua teiltä mitään, mutta jos teillä on jotakin sydämellänne, niin kuuntelen kernaasti."

Kenelläpä ei jotakin olisi sydämellään. Kautisten pojalla on kokonainen pitkä rekisteri, jonka hän Kulhian ja Kautisten vaiheilla olisi tahtonut saada olemattomaksi. Mutta mikä on ollut, se jää. Ehkä ei olisi aiheetonta kertoa kaikkea tuolle tuntemattomalle, ventovieraalle papille vieraalla maalla. Ehkä se, ellei juuri helpoittaisi, niin ainakin antaisi uusia suuntaviivoja.

Näin hän ajattelee, mutta kysyy siitä huolimatta:

"Oletteko te jesuiitta?"

Mies hymähti.

"En juuri sitä", vastaa hän, "mutta kenties jotakin sinne päin."

Kautisten poika miettii, sitten hän ratkaisee.

"No, voittehan sen saada tietää, koska se teitä huvittaa", sanoo hän vihdoin. "Minä rakastan muuatta naista, mutten voi häntä saada."

"Ihminen rakastaa ja haluaa tässä maailmassa paljonkin, mitä ei voi saada. Mikä tässä on esteenä?"

"Olen sairas."

Nyt pappi luo häneen pitkän, tutkivan katseen.

"Nuoruutenne ylitsekäymisiäkö?" kysyy hän.

Kautisten poika punastuu, sitäkin ensimmäisen kerran pitkästä aikaa.

"Niin", myöntää hän. "Sitäkin ja paljon muuta lisäksi."

"Mutta", jatkaa hän hetken kuluttua, "tiesinhän, ettette voisi minua auttaa. Olette nyt kuitenkin kaiken kuullut, ja siihen, mitä olen sanonut, sisältyy koko elämäni ja koko synnintunnustukseni."

"Se on todellakin paljon, hyvin paljon", sanoo pappi ja nyökäyttää ajeltua päätänsä. "Entä minne nyt aiotte mennä?"

"Eteenpäin, aina vain eteenpäin, kunnes välttämätön piste tulee."

"Niin. Ja ajattelette mea culpa, mea maxima culpa, omalla syylläni, omalla suurella syylläni. Se on hyvä."

"En ymmärrä teitä."

"Tarkoitan, että teillä on syyllisyydentunto ja katumus, ja se on aina hyvä merkki. Herramme käyttää ihmeellisiä teitä halutessaan kääntää syntisiä puoleensa: te ette ollut huomannut syntistä vaellustanne ennenkuin olitte tavannut naisen, josta kerroitte, ettekä silloinkaan vielä huomannut syntiä

synniksi, vaan kadutte ainoastaan sitä, että olitte hankkinut itsellenne parantumattoman taudin..."

"Herra!" keskeytti Kautisten poika kiivaasti.

Mutta pappi jatkoi rauhallisesti ja järkähtämättömästi:

"Ja sentähden loppuvaelluksenne tulee olemaan tarkoituksetonta kiertämistä paikasta toiseen, ainaista tunnonvaivaa, ainaista itsensäsyyttelemistä ja ainaista sen halajamista, jota ette koskaan voi saada. Mutta minä rukoilen ja uskon, että te löydätte kirkkauden ja rauhan. Misereatur tui omnipotens Deus... Armahtakoon teitä Kaikkivaltias ja antakoon teille teidän syntinne anteeksi."

Niin se oli sanottu. Askeleet kajahtavat autiossa kirkossa, kynttilät jumalanäidin kuvan edessä lepattavat ja kukat tuoksuvat ja taas kuuluu kaiken yli urkujen hyminä kuin avaruudesta tulevana. Siinä seisoo siis Kautisten vanhin ja ainoa poika. Ei hän ensin älyä, oliko tämä äskeinen unta vai tapahtunutta, mutta lopulta hän havahtuu ikäänkuin horroksista ja horjuu suonet polttavina kadulle.

* * * * *

Ulkona on sade jo tauonnut ja katulyhdyt sytytetty. Ilma on kostea ja raaka, ja Kautisten poika värisee viluissaan, mutta sitä hän ei huomaa. Sen näköisenä kuin olisi loppuunajettu istahtaa hän lähimmälle eteensattuvalle penkille.

Viimat yltyvät, lakkaavat sitten taas ja tulee yö. Mutta Kautisten poika ei huomaa sitäkään, hän vain istuu siinä, missä istuu ja ajattelee Kulhian tytärtä ja muutamia myöhäissyksyn päiviä.

"Ne eivät tule enää koskaan takaisin enkä minä enää koskaan teitä näe, neiti, mutta ajattelemasta teitä ja rakastamasta teitä, — niin, siitähän ei kukaan voi minua estää. Eikä kukaan sitä tahdokaan, ette edes te. Kenties, kentiespä te, siellä Kulhian yläkerrassa nähdessänne Kautisten vanhan päädyn hiukan muistatte minuakin... Ainaista vaellusta, niinhän se sanoi..."

Äkkiä hän tuntee kyynelhelmen kuumentavan poskeaan ja nousee seisaalleen, mutta horjahtaa takaisin.

"Mitä helv...", pääsee häneltä, "olenko minä tunteellinen?"

Ajatus pysähtyy tähän rientääkseen taas Kulhian tyttöön ja sitä tietä ajatukseen rauhasta ja kirkkaudesta. Sitähän se pappi, prelaatti, mikä hän lienee ollut, puhui. Misereatur tui...

Tähän Kautisten pojan tajunta sammui. Ja oli yö.

* * * * *

Kun hän avaa silmänsä, ei hän tiedä, missä hän on. Hänen ympärillään on vain vaaleat seinät ja yhdellä seinällä jokin verho. Eikä mitään muuta.

"Toivon, etten olisi herännyt", sanoo hän.

"Ellette olisi herännyt, missä sitten nyt olisitte?"

Kautisten poika ei jaksa vastata. Hän kuulee vain hiljaisen, lempeän naisäänen, muttei näe kysyjää. Hetken kuluttua hän jälleen avaa silmänsä.

"Olenko minä sairas?"

"Hyvin sairas."

"Mikä?"

"Kuume."

"Entä muuta?"

Kotvan hiljaisuuden jälkeen vastataan tukahtuneesti:

"Se mikä teitä aina seuraa."

Kautisten poika luulee purevansa hampaitaan yhteen, mutta sitä hän ei itse asiassa kykene tekemään.

"Neiti", sanoo hän taas.

"Niin".

"Kestääkö tätä kauan?"

Nyt Kautisten poika kuulee sydämensä lyönnit. Huoneessa vallitsee pitkä, odottava hiljaisuus.

"En tiedä, onko minulla oikeutta sanoa sitä teille", kuuluu viimein vienosti ja epäröiden, "mutta ehkä teidän olisi hyvä tietää se."

"Niin, sanokaa vaan."

"Te ette, ellei ihmettä tapahdu, tule koskaan siitä nousemaan."

"Prelaatti siis erehtyi", sanoi Kautisten poika viimein melkein kovasti.

"Miten erehtyi?"

"Hän sanoi minun tulevan tarkoituksettomasti vaeltamaan... ja paljon muutakin."

"Rukoilkaa ihmettä."

"Ihmeitten aika on ohi. Sitäpaitsi siitä ei kenellekään olisi hyötyä."

"Kuolemattomalle sielulenne."

"Hm."

Aika vierii. Kautisten poika ei tiedä, mitä hänen ääressään tapahtuu tai on tapahtumatta, ei, milloin hän on olemassa, milloin ei. Ja kerran hän herää siihen, että suuret, siniset silmät häntä katselevat. Nähdessään, että Kautisten poika avaa silmänsä, kääntää nainen päänsä poispäin ja aikoo vetäytyä syrjään, mutta potilas saa tartutuksi hänen pukunsa liepeeseen. "Tekö se olette?"

"Minä."

"Älkää väistäkö, neiti. Katsokaa minuun vielä."

"Niin mutta... minulla ei ole siihen oikeutta..."

Nainen seisoo epäröiden ja liikkumattomana. Viimein hän alkaa vetää huntua kasvoilleen.

"Ei, ei", pyytää Kautisten poika, ja nainen antaa hunnun olla.

"Sellaiset ne siis olivat", sanoo Kautisten poika kuin itsekseen. "Ja sellaiset... Sanokaa, neiti, olemmeko Suomessa?"

"Mahdollisimman kaukana sieltä."

"Ah, niin. Mutta te ette tiedä, ettepä tiedä sitä tietä, joka vie Kautisten tienhaarasta Kulhian puistokujalle, kiertää Kirkkojärven ja Linnan tilukset, ette tiedä sitä tietä ettekä mitä sillä tapahtui..."

Katsokaa, kesää seuraa syksy, ikuinen kaunis syksy, ja syksyn jälkeen tulee kuolema, valkea ja äänetön..."

"Te ette saa kiihoittaa itseänne maallisilla mietteillä. Ajatelkaa sieluanne."

"Sieluani. Niin, näin paljon me emme milloinkaan puhelleet hänen kanssansa. Me ajelimme vain, kun sade putosi maahan, ajelimme ja sanoimme hyvää päivää ja hyvästi. Minä en edes tiedä hänen ristimänimeään, mutta mitä minä sillä tiedolla tein. Tehän ymmärrätte, ettei meistä milloinkaan olisi voinut mitään tulla."

"Ymmärrän", vastasi nainen soinnuttomasti ja peitti kasvonsa käsillään.

"Ottakaa pois kätenne, neiti. Tehän sanoitte, etten milloinkaan olisi tästä nouseva, ja se onkin minulle yhdentekevää. Saanko tietää teidän nimenne?"

"Saatte sanoa minua miksi tahdotte."

"Hyvä on. Sinä olet siis nimetön niinkuin hänkin. Mutta hän oli Kulhiasta, enkä tiedä, mistä sinä olet. Kuitenkin: sinä katselet samalla tavalla kuin hänkin, vaikka kasvosi ovatkin erilaiset..."

"Te houritte. Käskenkö tänne isän antamaan teille ehtoollisen ja viimeisen voitelen."

"Ei, minä en kuulu tähän uskontokuntaan, mutta jos tahdot, niin rukoile sinä minun puolestani, — niin, ja jos tahdot, myöskin hänen puolestaan, joka katseli niinkuin sinä."

"Voi teitä! Te siis tahdotte kuollakin vääräoppisena. Rukoilkaa, rukoilkaa ihmettä."

Kautisten pojan katse harhaili ympäri huonetta ja pysähtyi taas naiseen.

"Suutele minua!" pyysi hän hiljaa, mutta nainen käänsi kasvonsa hänestä.

"Se on minulle kuolemansynti", kuiskasi hän.

"Onko synti tehdä lähimmäiselleen hyvää?"

"Rukoilletteko sitten ihmettä?"

"Rukoilen."

"Ja otatte vastaan ehtoollisen ja viimeisen voitelun?"

"Otan, mutta kiiruhda."

Silloin nainen kumartui hänen ylitseen ja suuteli häntä.

* * * * *

Oli siis määrätty, että Kautisten pojan oli kuoltavakin kaksinkertaiseen syntiin.

Hän oli suudellut nunnaa ja rakasti sen lisäksi toista.

Kulhian tytär

Muutamana räntäisenä joulukuun päivänä alkaa Kulhian tytär niin sanotun vaelluksensa.

Kulhian kartanonväki sitä ei pidä niinkään ihmeenä. Jos Kulhian tytär tahtoo kulkea, niin hänellä on siihen kieltämätön oikeus. Sitäpaitsi: eikö

juuri edellispostissa ollut saapunut tieto Kautisten pojan kuolemasta. Ja että poika oli kuollut kaukana vieraalla maalla, luostarissa. Se oli siis Kautisten pojan loppu, eikäpä sitä muunlaiseksi hänen kohdalleen juuri voinut ajatellakaan.

Kun siis Kulhian kartanon tytär lähtee kävelemään, ei mikään kohta kartanon ulkonaisessa elämässä osoita muuttumista.

Kartanon rouva sanoo vain:

"Ota kovasti yllesi, ettet vilustu."

Ja patruuna tokaisee:

"Ottaisit hevosen... Ilmakin sellainen, että hirvittää... Et nyt parempaa kävelypäivää keksinyt..."

Huolenpito Kulhian tyttärestä ei siis millään tavalla ole vähentynyt. Mutta Kulhian tytär vastaa vain, etteipä hän vilustu. Ja mitäpä hän hevosellakaan, vaivaa vain ajamisessa.

Hän on ennenkin kulkenut näitä samoja teitä, niitä, jotka lähtevät Kulhian puistokujasta ja vievät Kautisten tienhaaraan, kiertävät sitten Kirkkojärven ja Linnan tilukset ja palaavat Saarijoen lehdon ja myllyntammen ohi Kulhian vainioita reunustavaan puistikkoon. Kulhian patruunan tytär on ainakin ollut vaalea, mutta nyt harvat vastaan tulijat arvelevat ohitse päästyään, että hän on käynyt entistäänkin vaaleammaksi. Ja toiset sanoivat:

"Näittekös sen silmiä, ne ovat tulleet vieläkin sinisemmiksi".

Mutta Kulhian tytär ei näitä huomautuksia kuule. Hän kulkee aina vain eteenpäin Kirkkojärven suunnalle ja ajattelee, että silloin kun hän viimeksi näitä teitä kulki, kulki hän Kautisten pojan kanssa. Se alkoi silloin, kun

riihiä alettiin puida ympäri Kirkkojärven sijoittuneissa taloissa ja kartanoissa, ja loppui siihen aikaan, jolloin viimeinen lehti oli pudonnut puusta ja taivas valmistautui pudottamaan ensimmäisen lumen. Eikä heidän välillään puhuttu mistään aiheettomasta. He kulkivat vain syksyisellä maantiellä, ajattelivat ja tunsivat, mutteivät puhuneet. Ja sitten Kautisten poika eräänä aamuna lähti. Jokainenhan saattoi jo ennakolta tietää, ettei hänestä ja Kautisten pojasta, joka oli parantumattomasti sairas, voinut tulla mitään.

Nyt oli siis Kautisten synkkä poika poissa. Siinä nyt ei ollut mitään odottamatonta, jokaisen kohdalle se tulee aikoinaan, kun ennättää.

Eikä Kulhian tytär erikoisesti sure, tai jos sureekin, niin hän on niin turtunut, ettei sitä huomaa. Kaipa tulee sekin aika, jolloin surun on päästävä täysiin oikeuksiinsa.

* * * * *

Kulhian tyttären syysaamuinen kävelyretki Kautisten tienhaaraan ja Linnan tilusten rajamaille ei jäänyt ainoaksi. Mutta tänä syystalvena sattuu niinkin, että aamut ovat kuivia, hiukan raakoja tunnultaan ja aurinkoisia, ja sellaisina aamuina Kulhian tytär jää ullakkokamariinsa, jonka ikkunoihin selvästi eroittautuu Kautisten kartanon vanhuuttaan harmahtava ja vihertävä pääty. Silloin hän on toimekas, kylmä ja asiallinen, sillä muistelmat Kautisten pojasta ja aurinko eivät sopeudu yhteen. Mutta kun taivas on pilvessä ja ulkona harmajaa ja kosteaa, silloin Kulhian tytär laittautuu maantielle, eikä kukaan sitä lopuksi pidä asiana eikä minään.

"Tämä ei käy", ajattelee Kulhian patruuna ja päättää seurata tyttärtään.

Mutta mitäpä se patruunan seuraamisesta olisi parannut. Tytär kulkee vain määrätyn tiensä ja palaa hiljaisesti kotiinsa takaisin. Patruuna ei voi

muuta kuin korkeintaan kastella jalkansa ja sitten iltakauden juoda totia ja vihoitella itsekseen. Sitten muutamana päivänä ajaa Kautisten neuvos itse Kulhian kartanoon. Kautisten neuvos on vanha ja laiha ja valkoinen, hän on ikänsä ollut suurissa viroissa kaupungissa, ja jokainen tietää, ettei hän maanviljelysasioista tajua tuon taivaallista. Hän katselee salaa ihmetellen Kulhian laajoja, mustia peltoja, mutta hän on sittenkin pitäjän mahtihenkilö, ja Kulhian patruuna on häntä pääovella vastassa.

"Se on kyllä vastoin poika-vainajani tahtoa", sanoo hän, "mutta siitä huolimatta olemme päättäneet haudata hänet tänne".

Kulhian patruuna nyökyttelee hartaan näköisenä suurta, lihavaa ruumistaan. Eipähän häntä itse asiassa liikuta, minne Kautisten poika haudataan, mutta onhan tuo kohtelias teko, tuo ilmoittaminen, neuvoksen puolelta.

"Joo-joo", vastaa hän hyväntahtoisesti. "Mikäpäs siinä... Ja parastahan se onkin... hm... että isänmaan multa..."

Lauseparsi "isänmaan multa" tuo Kulhian patruunan mieleen jonkunlaista juhlallisuutta, ja sitä haihduttaakseen hän niistää nenänsä äänekkäästi ja jokapäiväisesti. Mutta Kautisten neuvos tiedustelee, voisiko hän saada tavata neitiä. Tiedustellessaan hän ei lainkaan tiedä, mitä hänellä olisi Kulhian tyttärelle sanomista, mutta pitää kuitenkin velvollisuutenaan puhutella häntä.

Kulhian patruuna poistuu raskaasti ja rasittuneen näköisenä huoneesta. Saattaa todellakin olla parasta, että tapahtunutta katsotaan suoraan silmiin. Pian ovat hautajaiset, surraan aikansa, mikäli ylimalkaan jotakin suremista on, ja sitten ei auta muu kuin katsella elämää sellaisena kuin se on. Vaan kun hän hetken kuluttua palaa, ei hänen auta muu kuin ilmoittaa:

"Kyllä minä sen asian ilmoitin, muttei hän ollut sillä tuulella, että olisi tullut..."

Ja Kautisten neuvos nyökähdyttää kaunista, valkoista päätänsä ja ajaa tiehensä. Ei taida Kulhian patruuna itsekään tietää, kuinka hienoa ainesta hänen tyttärensä oli ja kuinka erinomaisesti hän olisi sopeutunut Kautisiin.

* * * * *

Suuret hautajaiset herättävät kohua pitäjällä. Se on aina uusien hautajaisten sattuessa samanlainen, mutta varsinkin silloin, jos ne antavat aihetta muihin puheisiin kuin asiaan välttämättömästi kuuluvaan.

Kautisten poika ei tule kotipitäjäänsä suuressa sinkkikirstussa, niinkuin oli odotettu. Hän tulee pienessä, kiiltävässä uurnassa, ja silloin tiedetään, ettei siinä ole hänen ruumiinsa, vaan hänen tuhkinsa. No niin, tomuksi ja tuhkaksihan sitä itsekukin ajan mittaan muuttuu, ei siinä sen kummempaa. Joulukuun päivä alkaa myrskyllä ja sateella, ja Kulhian tytär lähtee tavanmukaiselle kierrokselleen. Veden mukana tulee hiukan lumiräntääkin, mutta se ei estä hänen kulkuaan. Niinhän on ollut monesti aikaisemminkin. Vastaantulijoista ovat useimmat mustissa ja luovat tervehtiessään kysyvän katseen Kulhian tyttäreeseen. Mitä se alituisesti yksinänsä vaeltelee, vähemmästäkin ovat ihmiset tulleet hulluiksi.

Kulhian tytär kulkee kuitenkin sen minkä kulkee, syrjäisillä ei ole sen kanssa mitään tekemistä, tulee Kautisten tienhaaraan ja huomaa, että maantie on kartanosta asti viheriällä peitetty.

Juuri silloin sade hetkeksi lakkaa ja taivas näyttää käyvän kirkkaammaksi. Puolelta päivin tapahtuukin sangen usein sään vaihdos. Aurinko pilkistäiksen esiin ja kostea vihreys välähtelee.

Tällä kertaa ei Kulhian tytär palaa kotiinsa Linnan tilusten kautta. Hän seisoo tienhaarassa aikansa ikäänkuin yllättävän vihreyden sokaisemana, sitten hän äkisti kääntyy takaisin ja katoaa Kulhian puistokujaan, jonka puitten pudottamat lehdet jo on huolellisesti lakaistu pois.

Kello kahden vaiheilla alkaa kellojen soitto Kirkkojärven takaa kantautua Kulhian kartanoon. Patruuna on jo silloin täydessä juhla-asussa ja hevoset odottavat porraspäässä. Tytärtä ei kuulu, ja hiukan levottomana noputtaa hän varovaisesti hänen ovelle.

"Etkö sinä joudu jo?"

"Mihin sitten?" kuuluu sisältä odottamattoman rauhallisesti ja kirkkaasti.

"Hautajaisiin, luonnollisesti."

Ei vastausta. Tuntuu kuin asianomainen miettisi ja valmistelisi itseään. Kulhian patruuna on täsmällinen mies ja hän käy jo kärsimättömäksikin, mutta hyvä, että tästä päästään ohitse.

"Etkö sinä ajattelekaan tulla?" kysyy hän vihdoin.

"En... tietystikään", vastataan sisältä aivan niinkuin asian pitäisi itsestään olla selvä.

Ja patruuna menee päättään pudistellen, mutta Kulhian vaalea tytär ei vuodata kyyneleitä. Miksipä hän suotta kyynelehtisi: mikä on mennyt, se on mennyt. Kerran hän rakasti Kautisten poikaa ja päinvastoin, mutta heistä ei voinut tulla mitään, siihen olivat omat syynsä. Nyt kiertää saattue Kirkkojärveä, ja hevoset eroittautuvat selvästi Kulhian yliskamariin... Kulhian tytär katselee näkyä kuivin, ilmeettömin silmin, ja kun saattue katoaa kummun taakse, heittäytyy hän pitkäkseen ja nukahtaa heti.

Niin menevät ohi Kautisten hautajaiset, pakastuu ja sataa lunta ja Kirkkojärvi alkaa jo rannoilta jäätyä. Kulhian tytär alkaa sääntöperäisen vaelluksensa, mutta Kautisten pojan haudan hän kiertää. Tarkastelee kyllä sitä etäämpää, muttei koskaan astu luokse. Pitäjällä aletaan jo arvella, etteikö, hm, lopultakin Kautisten pojan poismeno mahtanut koskea Kulhian tyttäreeseen hiukan niinkuin liian kovasti.

Mutta vasta myöhemmin siihen saatiin selvä vastaus.

Kirkkojärvi on jo silloin kokonaan jäässä ja aamuisin kimaltelevat lumikiteet puiden oksilla. Kesästä ja lämmöstä ei puhu mikään muu kuin Saarijoen sula myllyntammi siinä Linnan ja Kulhian rajamailla.

Nyt, muutamana ehtoopäivänä, kuljeksi Kulhian tytär Kautisten tienhaarasta tammelle, kulkee niinkuin on kulkenut lukemattomia kertoja ennenkin. Mutta nyt sattuu niin, että Kautisten isäntärenki, se hyväkäs, viheriäsilmäinen ja suurisuinen, on myllyttämässä kartanon viljoja. Ja kun hän näkee Kulhian tyttären, niin eipäs maltakaan pitää suutansa kiinni. "Kas vain, hyvää iltaa, röökynä!" huutaa hän. Eipä ole tapana, että Kulhian tytär puhuttelee mitään renkejä ja palvelusväkeä ylimalkaankaan, mutta hän oli nyt vähitellen tullut sellaiseksi kuin oli.

"Iltaa", vastaa hän hiljaisesti ja pysähtyy katselemaan tammea.

Kautisten isäntärenki ei ollut odottanut, että Kulhian tytär pysähtyisi puhelemaan hänen kanssaan ja miettii, mitä nyt sanoa.

"Suottapa röökynä siinä kulkee ja kantaa surua", jatkaa hän sitten rohkeasti, "ette taida tietääkään, että se meidän nuoriherra kuoli nunnan syliin..."

Silloin Kulhian tytär kiljahti ja syöksyi kohti mustaa tammea.

Ja vasta senjälkeen hänet selitettiin mielipuoleksi. Turhaa oli vakuuttaa, että Kautisten vouti oli puhunut vasten parempaa tietoaan, ja turhaa enää ajaa häntä pois palveluksestaan. Sanottu sana on kuin ammuttu nuoli, — et ota sitä enää takaisin.

Kauppakirja

Pellit lentävät rämähtäen auki ja palvelustyttö pudottaa jysähdyttää halkosylyksen tulisijan eteen lattialle. Huoneessa ei ole lainkaan kylmä, mutta siitä huolimatta tuntuu Kulhian patruunasta kuin häntä paleltaisi ja kuin hän ei olisi oikein kunnossaan. Ajatuskin menee ja tulee kuinka tahtoo, eikä sitä tahdo saada pysytetyksi kohdallaan.

Palvelustyttö alkaa sytyttää tulta. Se on jostakin Potkeman kylästä, liikkuu raskaasti ja kömpelösti eikä osaa käyttäytyä edes vieraiden aikana. Vaikka eihän sitä pelkällä käytöksellä pitkälle mennä, ja kun emännöitsijä kerran on sen pestannut, niin olkoon.

"Onkos patruunalla tulitikkuja?" kysyy tyttö.

"On", vastaa patruuna töykeästi ja mielestään kylläkin ilkeästi.

"Antakaas tänne!"

Patruuna ojentaa tulitikkulaatikon alistuvaisen näköisenä, eikä tyttö edes hoksaa kiittää. Sitten Kulhian patruuna menee ikkunan ääreen ja katselee, miten lumiräntä vähitellen peittää pellot ja vainiot, pihan ja keskiosan kujastakin ja yleensä kaiken, mitä Kulhiaan kuuluu. Eikä hän siinä ehdi huomata, miten Kautisten neuvos kuullessaan tytön "antakaas tänne" venähdyttää huulensa tuskin huomattavaan hymyyn ja kaupungista oleva

varatuomari vetää suunsa oikein leveään nauruun. Mutta hän, joka aikoo ostaa tilan, on ymmällä eikä älyä, mikä tässä herättää patruunan pienen harmin ja toisten silminnähtävän iloisuuden. Ja niin hän hymyilee vain asianharrastuksesta.

"Me tahtoisimme mielellämme saada tämän asian valmiiksi päiväjunaan mennessä", sanoi tuomari.

Nyt Kulhian patruuna taas muistaa, mistä on kyse, ja kääntyy päin.

"Hm... jaa... hm", ääntää hän.

Mutta Kautisten neuvos tulee avuksi.

"Jos herroilla on kiire", virkkoi hän pehmeästi, "voitte kernaasti matkustaakin. Herra patruuna saattaa ilmoittaa teille ehtonsa myöhemmin."

Kulhian patruuna nyökäyttää päätään.

"Niin aina, niin aina. Minähän saatan, niinkuin sanotaan, palata asiaan."

Sanoilla on ällistytävä vaikutus. Tuomari katsoo tilanostajaan ja tilanostaja katsoo tuomariin, eikä kumpainkaan tiedä, mitä vastaisi. Näinköhän sitä nyt vaan lähetetään menemään.

"Me ajattelimme, me ajattelimme...", aloitti tuomari, muttei sitten tarkemmin selvittänyt, mitä he olivat ajatelleet.

Eikä sillä erikoisempaa väliä olekaan, sillä he ovat tehneet tarjouksensa, ja nyt on Kulhian patruunan vuoro ajatella. Mutta Kulhian patruuna, niinkuin sanottu, ei tahdo saada ajatuksiaan pysymään kohdallaan. Hän kävelee edes ja takaisin, edes ja takaisin, murahtaa jonkun sanan silloin tällöin ja katselee eteensä. Viimein hänen katseensa pysähtyy toisen vieraan

käsiin, sen, joka aikoo ostaa Kulhian. Ne ovat turpeat, karvaiset ja punertavat, mutta sormissa on paljon sormuksia.

"Onpa teillä paljon sormuksia", sanoo hän aivan kuin naiselle lausutaan kohteliaisuuksia, ja toinen joutuu hämilleen.

"Ka, onhan niitä, on", myöntää hän ymmällään.

"Tuossa keskimäisessä, arvaan ma, on rubiini", jatkaa Kulhian patruuna huomaamatta mitään. "Tuota, oletteko te ollut Amerikassa."

"En", sanoo tilanostaja hanakasti, "en minä ole ollut Amerikassa."

"Minä vain ajattelin. Te... arvatenkin... pidätte noita vain juhlatilaisuuksissa."

"Niin, vain juhlatilaisuuksissa."

Tuomari on suutahtaneen näköinen, mutta Kautisten neuvos kohottaa kauniita, mustina säilyneitä kulmakarvojansa hopeisten hiustensa alla. Hän on ikänsä ollut Kulhian patruunan naapurina, muttei osaisi toiselle hänestä kertoa yhtään oleellista piirrettä. Onko tuo nyt yksinkertaisuutta ja lapsellisuutta vai onko se suoraan sanoen pirullisuutta?

Mutta Kulhian patruuna on taas muissa mietteissä. Hän muistelee juttuja kulanseista, tai mitä ne nyt ovat, ja hänen päähänsä menee ajatus, että tuo tuossa voisi yhtä hyvin olla sellainen. Kun sillä on niin paljon sormuksia ja lakkakengätkin, vaikka pitäisi olla maalaismiehen. Eiköpä vain kellokin liene kultaa. Hän on sitä melkein kysäisemäisillään, mutta huomaakin samalla, ettei se taida oikein sopia.

"Jos me vielä hiukan neuvottelemme tämän herra neuvoksen kanssa", sanoo hän sen sijaan. "Sitä ette panne pahaksenne."

"Mitäpä... Mekin ajattelimme, että jos vielä kerran kävisimme katselemassa talousrakennuksia ja niin poispäin."

"Kyllä vouti näyttää. Löydätte hänet siitä toisesta rakennuksesta."

"Kyllähän me."

* * * * *

Kulhian patruuna ja Kautisten neuvos jäävät kahden kesken ja patruuna pistäytyy toisessa huoneessa.

"Ei suinkaan neuvos pane pahakseen pientä lasia näin aamulla."

"Hyvin paljon kiitoksia, patruuna". — Ja neuvos nyökäyttää keveästi. —
"Erittäin mielelläni."

Kautisten neuvos puhuu luontevasti ja pehmeästi, ja varsinkin ällät ja ärrät tulevat kuin musiikin soitto. Ikänsä ovat he, nämä kaksi vanhusta, asuneet naapuruksina, mutta kaukana toisistaan ovat heidän tiensä kulkeneet. Vasta parina viimeisenä vuonna ovat he kuin itsestään ruvenneet toisiaan lähestymään, ja kun Kulhian patruuna aivan äkkiä on tullut myyntipäälle, menee hän kuin luonnostaan neuvoksen luo.

"Minä arvelen, että herra neuvos, joka on lukenut mies ja ollut hovioikeuden jäsenenäkin", oli Kulhian patruuna aloittanut.

Ja Kautisten neuvos oli tapansa mukaan nyökytellyt hopeanharmaata päätänsä. Kääntyä neuvoa kysyen hänen puoleensa, se on patruunan puolelta erittäin ystävällisesti ja luottamuksellisesti tehty. Kuinka suuret patruunan pinta-alat nyt olivatkaan?

"Aijai. Se on kovin paljon, se."

Siinä Kautisten neuvos nyt istuu Kulhian pienemmän vierashuoneen sohvalla ja ajattelee, kylmästi ja seikkaperäisesti, vähintään kymmenettä kertaa samaa asiaa. Vaan Kulhian patruuna ei voi pysyä paikallaan. Hän ottaa ryypyn ja toisenkin, mutta kävelee sitten taas.

"Kovin raskasta tämä on", huokaa hän.

Kautisten neuvos laskee sikarin kädestään.

"Kyllä minä naapurina ja — hm, niinkuin toivon, — ystävänä kehoittaisin olemaan myymättä."

"En siksi", jatkaa hän tovin kuluttua, "etten pitäisi hintaa hyvänä ja sen maksamisen vakuuksia täysin riittävinä, mutta tunnesyistä. Kulhia on jo niin kauan ollut patruunan suvulla..."

"Minulla ei ole lähiomaisia", tulee patruunalta odottamattoman jyrkästi. "Ja sitten minulla myöskin on tunnesyyni."

"Hankitte ainakin varmuuden ja takeet siitä, ettei Kulhia joudu kauppatavaraksi ja että sitä kunnollisesti hoidetaan."

"Voiko sen laillisesti valvoa?"

"Kyllä. Kyllä sen voi tehdä. Ja jäähän teille sitäpaitsi kiinnitys kartanoon."

"Hm. No niin."

"Mitä patruuna muuten ajatteli ostajanne monista sormuksista?"

Kulhian patruuna vilkastui.

"Huomasiko herra neuvoskin sen?"

"Tietysti. Katsokaa, patruuna, se on sitä uutta polvea, jota me emme ymmärrä emmekä tule ymmärtämään."

"Minä ajattelin kysyä, eikö kellokin ole kultaa, mutta ajattelin, että ehkeipä se ole oikein järkipärisesti tehty."

"Patruuna harkitsi aivan viisaasti. Tietenkin se oli kultaa. Minullakin on vain tällainen vanha, sanoisinko, nauris, mutta sen takia en vielä ole myöhästynyt mistään. Minä ajattelen, että kun isäni kelpasi seurata siitä aikaa senaatissa, kelpaa se minulle oikein hyvin samaa tarkoitusta varten hovioikeudessa."

Viimeiset sanat menevät ohi Kulhian patruunan korvain. Hän ajattelee taas kaikkea sitä, mikä on mennyt ja mitä on edessä. Tässä, näillä mailla ja näiden seinien sisällä, on eletty jo neljä sukupolvea ja viides oli menossa, mutta se polvi meni... Ja sovussa on sentään eletty niin pitäjän kuin naapurienkin kanssa, ei kenenkään ole ainakaan hänen aikanaan tarvinnut sanoa, että Kulhian puolelta olisi tahto ollut paha. Kun kaikki ympäri käy, niin eikö liene lopuksi oltu tavallaan onnellisiakin, ainakin elämänsä tyytyväisiä. Ja nyt.

"Kunpa edes vaimovainajani olisi elänyt", pääsee Kulhian patruunalta kuin nyhkytys.

"Niin", sanoo Kautisten herra hartaasti.

"Ei hän mikään erikoinen talousihminen ollut", jatkaa patruuna ikäänkuin itsekseen. "Mutta meille ei elämämme varrella montakaan erimielisyyttä sattunut. Minä muistan ne kaikki hyvin. Ja iltaisin me istuimme useimmiten tuossa nurkkahuoneessa ja neuvottelimme, vaikkeihän meillä sen erinomaisempia neuvottelemisia ollut. Hän myönteli aina vaan, ja ellei hän myönnellyt, niin myöntelin minä."

Kautisten neuvos hymähti surunvoittoisesti.

"Ja nyt minusta tuntuu", puhui Kulhian patruuna edelleen, "nyt minusta tuntuu kuin täällä kummittelisi. Aivan kuin voisin odottaa koska tahansa tapaavani hänet. Onkohan tuo sitten vanhuudenheikkoutta vai mitä!"

"Me elämme syksyä molemmat, rakas patruuna. Kuljemme täällä aikamme ja sitten katoamme. Yhtä suurella syyllä minä voisin myydä kartanoni."

"Ei sentään, herra neuvos. Se ei ole teille sama kuin tämä Kulhia minulle. Ja sitten vielä: Saarijoen tammen ohi en koskaan voi mennä tulematta pahoinvoivaksi ja synkäksi mieleltäni. Ja se kestää päiväkausia. Jos minä olisin jyry luonteeltani niinkuin lankomieheni, Linnan patruuna, ja muutenkin ajattelisin asioita tylymmästi, saattaisi hyvinkin ehkä olla toista, vaan minkäpä luonnolleen tekee. Kun joskus iltaisin menen vähän jaloittelemaan kujalle ja sitten kuulen pauhun Saarijoen tammen vaiheilta, tuntuu minusta aivan kuin tyttö-vainajani ääni sekoittautuisi joukkoon. Eihän tyttäreni kylläkään ollut äänekäs, päinvastoin liiankin vaitelias, mutta sittenkin..."

Kulhian patruuna ottaa ryypyn, puristaa sitten huulensa yhteen ja tukahduttaa kyöneleensä. Kautisten neuvos katselee ulos. Tämä on sellaisia asioita, joihin hänen on paras olla kajoamatta. Mutta miksi Kulhian tytär meni tammeen, sitä hän ei jaksakaan käsittää.

"Minä olin erinomaisemmasti kiintynyt siihen tyttöön ja pitkin hänen ikäänsä ajattelin, että joskus käy niinkuin kävi. En minä silloin Kulhialla enkä tätä maallista vaurastumista ajatellut, en sitä enkä myöskään kuka Kulhiassa minun jälkeeni pitää komentoa. Koko ajan vain sen tytön onnea. Mutta katsokaas, neuvos, meikäläisellä talonpoikaisella miehellä eivät aina käskemällä tule oikeat sanat huulille. Kun joskus pitäisi sanoa jotakin hyvää

ja hellää, niin mielummin pitää suunsa kiinni, koska se on helpompaa ja koskei silloin vaikuta ainakaan akkamaiselta."

Kautisten neuvoksella ei ole lisättävää. Hän vain kuuntelee, mitä toisella on sanottavana, mutta samalla hänestä tuntuu kuin erottaisi hän kaikuja omasta itsestään.

"Ja kerran", jatkaa Kulhian patruuna, "kun minä menin konttoriini, jossa minäkin mukamas joskus käyn tarkastamassa numeroita ja suunnitelmia ja kraapustelemassa nimeäni kirjeitten alle, niin minusta oli aivan kuin tyttö-vainajani olisi seisonut keskellä huonetta. Eihän siellä tietenkään ketään ollut, ja vaikka olisi ollutkin, niin kuinka minä tyttöäni pelkäisin, olipa se elävänä tai vainajana, mutta raskaalta, kovin raskaalta tuntui minusta senjälkeen taas olo monta päivää."

"Mutta", — ja nyt Kulhian patruunan kasvot saavat hohdetta ja sanonta käy vilkkaammaksi, — "näin minä olen ajatellut. Antaa vain tämän Kulhian mennä, minun jälkeenhän se kuitenkin menisi, ja on viisasta jo totuttautua siihen ajatukseen. Minä eroitan itselleni pienen talon kokoisen maapalan Kirkkojärven tuolta puolen ja rakennutan sinne itselleni mitä tarvitsen. Enkähän minä kovin suuria asumuksia tarvitse. Voisinhan mennä kaupunkiinkin, mutta minä haluan sentään olla Kulhian lähistöllä, aina joskus sitä nähdäkin ja tarpeen tullessa käydä apuun. Siellä sitten elää retustan, niinkuin vanha mies loppuikänsä elää, mutta minun olisi paljon helpompi olla ja voisin paljon helpommalla muistella kaikkea, mitä osakseni on tullut, hyvää jos ikävääkin."

Kautisten neuvos ei vielääkään vastaa mitään. Hän ymmärtää täysin Kulhian patruunan aikomukset ja ajatukset, mutta hän tietää myöskin, että tästä kaupasta tultaisiin laajalti puhumaan maakunnassa ja että sitä nykyisenä ajankohtana pidettäisiin huonona esimerkkinä. Ja olisi surullista, jos se tulisi patruunan korviin.

"Emmeköhän vielä lykkäisi kauppaa", ehdottaa hän lopuksi pelolla ajatellen, että kenties hän itse, ennemmin tai myöhemmin, seuraa esimerkkiä.

Vaan Kulhian patruuna pudistaa surullisesti päätänsä, ja silloin Kautisten neuvos huomaa, että päätös on yhtä peruuttamaton kuin se on raskaskin.

"Käymme sitten toimeen", sanoo hän ja tekee muistiinpanoja, mitä silmälläpitäen kauppakirja on tehtävä. Ja kun nuori tuomari päämiehensä kanssa astuu huoneeseen, sanoo hän vain lyhyesti:

"Kirjoitatte tuon mukaan."

Huoneessa vallitsee täysi hiljaisuus, vain kynä rapisee paperilla. Sana liittyy sanaan, lause lauseeseen, jokainen seuraa omine mietteineen tuomarin kynän liikkeitä.

"Se olisi valmis sitten."

Kulhian patruunan sormet lakkaavat rummuttamasta ikkunalautaa. Huoneessa ei nähtävästi enää ole liian kylmä: hänen kasvoillaan näkyvät suuret hikihelmet.

"Vai on se valmis jo", kuiskaa hän tukahtuneesti.

Sitten hän sanoo:

"Lukekaa se ääneen neuvokselle."

Itse hän ei tahdo sitä kuulla, hän menee toiseen huoneeseen. Mutta kun hän hetken kuluttua tulee takaisin, ei hän enää ole hikikarpaloiden peittämä, vaan kalpea kuin ruumis.

"Sekö on selvä sitten?"

"Kyllä se on selvä."

"Käteisellä maksettavat rahat?"

"Tuossa pöydällä."

Kulhian patruuna pysähtyy epätietoisien näköisenä keskelle lattiaa. Mutta sitten hän rykäisee kuin hengitystään selvittääkseen, käy nopeasti pöydän ääreen ja tarttuu kynään.

Kulhian kohtalo kävi toteen.

Seuraavassa silmänräpäyksessä se siirtyi vieraalle.

Kolmenlaista matkustamista

Kun tarkastelemme sitä vajaata kahden peninkulman matkaa, joka on Kulhian puistokujan suusta kaupungin keskukseen, emme huomaa siinä kovinkaan paljon mielenkiintoista. Samanlaisia järviä, harjuja ja peltoja, samanlaisia taloja ja puistojen ympäröimiä kartanoita tapaa kyllä muuallakin.

Ja kuitenkin tässä tulee kysymys niistä erilaisista tunnelmista ja mielialoista, mitä tuo samainen vajaan parin peninkulman pituinen tiekatkelma voi tarjota nykyaikaiselle ihmiselle, riippuen siitä, kulkeeko hän sen junalla, jalkaisin vai automobiililla. Mutta ennakolta meidän on jo sanominen, ettei Kulhiasta koskaan kuljeta automobiililla kaupunkiin, mutta usein kyllä päinvastoin.

Sillä Kulhian komento on paljon entisestään muuttunut: siinä on uusi omistaja ja uudet tavat, niinkuin niin monessa vanhassa ja kunnianarvoisessa paikassa nykyisin valitettavasti on. Mutta puistokujakin on sentään entinen ja entiset ovat tietkin, jotka vievät kaupunkiin. On oikeastaan ihmeellistä, että tuo pitkä ja tunnettu kuja vielä on jäljellä: jokainen sen kymmenistä, kentiespä sadoista puista on täysmittainen ja -arvoinen tukkipuu, jotapaitsi nykyinen Kulhian omistaja on vakuuttautunut siitä, että ne imevät voiman ympäröivistä pelloista. Ehkäpä ne kuitenkin vain odottavat hyväksyttävää tilaisuutta saadakseen kirveen juureensa, ja silloin on Kulhian puistokujasta vain muisto jäljellä.

Saatamme tyynellä mielellä seurata Kulhian nykyistä herraa, kun hän ajaa puistokujasta maantielle ja maantietä asemalle. Se on tavallista isäntämiehen ajelua, eikä syrjäinen huomaa siinä sen kummempaa.

Mutta Kulhian isäntä itse on asiallisessa ja arkipäiväisessä vireessä, ostaa piletin ja astuu junaan. Aamuhetki on varhainen, mutta tällöin Kulhian isäntä on sellaisessa mielentilassa, että hän selvimmin ja määrätietoisimmin voi ajatella asioita ja niihin suhtautua.

Matka ei ole pitkä, se kestää ehkä puolisen tuntia, mutta maisemat ehtivät vaihtua ja ajatukset myöskin. Metsiköstä syöksyy juna harjun poikki tehtyyn leikkaukseen, mutta harjun takana alkavat laajat pellot, puistot, talot ja kartanot. Ja tuskin on viimeinen, pysäkin vierellä oleva kartano sivuutettu, niin alkavat jo kaupungin savupiiput ja kirkkojen tornit näkyä.

Junassa matkustaminen on nykyaikana asiallisinta kaikista matkustamistavoista. Kun pysäkki on sivuutettu, alkaa Kulhian herra valmistautua nousemaan junasta. Hän on menossa maitolaskuja perimään, ja pankkiin olisi myöskin hiukan asioita: korot ja kuoletukset ovat Kulhian entiselle patruunalle maksettavat päivälleen. Ei hän silti, Kulhian nykyinenkään isäntä, valita kauppiaan. Halvasta, kovin halvasta hän sai

tilan, kun patruuna jostakin syystä halusi päästä kartanosta pois. Lieneekö hänellä ollut siinä perhesuruja liikaa, vai mitä. Mutta sittenkin häntä aivan kuin kaiken takana kalvaa jonkunlainen tyytymättömyys. Tila on hänelle aivan liian suuri, eikä hän ole sellainen syntyperäinen rahamies, eikä rahamies muutenkaan. Tila tuottaa kylläkin yli odotusten, mutta sittenkin tahtoo työntää huolta ja vaivaa liiaksi. Pois saisi liikoja maita ja ne muutamat syrjätalot myydä, mutta kun tuli tehdyksi sellainen lupaus, ettei kymmeneen vuoteen myy kiinteätä, ellei tule laillinen pakko... Saisivat nyt edes sen tilattomien lain valmiiksi!

Mutta onhan Kulhiassa, sen puolesta, maankuulu metsä.

Juuri kun isäntä kohdistaa ajatuksensa metsään, porhaltaa juna asemalle. Ei nyt auta muu taas kuin ajatella käsissä olevia asioita, sillä muutaman päivän kuluttua on meno patruunan luo. Se on sellainen harvapuheinen, hyvänahkainen herra, kyllä sen kanssa asioissa tulee toimeen. Ja suruakin ollut paljon; sellaisten kanssa parhaiten saa puheet käymään yhteen.

Kaupunki muodostuu usein maalaiselle pieneksi koetuksen kiveksi. Toimitellaan asioita, ehkä vähän kylästelläänkin, mutta sitten onkin jännitys lauennut, eikä tarvitse muuta kuin istua ja odotella junan lähtöä. Ja jos aikaa on riittämiin, niin sillä välin ehtii tapahtua jos mitä, joka alkuaan ei kuulu suunnitelmiin.

Kulhian isäntä joutui vanhojen tuttavien hyvään seuraan. Hän on taas selvittänyt yhden monista kiusauksistaan, ja hänen mielensä on avoin, huoleton ja reipas. Saahan sitä puuhata, kun on Kulhian isäntä, saa totisesti, mutta hyvyys tulee perästäpäin.

"Kun et ole emäntää itsellesi ottanut", sanovat hyvät ystävät, joilla olisi montakin sellaiseksi sopivaa tiedossa.

Kulhian isäntä käy miettiväiseksi.

"Niin, emäntä, joo", vastaa hän verkalleen. "Mitäpä tuosta — kun se kerran on jäänyt, niin saa jäädä. On köyhiä veljiä perheineen perimässä, jos perimistä jää."

Niin, ja sitten. Kuuluu olevan sellainen taika, vaikka saattaahan se olla vain ämmäin puhetta, etteivät rakkaus ja sen sellaiset seikat suoraan sanoen oikein soinnu Kulhiassa.

Juna on jo aikoja sitten lähtenyt, ja se on saanutkin lähteä, sillä Kulhian isäntä, — "herra, patruuna, mikä sitten lienen", — on tullut jossakin määrin lennokkaaksi ja hiukan tunteelliseksi, ja hän tahtoo kertoa elämäkertansa. On sekin jotakin, että torpan pojasta, ja niin vietävän köyhän, pääsee käsiksi tällaiseen Kulhiaan. Hä, eikö ole?

"On", vastaavat läsnäolijat yksimielisesti.

Mutta nyt he alkavat olla sitä mieltä, että Kulhian isännän olisi paras mennä kotiinsa, ja yksi heistä menee hakemaan automobiilia.

* * * * *

Aurinko on jo matalalla, kadut alkavat olla autiot, mutta kesäisenä iltana on kaupungin kadulla oma erikoinen tunnelmansa. Kirkkojen tornit ja kupoolit, tehtaiden savupiiput ja korkeiden talojen katot heijastavat auringon viimeisiä säteitä, ja koko kaupungissa on jonkunlainen huolista vapautuneisuuden leima.

Auto vierii kadulta kadulle, sivuutetaan ryssänkirkko, ajetaan yli rautatien vievän sillan, ohi sairaalarakennusten, parakkien, ja saavutaan vahvoja petäjiä kasvavalle kankaalle. Kaupungin hengestä ja tunnelmasta on vielä paljon jäljellä: mökkejä, joista useimmat ovat ränsistyneitä ja kuin

puolitekoisia ja joiden väliin muodostuneilla kujilla päivisin surkastuneennäköiset lapset leikkivät tai riitelevät.

Mitä Kulhian isäntään tulee, on hänen nousuvireensä vahvasti laskemassa, ja kun hän ajaa mökkien ohi, tuntee hän itsensä melkein ahdistetuksi ja alakuloiseksi. Olisi kylläkin saanut pitää ajasta vaarin ja mennä päiväjunaan. Saattaisi silloin olla eri mieliala huomenna.

Mutta kankaalta laskettua tulvahtaa väkevästi vastaan väärentämätön maahenki. Kulhian isäntä havahtuu ja vetää keuhkonsa täyteen mullan ja kasvavan nurmen lemua. Nurmikoilta nousee ohut usva, ja tietä reunustavat koivut tuoksuvat. Nyt Kulhian isäntä muistaa jossakin lukeneensa Pohjolan kesäöistä, — eikö se ollut Maamme-kirjassa tai jossakin sellaisessa. Siitä on jo kauan aikaa, mutta Kulhian isäntä tunnustaa mielessään, että kyllä ne viisaat miehet osaavat sanoa asian paikalleen.

Ja nyt hän unohtaa kokonaan äskeisen asiallisen kaupunkimatkansa, joka oikeastaan muodostui pieneksi ryyppyreisuksi. Hän ajattelee menneitä, olevaa ja tulevia, ajattelee niitä täysin kirkkaasti ja selvästi, mutta kuitenkin sovinnollisemmin ja kauniimmasti kuin tavallisesti ja koko ajan vaistoten, että mitä hänelle elämässä tapahtuukin, se suurimmaksi osaksi riippuu hänestä itsestään.

Auto hiljentää vauhtiaan.

"Niin, Kulhiaanko sitä ajettiin?" kysyy kuljettaja.

"Kulhiaan."

Taas vilahtavat ohi niityt, pellot, talot ja kartanot. Siinä meni suuri Vainikkala, jonka parooni ei halvauksen takia päässyt vuoteestaan, tuossa kaunis Herrala, joka aivan kuin säteili valkeutta, vehreyttä ja hopeapalloja.

Ja nyt, nyt mennään entisen Kulhian patruunan huvilan ohi, sekin kuin suuri talo, sementtinavettoineen ja talousrakennuksineen. Ja siellä sisällä makaa lihava patruuna ja odottaa korkoja ja kuoletuksia tuotavan huomenna aamunaukun mukana tai viimeistään eineen vaiheilla.

Kulhian isäntä masentuu hetkiseksi ja huokaisee. Niinpä vain, vie vain nöyrästi ja koreasti korkoja ja kuoletuksia hänelle, joka tosiasiallisesti vielä on Kulhian isäntä ja patruuna.

Mutta samalla hän kohottaa itseänsä. Ei pidä kenelläkään olla syytä sanoa, että Kulhia on joutunut huonoihin käsiin, kun joutui hänelle. Enemmän työtä ja väkeä, enemmän vaivaa vain; ja metsään hän ei käy käsiksi, vaikka piru veisi, ei ihmistenkään takia. Vuokraa ennen vaikka suuren päärakennuksen virkakunnalle, mitäpä hän parillakymmenellä huoneella. Sen verran voi alistua, mutta ei enempää. Parikymmentä huonetta, kaikki loistokunnossa, niillä saa jo melkein puolen miljoonan korot.

Ja häneen menee yllättävä ajatus, että hän paikalla pyörähdyttää patruunan luo ja lyö rahat pöytään. Juttelee sitten vain aamulla emäntäpiialle, että "pistäydyin tämän kartanon entisen patruunan luona tullessani, heh" — noin vain niinkuin ainakin ystävän ja kauppalangon, melkein omaisen luona.

Mutta ei se sentään niinkään vain taida käydä, mennään sen sijaan huomenna. Kulhian isäntä vaipuu taas tyytyväisyyteensä, katselee ohikiitäviä maisemia, taloja ja tönöjä. Nyt alkaa metsä ja metsänrannasta Kulhian raja. Mutta isäntä ei katsele metsää ja sen juhlallisia runkoja rahallisesti niitä arvioiden, vaan nauttii havupuun lemusta ja jylhästä tummuudesta. Pian metsä loppuu, järvi alkaa vilkkua puitten lomasta, kirkonkylä pistäiksen esiin, eikä sitten olekaan pitkältä Kulhian puistokujalle, jonka päähän rakennukset ikäänkuin hukkuvat.

On siinä lehtevyyttä. Auto hyrisee hiljaa eteenpäin, tekee pääportaiden edessä kauniin kaaren ja kuljettaja sanoo:

"Perillä ollaan. Se olisi satakahdeksankymmentä."

* * * * *

Tuntisimme huonosti Kulhian isännän, jos sanoisimme, että hän nyt menee levolle. Ei, vaan hän käyskentelee puistossa katsellen kukkia ja kastehelmiä. Vasta nyt hän älyää, miksi herrasväet laittavat itselleen puistoja ja muita vihannuuksia: ne niinkuin nostattavat mieltä ja antavat ajatusmeiningeille suurpiirteisyyttä. Ja ovathan ne kauniitakin.

Näin hän käyskentelee viiteen asti, ja viideltä hän menee aamukahville. Ensin hän aikoo käskeä valjastuttaa hevosen, mutta antaakin sitten pehtorille muita määräyksiä, ja ennenkuin hän itse oikein huomaakaan, on hän puolivälissä puistokujaa matkalla maantielle.

Minnekkä hän maantietä?

Kulhian patruunan luo.

Mutta jalkaisin? Sopiiko se?

Miksei se sovi. Koko pitäjähän tietää, että hän kyllä voi mennä hevosella, kahdellakin, että hänellä on kahdeksantoista hevosta tallissa. Mutta mikä hänen on aamupuhteella terveydekseen kävellä puoli peninkulmaa tai vähän päälle. Ennen kahdeksaa hän on perillä.

* * * * *

Aamuaurinko näkee kookkaan, tukevan miehen verkalleen astelevan maantietä pitkin. Siellä, missä maantie sivuaa järven rantaa, hän seisahtuu

ja katselee ympärilleen. Taloista alkaa jo nousta vaaleanharmaa savu, järvi välkkyilee, koko luonto hymyilee ja tuoksuu.

Tällä kertaa ei Kulhian isäntä oikeastaan ajattele mitään. Hän on kuin kulkija, jonka tie on loputon, mutta sittenkin hänen tiensä päättyy entisen patruunan huvilalle. Ja hän tietää edeltäkäsin, kuinka siellä tulee käymään.

Patruuna ojentaa lihavan kätensä ja sanoo:

"Huomenta. Varhainpa te olettekin liikkeellä. Käskittekö panna hevosen talliin?"

Johon hän vastaa:

"Eipä minulla hevosta tällä kertaa olekaan. Jalkaisin tulini huvikseni."

"Vai jalkaisin! Se ei todellakaan ole hullumpaa kesäaamuna. Mutta odotetaan nyt ensin aamiaista ja haastellaan asioista."

Tuohon tapaan se tulee käymään. Silloin Kulhian isäntä tuntee jotakin onnen tapaista ja miettii, miksi patruuna kaikesta huolimatta möi kartanonsa.

Kulhian patruuna lähtee

Kulhian patruuna on vanha, elämään, kokemuksiin ja maalliseen rikkauteen väsynyt, — niin, ja eräänä päivänä vihlaisee häntä rinnan alle niinkuin ei koskaan ennen.

Syystuuli, tällä kertaa kuiva ja pureva, lennättelee kellastuneita ja punertavia lehtiä pitkin käytäviä, puiden latvat suhisevat ja oksat rasahtelevat, ja Kulhian patruunan täytyy istahtaa lähimmälle penkille huokaisemaan.

"Ohoh", sanoo hän, "ohoh, kovastipa se nyt ottikin."

Hän odottaa, että joku palvelusväestä kulkisi ohi, mutta ketään ei kuulu, ja Kulhian patruuna saa istua siinä ja katsella, kuinka oksat riistyvät paljaiksi ja latvat huojuskelevat.

Kulhian patruuna ei tule ajatelleeksi, että hän on vanha ja tutiseva ja että tämä saattaa olla niitä lähinnä viimeisiä vihlaisuja, jotka nyttemmin kuuluvat päiväjärjestykseen, ei, hän ajattelee päinvastoin, että kunhan tästä nyt vain pääsisi huoneeseen ja kaapille ja saisi pienen tujauksen, niin eiköhän helpota niinkuin aina ennenkin.

Mutta Kulhian patruuna ei pääse liikahtamaanakaan, hänen on istuttava siinä, missä istuu. Aurinko paistaa keltaisena ja kalpeana, ja jostakin kaukaa kuuluu puimakoneen jynkytys.

"Kauhajärvellä puidaan", ajattelee hän.

Ja jatkaa ajatuksiaan:

"Kun puinti loppuu, niin siellä on tanssit."

Puiden lomasta vilkkuu Kirkkojärvi ja Linnan kartano ja Kautisten vanha, vihertävä pääty. Mutta kirkon harmaja kiviseinä ei pääse näkymään eikä myöskään Kulhian rakennusryhmä maankuuluine puistokujineen.

Patruunan ajatukset saavat nyt jonkinlaisen kiinnostuksen, ja hän alkaa ajatella Kulhian kartanoa, mutta kaukaa, varovaisesti ja aivan kuin

jotenkuten peljäten.

Maakunta on häntä soimannut siitä, että hän luopui vanhasta Kulhiasta. Mutta antaa soimata. Ensin tulee tyttö, ainoa, sekapäiseksi ja menee tammeen, sitten saa vaimo halvauksen, — mitäpä hän, vanhus, enää Kulhialla, kolossilla. Ja kaiken lisäksi säätävät lakeja enemmän kuin mitä itse jaksavat muistaa. Ei tiedä, mikä on omaa, vaikka se olisi kuinka monesti perittyä tai rahalla ostettua, ei mikä viedään. Antoi mennä vaan Kulhian uusille yrittäjille, koetelkoot hekin neljä, viisi sukupolvea, ja katsellaan sitten, mitä heistä on jällellä. Ja Kulhian patruuna tiukentaa luontoaan ja korjaa asentoaan eikä tunne syystuulen kylmyyttä. Vaikka eihän se ollut helppoa, se Kulhian myyminen. Mutta kenellekäs sitä selvittelemään, kun eivät itse arvanneet. Kulkea siellä, yksin jällelle jäänyt, salista saliin, huoneesta huoneeseen, eikä tiedä, minkä oven takaa vainaja tulee vastaan. Mitä ja ketä varten hän sitä olisi pitänyt?

Kulhian patruuna korjaa taas asentoaan.

Kun kaikki ympäri käy, niin eikö tämä ole Kulhian tilusten kaunein kolkka. Kalliota, järveä, metsää, kymmenen hehtaaria peltoa, eikä tarvitse muuta kuin mennä puiston läntiselle aidalle, niin saa hyvän näköalan yli entisten vainioittensa.

Mutta sille aidalle ei Kulhian patruuna viime vuosina ollut mennyt.

* * * * *

Näyttää kuin varjot pysyisivät paikallaan eikä aurinko liikahtaisi ja nyt on vielä jotenkin varhaista. Kulhian patruuna ei tunne enää kipua, mutta hän istuu siinä paikallaan ja miettii menneitä.

Lopuksikin, eikö Kulhia sentään vielä, tosiasiallisesti, ollut hänen. Ostajalle on kauppahinnan suorittaminen pitkin aikaa ollut hankalaa, mutta miksi hän kunniallisia ihmisiä hätyyttelisi? Tehkööt työtä, vaurastukoot, hän on rikas, hän ehtii kyllä omansa saada. Kulhiassa pitää tehdä työtä, jos sen mieli pysyä suurena ja mahtavana. Väkeä joka taholle ja väelle rahaa. Kompostipattereita pitkin peltoja rivissä kuin sotamiehiä. Siellä ei kanneta käsin peruskiviä nurkan alle eikä alta pois.

Aivan kuin itsestään solahtavat ajatukset siihen aikaan, jolloin vielä oltiin nuoria ja jolloin ei ollut vetureja, traktoreita eikä puimakoneita. Se oli sitä aikaa, jolloin Kulhian isäntä vielä kirkkomäellä paljasti päänsä Linnan ja Kautisten herroille, mutta Kulhian pojan ei silti sopinut mennä nurkkatansseihin muitten pitäjäläisten kanssa.

Kulhian patruuna hymähtää, — nyt on Kulhia kasvanut vaaksan verran yli
Linnan ja Kautisten.

Ja sen on *hän* kasvattanut.

* * * * *

Mutta Kulhian patruuna, jolla on kolme miljoonaa, työntää pois sellaiset mietteet, jotka johtavat maalliseen ylpeyteen. Niin hän on tehnyt jo kauan aikaa sitten, jo kauan ennenkuin tytär meni tammeen ja vaimo kuoli halvaukseen. Mitä on tämä mainen ylpeys? Hautaan sitä kuitenkin lopulta päädytään ja saadaan korea patsas päälle ja mahdollisesti pronssinen medaljonki patsaan kylkeen. Siinä sitten maataan, niin tilalliset kuin tilattomatkin. Niin Kautisten neuvos ja Kulhian patruuna kuin Mäki-Tuomaskin. Jokainen on tehnyt työtä tavallaan.

* * * * *

"No, joko se taas!"

Kulhian patruuna ei olekaan huomannut hyvän sään aikana nousta penkiltään, ja nyt vihlaisu taas hänet yllättää. Aurinko, joka äsken paistoi melkein vasten kasvoja, on jo ehtinyt hänen sivulleen, ja Kauhajärven taholta kuuluu puimakoneen jynkytys.

"Nyt on erinomainen puinti-ilma", toteaa hän itsekseen.

Jokohan Kulhiassa puidaan? Ja kuinkahan jyvä erkanee? Ja puidaankohan siellä vielä oma vilja riihessä ja myymävilja koneella? Hän, patruuna, ei koskaan ole voinut kärsiä ulkokuivasta jauhettua. Ja ovatkohan ne älynneet pitää pellavaa? Tehdas kuuluu tänä vuonna maksavan erikoisesti.

Mutta mitäpä hän niistä asioista? Itse hoitanevat.

"Kas, kas, kun ei hellitä!"

Vihlausu yltyy jatkuvaksi vihlomiseksi, tuskaksi. Kulhian patruunan otsalle nousee hiki, hänen täytyy ähkiä ja käpristyä kokoon. Kun ei äsken tullut lähdettyä. Ei suinkaan tämä nyt vain liene kuolemaksi? Taikka olkoon vaan, joutilas hän on lähtemään. Ja valmis. Ei muista tietten tahtoen tehneensä kenellekään pahaa.

Hetkinen menee, ettei Kulhian patruuna ajattele mitään, ei näe mitään eikä kuule mitään. Hänen ympärillään on vain kylmä, syksyinen puisto, jonka käytäviä pitkin syystuulet ajelevat pudonneita lehtiä.

Mutta sitten tuska äkkiä antautuu, ja Kulhian patruuna herää kuin unesta. Hän havahtuu ja katselee ympärilleen: hän on samassa paikassa kuin äskenkin, puisto on ennallaan ja Kauhajärven taholta kuuluu puimakoneen jynkytys. On kuin ei mitään olisi välillä ollutkaan. Jotakin on kuitenkin

tullut. Kulhian patruuna tuntee itsensä pieneksi, vähäpätöiseksi ja melkein kuin lapselliseksi.

"Ne puivat siellä Kauhajärvellä", hokee hän itsekseen, vähintään kymmenennen kerran.

Niin on tehty Kulhiassakin, syksy syksyltä, viikkokaupoin kerrallaan, ja hän on aina ollut sitä seuraamassa. Ilmassa on mullan ja kuivaneen viljan lemua, syysaurinko paistaa, lokomobiili jyskyttää ja oljet kahisevat, lyhteet kulkevat miestä ja naista myöten katoksen alta koneeseen. Tiedetään kyllä. Ja jyväsäkit nostetaan rullavaunuille makasiiniin vietäviksi.

* * * * *

Kulhian patruuna, vanha herra, nousee. Se käy hitaasti ja vaivalloisesti, mutta hän nousee kuitenkin ja ähkii noustessaan. Olisi nyt hyvä aika mennä huoneeseenkin, pieni tujaus, noin neljän ruokalusikallisen verran, varmaankin helpottaisi, mutta...

Katsoppas, eivätkö vaunut kolise pitkin maantietä. Saarenpään tirehtöörihän siinä ajelee, vanhana, hiukan juoppona ja rämisevänä huonoine asioineen.

"Hei!" huutaa Kulhian patruuna, mutta ääni tuntuu omituisen pieneltä ja pingoitetulta.

Saarenpään tirehtööri pysähdyttää vaununsa.

"Heipäs vain", rämisee hän. "Minne sinä kompuroit?"

"Annatko minun tulla vaunuihisi?"

"Annan oikein. Minne sinä sitten menisit?"

"Kauhajärvelle".

"Sinne minäkin kysymään konetta, kun ovat puintinsa lopettaneet."

"Sittenpä se sopikin hyvin."

Saarenpään taloustirehtööri mutisee itsekseen jotakin, että "kyllähän sinulle aina sopii", mutta Kulhian patruuna ei sitä kuule. Hän painautuu sohvan nurkkaan ja hänestä tuntuu kuin olisi kesä ja lämmin. Saarenpään herra puhuu ja puhuu ja kyselee asioita, ja Kulhian patruuna myhäilee ja myöntelee, kuulematta lainkaan, mistä on kysymys.

Maisemat rientävät ohi, sivuutetaan Linna ja kierretään Kirkkojärvi, mutta Kulhian patruuna ei sitä huomaa. Eikä hän oikeastaan huomaa sitäkään, miten lopulta on jouduttu Kauhajärven puimakoneen viereen.

"Hyvää päivää, patruuna", tervehtii Kauhajärven isäntä.

"Päivää vain, Kauhajärvi. Te täällä, niin sanoakseni, eroitate jyviä akanoista."

"Niin aina, patruuna. Se meillekin tulee eteen, kun kärsivällisesti odotamme."

Saarenpään tirehtööri ja Kauhajärvi alkavat toimitella asioitansa, mutta Kulhian patruuna istuu vaunun nurkassa ja katselee kullalle kimaltelevia olkia. Aurinko paistaa ja ilma tulee mullalle ja hedelmälle, ja ihmiset touhuavat hymyillen ja asiallisina. Illalla on tanssit, ja hänkin, vanha romu, on tullut katselemaan riiphenpuintia. Noin sitä pitää: mies nostaa säkin hartioilleen ja kantaa sen sadan sylen päässä olevaan makasiiniin. Ei, totisesti, kyllä Kauhajärven olisi aika laittaa itselleen rullavaunu, säästäisi sekä ihmisiä että aikaa.

"No miltäs patruunasta tämä meidän homma näyttää?"

"Menehän se, ei siitä minnekään pääse."

"Taitaa patruunallekin puinti-aika tulla mieleen."

"Hm."

"Sitä kun patruunakin liikkui vain sadoissa hehdoissa ja niin poispäin."

"Hm. Niin vain."

Saarenpään tirehtööri ja Kauhajärven isäntä jatkavat asioittensa toimittamista. Koneiden jyminän ja ryskeen lomasta eroittaa Kulhian patruuna tuon tuostakin Saarenpään tirehtöörin räikeän ja melkein kuin riitaa haastavan äänen, mutta hän muistelee vain kaukaa Kulhian aikoja ja katselee, kuinka vilja katoaa koneeseen ja ihmiset ovat melkein onnellisen näköisiä. Syystuuli lennättää tuon tuostakin silppuja ja akanoita hänen kasvoilleen, mutta hän ei sitä huomaa. Kaikki on niinkuin pitääkin.

"Eikö patruuna lähde taloon?"

Mutta Kulhian patruuna ei vastaa.

"Eikö patruuna pistäydy talossa kahvilla ja muullakin?" toistaa Kauhajärvi kovemmin.

Ei Kulhian patruuna enää pistäydy missään. Hänen puoliavoimet, elottomat silmänsä tähtäävät jyskyttävää konetta, jonka ääressä ihmiset, täynnä toiveita, häärivät ja hosuvat, jättäen ajatuksensa illaksi.

Suuri manttaalimies on lopettanut maisen vaelluksensa, manttaalin puhuvien symbolien silmänsä edessä.

Syksyn miehet

Syksyä heillä on ohimoilla ja syksyä heillä on sydämissään, mutta kavaljeereiksi he itse itseänsä nimittävät.

Saahan sitä. Heidän iltansa ovat olleet runollisemmat kuin aamut, illoissa on ollut eloa ja kirkkautta ja hiukkasen välähdyksiä älystäkin, aamut ovat olleet harmajia ja kuin usvan verhoamia ja älyn lamppukin on läkähdellyt. Siinä yksi heidän elämänsä virheitä. Suurten tilallisten ja kartanonherrojen vanavesissä he kulkevat; jos he jäisivät yksin, minne he sitten joutuisivat. Ja nyt on taasen syksy, oikeastaan enemmänkin kuin syksy, sillä odotetaan joulua.

Lumi on langennut maahan, ilmassa on pakkasen huurua ja ikkunat loistavat. Mutta kuinka kauan aikaa se kestää. Jonakin päivänä lämpenee ja pudottaa vettä, hyvästi silloin kanssasi, ihanuus ja teidän kanssanne, kilisevät kulkuset.

Totikannu höyryää pöydällä, tuleekohan laki rikotuksi. Kas näillä, kavaljeereilla, heillä on konjakit ja totikannut silloin, kun muilla kunniallisilla ihmisillä ei tahdo olla mitään. Mutta antaa olla, kaikkea kestää aikansa, yksi toisensa jälkeen varisevat he pois ja jällelle jää vain totikannu. Niinkuin muistopatsaaksi.

Nyt he ovat kruununvoudin luona. Sillä kruununvouti lukeutuu myöskin heihin, tämä harmajapäinen herra totisine silmineen, hiljainen ja yksivakainen herra, joka harvoin sanoo niinkään, että "terve" tai "kippis".

Linnan patruuna on nyt päässyt vireeseen ja hänen äänensä rämisee itsetietoisena ja vaativana. Hän sanoo kruununvoutiin kääntyen:

"Katsopas, nyt veli, missä on sinun maallinen korskeutesi".

Korskeutesi! Herra kruununvouti ei ymmärrä, mistä on kysymys. Onko hän ollut korskea? Milloin? Hän ei muista. Sanaa puhumatta lennähdyttää hän lasinsa vasten Linnan patruunan punaisia kasvoja.

Mutta Linnan patruuna ei suutu. Hän vain nauraa röhöttää:

"Siinä on vain jälellä sitä kapteenia! Annapas, että pilasi uuden takkini. Ja lasi säpäleiksi. Eipähän täällä silti tule puutetta laseista."

Eikä tulekaan. Kavaljeerit palvelevat itse itseänsä ja Kelhon luutnantti Ernst menee oitis keittiöön. Kun hän tulee takaisin, asettaa hän kaksi lasia kruununvoudin eteen.

"Tässä olisi sitten, — lasi ja reservilasi. Niin että ole hyvä ja jatka harjoituksia."

Kuka tuntee enää herra kruununvoudin. Hänen pukunsa on huolimattomasti yllä ja hänen housunsa ovat prässäämättömät. Ja jaloissa on hänellä vain tohvelit, aivan kuin hän juuri olisi noussut nukkumasta tai olisi aikeissa mennä levolle. Eikä hän katsele ihmisiä silmiin. Mutta iltaisin hän istuu ja tujauttelee Kelhon luutnantti Ernstin kanssa. Tai soittelee pianoaan. Mutta jumaliste, — sitä ei saa kukaan tietää. Hän kulkee ja katselee, ettei ihmisiä liiku ympäristöllä ja että rouva jo on mennyt nukkumaan. Sillä kerran hän on tullut ja sanonut:

"Heitä nyt jo se rämpytys tälle illalle!"

Eikä herra kruununvouti voi sitä antaa anteeksi eikä unohtaa. Mitä se musiikista, eihän se sitä ymmärrä. Mutta siitä huolimatta hän soittelee vain silloin, kun luulee, ettei kukaan sitä kuule, ja avaa kannen kiihkeästi ja varovasti, puolivarkain, niinkuin morfinisti etsii ruiskuansa.

Linnan patruuna rämisee, hän on päässyt kavaljeerien joukkoon ja on ylpeä siitä, mutta hän on rikas ja on siitä vielä ylpeämpi. Mitä tuostakin Kelhon luutnantista, joka tekee runoja ja köyhtyy vuosi vuodelta tai Siuruan aatelisherrasta, joka ei osaa muuta kuin olla koppavaa ja sähdätä hevosten kanssa. Pirsatti, silloin kuin Kautisten neuvos ja Kulhian patruuna vielä elivät, silloin oli pienemmältä eläjältä oksat poikki. Älä yhtään mukise, kun sille päälle sattuivat, niin hyväntahtoisia miehiä kuin muuten olivatkin.

"Anna kuulla sitä taidettasi", sanoo Linnan patruuna, "sinähän kuulut musiseerailevan itseksesi."

"Muistatko sinä, Linnan patruuna, milloin Engelbrekt nosti kapinalipun?" kysyi kruununvouti.

"Engelprektikö? Kuuluuko se meille! Kun mies tahtoo kapinoida, niin hän kapinoi."

"Ja lieneekö hänellä ollut lippua ensinkään", keskeytti Kelhon luutnantti.

"Lippu tai ei", sanoi herra kruununvouti, "mutta sitä ei tämä Linnan patruuna tiedä. No, sanoppas minulle, milloin Cesar kulki Rubiconin yli."

"Kuule nyt, kapteeni, minä en istu koulun penkillä."

"Vahinko, ettet ole sitä koskaan tehnyt. Entiset Linnan patruunat olivat".

Herra kruununvouti on noussut seisomaan, hän ei katso keneenkään, silmät ovat ilmeettömät kuin välkkyvät, mustat pallot. Totilasit unohtuvat.

"Sinä tahdot kuulla musiikkia, Linnan patruuna", jatkaa herra kruununvouti. "Etkö jo kuule jotakin?"

"En", vastaa toinen tolkuttomasti.

"Pidätä hengitystäsi ja kuuntele. Silloin kuulet varmaan. Kuuntele, etkö kuule veden kohisevan ja soivan tuolla Linnan ja Kulhian rajamailla, Saarijoen tammen vaiheilla. Etkö kuule?"

"Minun korvani on todellakin jotakin kohinaa eroittavinaan."

"Sinä et tiedä, mikä Rubicon on, mutta kuule, minä sanon sinulle yhden asian. Kun ajelet kotiisi, niin katsele sitä mustaa tammea, joka häämöttää pimeydestä. Katsele sitä ja kuuntele ja sinä olet kohinan keskeltä kuulevinasi naisen kiljahduksen. Siellä, Linnan patruuna, siellä mentiin aikoinaan Rubiconin yli. Muun muassa."

Herra kruununvouti on käynyt kasvoiltaan valkeaksi ja hänen mustat, totiset silmänsä tuijottavat Linnan patruunaan.

"Oletko ymmärtänyt?" kysyi hän.

"Vähemmästäkin minä ymmärrän", vastasi Linnan patruuna.

"Ja nyt sinä saat musiikkia ja te muut myöskin. Mutta älkää menkö pöydän alle."

Miksei hän soittaisi? Eikö kruununvoudin sovi soittaa? Soitellut hän oli silloin, kun kuolinkellot soivat Kautisten perilliselle, soitellut hän oli kuullessaan, että muuan ihminen oli vedetty Saarijoen tammesta. Kuolinkellot olivat kumahdelleet yhdelle ja toisellekin, mutta kruununvoudin talossa oli piano soinut.

Milloin ja missä välissä hän oli nainut? Ei hän tiedä eikä se asiaan kuulukaan. Niin kai oli täytynyt tapahtua, hän kai oli peljännyt autiutta. Mutta hän, herra kruununvouti, oli arvokas, kun tarvittiin, hoiti virkansa nuhteettomasti ja soitteli.

Kerran oli joku pitänyt puheen. Se oli joku noista, jotka kutsuivat toisiaan kavaljeereiksi, joilla kaikilla oli joku vaiva, ja jotka olivat putoilleet pois toinen toisesa jälkeen, niin että vain neljä tai viisi oli jälellä ja he olivat ryhmittyneet herra kruununvoudin ympärille. Kavaljeerit eivät periaatteesta käyneet hautajaisissa, — ah, he ennättäisivät niissä kyllä olla ihan tarpeekseen, — mutta tämä tuli äsken umpeenluodulta haudalta, oli mustissa, ja tahtoi pitää puheen.

"Me emme halua mitään puheita", olivat kavaljeerit sanoneet.

Mutta hän oli kuitenkin saanut puheensa pidetyksi. Kuolema, mitä se on, oli hän sanonut. Se tulee, kun tulee, ja vaikka puhutaankin kaikenlaista, niin silloin, kun se tulee, me olemme kypsät. Joku sanoo, että meillä olisi vielä jotakin tärkeää toimitettavaa, mutta kuka takaa, että me ylimalkaan pystyisimme jotakin toimittamaan. Pieni halvauskohtaus vain ja siinä virumme.

"Jaha, kyllä me sen jo kuulimme", olivat kavaljeerit sanoneet. "Täytyä lasisi, istu ja juo".

Mutta puhuja oli tahtonut jatkaa, ei suinkaan se, perhana, ollut hautajaisissa juonut itseään päihinsä. Tämä oli ollut aivan lähellä Kulhian tyttären kukitettua kumpua. Muistavathan herrat, kavaljeerit, Kulhian tyttären, sen sinisilmäisen, poissaolevan. Toiselta puolen kuin hempeä nunna, toiselta kuin kilahtava teräs. Niin, siihen aikaan me olimme hyvin paljon nuorempia, hyvät herrat. Mutta minä tahdon sanoa teille jotakin. Kun minä katselin häntä, niin minä samalla kertaa ajattelin syksyistä taivasta ja kukkaniittyä. Ja Kulhian peltoja myöskin. Näittekö koskaan hänen nauravan. Ette, tuskinpa näitte edes hymyntapaisen karehtivan suupielissä. Mutta miksi hän lämmitti ja miksi häntä rakastettiin? Emme tiedä, mutta sen tiedämme, että kaikki hän sai levottomiksi, että hän tuotti rauhattomuutta tähän kauniiseen pitäjään. Nyt teistä joku on valmis

sanomaan, että hän meni pois liian varhain. Minä olen ajatellut sitä asiaa tänään katsellessani hänen kumpuansa. Hän poistui juuri silloin, kun täytyi, ja juuri niinkuin täytyi. Mitä meillä muuten olisi hänen muistostaan jälellä.

Ja ääntään alentaen oli puhuja lopettanut: "Ja kuitenkin, arvelen ma, se kaikki oli vain inhimillistä heikkoutta". Hän oli vielä enemmän alentanut ääntänsä: "Niin, minä pelkään, ettei hän ollut oikein viisaskaan."

Jonka jälkeen hän oli luonut pitkän, kehoittavan katseen herra kruununvoutiin.

* * * * *

Mutta herra kruununvouti soittaa, soittaa ja miettii ja elää entisissä ajoissa, jotka itse asiassa ovat enemmän mielikuvitusta kuin todellisuutta. Hän ajattelee vain, kuinka olisi voinut olla ja unohtaa kaiken muun.

Tämä ei kuitenkaan ole hänen jokapäiväinen vireensä. Silloin hän on vakava virkamies ja hiljainen, tunnollinen tilanhaltija. Tämä tulee vain puuskittain, silloin kun kesä alkaa vaihtua syksyksi ja syksy talveksi. Ja usein niiden mukana, jotka puhuttelevat toisiaan kavaljeereiksi, mutta jotka ovat vain pitäjän pinnallisesti rappeutuneita herroja, jotka mielellään elävät ajoissa, jotka ovat menneet.

Soitto jatkuu. Herra kruununvouti on vieraansa tyyten unohtanut. Totikannu seisoo pöydällä tyhjänä eikä kukaan mene sitä täyttämään. Päinvastoin he nyökäyttelevät toisilleen: antaapa hänen nyt soitella. Ja pukevat hiljaa ylleen ja lähtevät. Vain kulkuset kilajavat maantiellä.

Herra kruununvouti havahtuu siihen, että huoneessa vetää. Joku on todellakin työntänyt ikkunan auki, savu leijailee paksuina pilvinä katon

rajassa, ja Kelhon luutnantti istuu silmät puoliummessa sohvan nurkassa ja imee sikariaan. Huomenna hän lähtee omaan pitäjäänsä.

"Soita sinä vain, kruununvouti", sanoo hän, "soita ja ajattele asioitasi. Minä tässä mietiskelen sillä välin omiani".

Herra kruununvouti on kuin unesta herännyt eikä vastaa. Silloin luutnanttikin avaa silmänsä kokonaan, nousee ja laskee kätensä kruununvoudin olalle.

"Kuule, hyvä veli", sanoo hän. "Tiedän hyvin, mitä sinä ajattelet, mutta ajattele näin: hyvä, että synnyit, hyvä myöskin että menit. Elämä on sellainen kuin se on, katsopas, piruako me sille voimme."

Ulkona sataa suuria, valkeita hiutaleita ja maailma on sinertävän pimeä. Järvien jäät saattavat hyvinkin saada valkoisen lumipeitteen, mutta Saarijoen tammi on sulana ja siellä kohisee ja kuohuu. Kuuluiko sieltä heikko kiljahdus? Ei, joku vain kylällä kirkaisi.

Tänään on ollut vähän musiikkia ja mielikuvitusta, huomenna on tavallinen asiallinen ja toimekas arkipäivä.

"Eikö täällä, peijakas, ole ulosmittaus tulo- ja omaisuusverosta Kulhiaankin. Mitenkähän isäntä sen järjestää?"

Mutta mitäs näistä, huomisen murheista. Elämä ei ole sen mutkikkaampi kuin miksi sen itselleen tekee. Kehdosta ruumisarkkuun on todellakin vain suora viiva.

Uusi aika

Käy nyt kohu ja suuri humu yli pitäjän, — uudet ovat tekijät ja uudet ovat mahtajat. Uudet miehet, mutta taitavat tavat olla vanhat. Linna alkaa taas olla mahtava ja mahtavaksi käy myös laaja Kauhajärvi. Sillä Kautisten neuvos on myöskin laskenut päänsä lepoon, hänen haudallaan on pidetty paljon yleviä puheita ja hauta on peittynyt valtavan kukkaiskummun alle. Pitäjäläiset ovat sen lehdistä lukeneet ja vasta silloin he älysivät, mikä merkkimies ja mikä suuri maanviljelijä heidän keskuudestansa on poistunut. Suotta pudistelette päitänne, isäntämiehet, jälkimaailma on antanut tuomionsa ja sillä hyvä. Ja Kautisten kartanon omistaa nyt Ab. Kautis Gods Oy, jonka suurisuuntaiset toimenpiteet herättävät pelonsekaista kunnioitusta.

Mutta harmajan syystaivaan alla näyttää Kirkkojärvi alakuloiselta ja synkältä ja ikäviltä myöskin Linnan äsken kynnetyt pellot. Vaan nuoriso on entisensä kaltaista. Illan tullen he kernaasti poikkeavat Kulhian tyttären haudalla ja katselevat myöskin Kautisten pojan haudalla olevaa uurnaa. Tapauksethan ovat oikeastaan vielä aivan tuoreet, ja jokainen heistä on nähnyt sekä Kulhian tyttären että Kautisten pojan. Ja he kuvittelevat mielessään seikkoja ja tapauksia, joista he itse asiassa eivät tiedä mitään ja haaveilevat asioita, joista Kautisten pojalla ja Kulhian tyttärellä ei ollut eläissään vielä aavistustakaan. Mutta mitäpä siitä, — heille riittää, että Kulhian tytär kuoli rakkaudesta Kautisten poikaan ja päinvastoin. Niin ainakin kerrotaan ja he uskovat. Kukapa nuori ei uskoisi sitä mitä kerrotaan rakkaudesta, vallankin, jos siihen liittyy jotakin salaperäisyyttä hipovaa ja heidän mielestään kaunista ja vetisen tunteellista.

Eräänä päivänä saapuu paikkakunnalle mies ja nainen. He tulevat suoraan kaupungista ja ovat kylmän ja asiallisen näköisiä niinkuin tuleekin. Molemmat ovat he sinisilmäisiä ja solakoita, ja mies näyttää naiselle Kautisen ja Kulhian, jonka puistokujaa jo on ruvettu harventamaan.

"Tässä siis on Kautinen", sanoo hän antaen samalla ajomiehelle takaisinpaluumääräyksen ja jatkaa kuin itsekseen: "Tästä hän siis lähti, painui metsään ja tuli Kulhian aukealle. Niin, aivan oikein, tässähän jo onkin Kulhian puistokuja, — pidättäkääpäs hiukan."

Siinä häämöittää todellakin puiston keskeltä Kulhia, jykevänä, mutta hiukan luhistuneen näköisenä. Ajoneuvot pysähtyvät ja miehen katse tarkkailee yläkerran ikkunoita. Nainen katselee häntä syrjäilmällä aivan kuin kysyäkseen: "Mitähän tuo kaikki sinuun oikein koskee?" Hän jättää kuitenkin kysymättä, voihan olla, että miehellä on erikoinen syy seurata niitä vaiheita, jotka ympäröivät Kautisten ja Kulhian kartanoita. Ja ajoneuvot lähtevät hiljalleen eteenpäin, voisihan tässä vielä katsella Kauhajärveäkin. Mutta tiet Kauhajärven suunnalla käyvät kapeiksi ja mutkikkaiksi, huonosti hoidettua, alakuloisen näköistä metsääkin siinä on välillä ja sitten taas joku puoleksi rappeutunut tönö, joka kuin häveten piilottaautuu kivikkoisen mäen taa metsän peittoon. Vaan tiedetäänhän, että kaiken takana ovat kuitenkin Kauhajärven pellot ja vainiot ja tiiliset talousrakennukset. Vähitellen miehen mieleen muistuu jotakin. Kuinka olikaan, — eikö Kulhian uusi isäntä mennyt naimisiin palvelijansa kanssa. Niin, niin se varmaankin oli. Eikä hän huomaa, miten ajomies, joka ei ole tuttu täälläpäin, huomaamatta ajaa syrjätielle, ja Kauhajärven rakennusryhmä jää häämöittämään kauas sivulle. Iltakin alkaa jo sitäpaitsi käydä hämäräksi.

"Sellaista se nyt oli", sanoo hän naiselle. "Mitäs siitä pidit?"

"Luulin näitä paikkoja toisenlaisiksi", vastaa nainen, "täällä on kaunista, mutta liiaksikin alakuloisuuden tuntua ilmassa. Tulemmeko muuten pian Kauhajärvelle?"

"Emme. Se on jäänyt syrjään, ja luulen, että olemme jonkun verran eksyksissä. Mutta me löydämme kyllä oikean tien."

Mitäs enää Kauhajärvestä, sinne päättyi Kulhian patruunan elämäntie, jota vastaan kenelläkään ei ollut mitään muistuttamista. Ja matkaajat löytävät kyllä oikean tien, kapeahan se on ja hankala ajaa, mutta se vie kuitenkin kiertoteitä sinne, mistä on lähdettykin. Hyvästi vain, Kulhia ja Kautinen.

* * * * *

Sillä Kulhian historiassa on alkanut uusi vaihe. Se uusi isäntä, jota joku yrittää sanoa patruunaksikin, kas, hän ei viihdy ollenkaan laajassa huoneustossa. Pimeinä iltoina hänestä näyttää, kuin puiden oksat tahtoisivat tunkeutua ikkunoista sisään ja kuin pimeissä huoneissa joku näkymätön kaahottaisi häntä vartioiden. Kentiespä Kulhian patruuna-vainaja kulkee katselemassa, että kartanossa on kaikki kohdallaan. Hän paiskaa ovet kiinni, mutta tunnelma ei tule sen paremmaksi ja vasta aamunkoitteessa hän pääsee nukkumaan. Tukalalta tuntuu oleminen kaikin puolin, vaikka hän hitaasti selvittelee asioitaankin, tukalalta ja raskaalta ja kenties hän senvuoksi päivisin tarkastelee emäntäpiikaa, joka jo tosin alkaa lähetä keski-ikää, mutta jolla siitä huolimatta on terve puna kasvoillaan ja tukeva, pyöreä vartalo. Hän tekee asiaa hänen vaiheilleen, mutta emäntäpiika ymmärtää asiansa ja tiuskaisee:

"Mitä isäntä siinä. Kyllä minä osaan tämän asian itsekin huoltaa."

Niin vainkin. Ja kun Kulhian isäntä tarkemmin ajattelee, ei hänen niin sopisi piikaansa lähestyäkään. Saisi muuten katsella ympärilleen, mutta... Siinä on se "mutta", vaikka onkin Kulhian patruuna. Pitäjällä häntä ei hyleksitä, muttei kaivatakaan. On aivan kuin odotettaisiin, että mitähän tuosta oikein tulee. Vanha patruuna-vainaja oli tosin hyvä mies, mutta sittenkin Kulhian mahti riippui yhtä paljon hänestä kuin kartanon suuruudesta. Mies ei tule sen paremmaksi sillä, että velaksi ostaa suuret maat ja mannut. Ja Kulhian nykyinen isäntä kiroilee pikku hiljaa itsekseen.

Mutta eikö tulekin syysmyrsky Kulhian isännän avuksi. Se raivoaa tänä vuonna voimalla ja väellä ja eräänä yönä se Kulhian puistosta rymisten kaataa suuren puun ja särkee kasvihuoneen ruutuja. Metsä laulaa ja järvet kohisevat ja ärjyvät ja aamulla tiedetään kertoa, että Kautisten huvimajakin on mennyt tuusan säpäleiksi ja Linnan tuulimyllyn puomit irtaantuneet ja siivet alkaneet pyöriä kuin olisi piru ollut niitä veivaamassa. Hyvä, ettei syttynyt tuleen koko roska ja sytyttänyt koko Linnaa. Siinä olisi ollut kartanon meno.

Sellaista on muutamana syksyisenä yönä. Silloin Kulhian isäntä vetää kiiruusti ylleen, mitä ennättää ja juoksee alakertaan. Ja ennenkuin hän itseään oivaltaa, mitä on tekemässä, löytää hän itsensä koputtelemassa emäntäpiian kamarin ovea.

"Mikä siellä ryskää?" kuuluu sisäpuolelta.

"Avaa nyt. Se on isäntä."

"Mitä te täällä. Päissään tietenkin, — menkää nukkumaan."

Sillä tavalla puhutellaan Kulhian nykyistä isäntämiestä.

"En minä hänössä ole... tuota... Niin että avaahan nyt ja aika kyytiä."

"Mitä te täältä keskellä yötä haette. Piruko teitä ajattaa?"

"No jos se sitten, mutta otahan nyt se reikeli auki."

Mikähän siinä auttoi, isäntä on sentään aina lopuksikin isäntä. Ja niin hän lopultakin astui lämpimään, valaistuun huoneeseen ja istahti huohottaen palvelijansa sängyn laidalle ja puheli käsittämättömiä asioita.

Tästä se sai alkunsa. Seuraavalla kerralla ei enää tarvittu syysmyrskyä, ei tuulen ulvontaa eikä kaatuneita puita, sillä isäntä osasi vaelluksensa päämäärään muutenkin. Eikä hänen enää tarvinnut pitkiä aikoja kolkutella, kerta kerralta ne kävivät lyhemmiksi, ja lopuksi alkoi ovi olla raollaan. Ei muuta kuin ole hyvä, kävele sisään ja kämmi viereen.

"Pitäköhän minun se naida", ajatteli isäntä ja muisteli pienellä kauhulla Kulhian vielä aivan äskeistä mahtia.

Rengit ja piiat veivät huhun isännän vaelluksista pitäjälle, ja emännät ja rouvat löivät päänsä yhteen: jos ja jos Kulhian palkollisesta tulee emäntä... hm, rouva, patrunessa... kuinka silloin on suhtauduttava. Vai onko ylimalkaan suhtauduttava ensinkään.

"Pitäkö minun hänet naida?" kyseli siis Kulhian isäntä itseltään eikä, niinkuin olisi odottanut: "Rakastanko minä häntä?"

Lopuksi hän päätti lykätä kaiken toistaiseksi, — saahan nähdä, miten käy. Ellei ole erikoisempaa lähtöä piika, niin ei ole korkealta pudonnut hän itsekään, ja saahan siitä pulskan, terveen ihmisen, joka pitää asioista vaarin. Mutta ei hätäillä, voi käydä toisinkin. Ja isännän vaellukset lakkasivat vähitellen ja loppuivat viimein kokonaan.

Se oli kuitenkin ennen aikaista. Sillä eräänä marraskuun aamuna tuo emäntäpiika itse kahvia ja suu on merkillisessä hymyssä.

"Kyllä sitä nyt on lähdeävä pappilaan", sanoo hän, "ettei tule rötöksiä".

Isännän katse synkistyy hiukan ja joku kieltävä sana pyörähtää hänen huulillaan, mutta sittenkin hän juo rauhallisesti kahvinsa loppuun.

"Rötöksiä!" toistaa hän. "Ettäkö sinusta tulisi Kulhian emäntä."

"Mikä tahansa. Ainakin sinun akkasi."

Isäntää karmaisee. Että pitikin silloin yhtenä yönä niin ryskätä ja pauhata. Saakeli! Rahallahan tästä pääsisi, se olisi vähän herrallistakin. Sanoisivat vain, että hairahtuihan se Kulhian herra, mutta rahalla se suori, — ei muuten olisi passannutkaan. Hän aikoo jo sanoa sen, mutta samalla hänen mieleensä tulee muuta, se, millainen tämä naisihminen oikeastaan on ja ettei se, kun kaikki ympäri käy, ole huonompi kuin muutkaan. Ja hän virkkaa vain lyhyesti:

"Mene sitten muuttamaan parempia, niin lähdemme tästä sinne jo ennen päivällistä."

* * * * *

Siinä oli Kulhian kartanon uusi vaihe, joka ensin herätti puheita, mutta joka lopultakin, hiljaa ja varmasti syöpyi ihmisten tajuntaan. Uusi aika, uudet meiningit. Ja mikäli tarina Kulhian tyttärestä ja Kautisten pojasta unohtuu, sikäli kasvaa tarina Kulhian uudesta isännästä ja emännästä, jotka, niinkuin heistä varmaankin kerran kirjoitetaan "työllä ja vaivalla olivat saavuttaneet yleisen kunnioituksen ja varman taloudellisen aseman".

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK SYKSYä JA
RAKKAUTTA : KERTOMUKSIA KAUTISISTA JA KULHIASTA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are

located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project

Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund.

If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the

efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment

including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate.

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a

copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility:
www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.